

H I T E L

T A R T A L O M:

A zsidókérdés Magyarországon	RAVASZ LÁSZLÓ
Középiskolai nevelésünk	VITA ZSIGMOND
Dsida Jenő emlékezete	KISS JENŐ
A székely közbirtokosságok	FODOR PÁL
A magyar népzene	DOMOKOS P. PÉTER
Telepes község a határmentén	NONN GYÖRGY
Írás és nemzedék	KÉKI BÉLA
Városunk főiskoláinak magyar hallgatói	DÁVID LÁSZLÓ
A transylván magyar társadalomkutatás	SZABÓ T. ATTILA

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE:

SZENCZEI LÁSZLÓ: Világnézeti túlbuzgóság; VITA SÁNDOR: Kötelező falumunka; VENCZEL JÓZSEF: Bözödi György társadalomkutató műve; CSÍKI FERENC: Arányszám és érték; V. J.: Okos pályaválasztás; Méltó keretek között...

CLUJ

1938

HITEL

SZERKESZTIK:

Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József, Vita Sándor.

Megjelenik negyedévenként öt iv terjedelemben.

Minden cikkért írója felel.

Kéziratok Vita Sándor szerkesztő címére küldendők:

Cluj, Str. Memorandului 12.

Előfizetési ára egész évre 150 lej, 7 Pengő, 25 Kc.

Egyesszám ára: 40 lej.

Finom, famentes papirra nyomott amatőr kiadásunk

évi előfizetési ára: 300 lej, 12 pengő, 40 Kc.

Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe

a Hitel kiadóhivatala, Cluj, Str. Kogălniceanu 7.

Lapunk címfejét Széchenyi *Hitel*ének 1830 évi első kiadása címbetűi után készítettük.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: ALBRECHT DEZSŐ.

A ZSIDÓK ÉRDESEI MAGYARORSZÁGON

A szerző a magyar országgyűlés felsőházának 67.-ik ülésén, 1938 május hó 24-én mondotta el alább közölt beszédét.

MINÉL bonyolultabb egy kérdés, akár azért, mert nehéz maga az a valóságdarab, amelyet jogszabállyal szabályozni kíván, akár azért, mert erőteljes és tömeges érzelmek fűződnek hozzá, szükséges az, hogy az országgyűlés felsőháza, a maga hűvös tárgyilagosságában, a közéleti hullámzásoktól és idegizgalmaktól bizonyos mértékig távolabb állva, nyugodtan és alaposan nyilvánítson véleményt ezekben a kérdésekben.

Mint törvényhozó, magam is érzem annak a szükségét, hogy vitás kérdésekben világos állást foglaljunk. Nem azt jelenti ez, hogy mindenestől fogva egyik vagy másik párthoz csatlakozzunk. Ezzel személyileg nem is álattom magamat. Az objektívításnak megvan mindig az a fájdalmas következménye, hogy a szenvedélyesen gondolkodó emberek rögtön egyetértenek abban, hogy az objektív véleményt kárhoztassák és mondóját elítéljék.

Ez a kérdés, amely itt előttünk fekszik, ez a törvényjavaslat csakugyan nehéz kérdést tárgyal. Magyarországon a zsidókérdésnek százesztendősi nyílt története van, de a lappangó története ennél sokkal régiebb. Magyarország azonban a zsidókérdésben nem az egyetlen ország, ahol e felett tusakodnak. A zsidókérdés az emberiségnek több mint kétezer esztendősi komplexuma, egyszerűs mind sorskérdése. Egy nagy ügy, amelyet még csak ezentúl fognak megoldani, és még nagyon sok szenvedés, nagyon sok küzdelem, nagyon sok kísértés fog hozzájárulni ahhoz, hogy ez valamikor megoldassék.

Azok, akik a törvény ellen szólnak, hivatkoznak végső, mindenki által tisztelt, örökkévaló eszményekre, az emberiség örökérvényű követelményeire, az emberi méltóság fenségére, hivatkoznak a szabadság és a jogegyenlőség nagy elvére, hivatkoznak az egyén örökkévaló jogaira és az emberi méltóság mérhetetlenségére. Azok, akik mellette vannak a törvényjavaslatnak, szenvedélyesen hivatkoznak a nemzeti szolidaritásra, a népközösség, a rend, a biztosság a nemzet faji és egész konstitucionális átlátszóságának és tisztaságának nagy érdekeire. Ezen az alapon nehéz is volna a kérdést eldönteni. A mérleg nyelvét végül is eldönti a mai napokban egy igen aktuális, igen egyszerű politikai megfontolás: az tudniillik, melyik a jobb, az-e, ha nem fogadja el az országgyűlés ezt a törvényjavaslatot, vagy pedig az-e, ha elfogadja ezt a törvényjavaslatot. Meggyőződésem szerint ennek a törvénynek el-

fogadása nemcsak az ország békéjét és nyugalalmát és biztonságát szolgálja, hanem javára válik végeredményben éppen azoknak, akik elfogadása ellen, – elismerem, teljes joggal – de hevesen tiltakoznak. Nem lehet azt az egyszerűnek látszó megoldást elfogadni, hogy demagógiával nem lehet bizonyos százalékra megalkudni, azoknak fenyték, lánc és korbács kell. Ezzel az érdekes gondolatmenettel forradalmak előtt nagyon elbizakodott hatalmaságok és fejedelmek szokták magukat biztatni s későn látják be, hogy a forradalmakat és kirobbanásokat kivédeni bölcs és előrelátó intézkedésekkel lehet csupán. És ha itt ebben az esetben nem is szabad és nem is lehet forradalmi megmozdulásokról beszélni, egészen bizonyos az, hogy a nemzet nyugalmanak, a közéleti atmoszféra könnyűségének, egyenletességének semmiesetre sem válik javára az, hogy egy olyan erőteljes érzést, mint amilyen például az antiszemitizmus, egyszerűen erőszakkal próbálnának visszanyomni. Az erőszakkal visszanyomott érzések mindig indokolatlan feszültségre vezetnek. Különben is, ha az ember nyugodtan hallgatja a vitát, azt kell megállapítania, kissé nagyobb az izgalom ennél a kérdésnél, mint amennyit megérdemel. A vita során a legragyogóbb ellenzéki beszéd elmondója, Láng Lajos ő méltósága mondotta azt, hogy nem is a törvény ellen van neki kifogása, hanem a törvény indoklása ellen. A törvény indokolása nem parancs és nem akarat. Ha pedig a törvény ellen magában véve nincsen kifogás, akkor igen könnyű elválasztani a kérdést és az indoklás egyik-másik tételé felett akadémikus eszmeclerét folytatni, de magát a törvényt e miatt megakadályozni nem szükséges.

Az is szóba került az egész vita anyagában, hogy ez körülbelül 16.000 ember existenciáját érdekli és ingatja meg. Magam is azok közé tartozom, akik mélyen átérzik a felelősséget ezért a 16.000 magyar existenciáért. Én azonban azt hiszem, akármilyen szegények vagyunk is, Magyarországnak még van annyi gazdasági ereje, hogy ezek az emberek utcára ne kerüljenek s békés, biztos családi otthonból hirtelen el ne proletárizálódjanak. Nem is gondolom, hogy törvényhozási intézkedés kellene hozzá; meg vagyok győződve, hogy a legtöbb gazdasági vállalkozásnak van olyan rejtett vagy nem rejtett tartaléktőkéje, amelynek terhére ezt a kérdést egy bizonyos formáig megnyugtatólag meg lehetne oldani.

Nagyon örültem azoknak a gondolatoknak, amelyekkel Raffay Sándor ő exellenciája is, de meg mások is a vita során hangsúlyozták azt, hogy ez a törvény az egyházak belső jogrendszerét egyáltalán nem érinti. Ez az egyházat érdekli pázsztori és missziói szempontból. Erről majd fogunk beszélni. Egyáltalán nem érinti azonban azt, hogy Magyarországon ki keresztyén és ki nem. Azt, hogy ki tartozik hozzá a keresztyén egyházhoz és ki nem, a már régen megállapított közjogi formák előfeltétele után mindenkinek a lelkiismerete és az egyház élő ura dönti el. Szeretném tehát innen sok embernek izenni, keresztyén embernek és izraelita embernek egyaránt, hogy ne aggodalmaskodjanak egy pillanatra sem, minthogyha ez a törvény – amint Löw Imánuel ő méltósága mondotta délelőtt – beleszólna az egyház szakramentumának haté-

konyságába és azt megerőtlenítené, hogy ezáltal kétféle jogállapot következne be egy emberre s valaki egyházi vonatkozásban keresztyén, polgári vonatkozásban zsidó lehetne; hogy el volna képzelhető olyan helyzet, hogy például állami törvény értelmében zsidó olyan férfiú, aki valamely keresztyén felekezetnek a lelkipásztora. Ilyen összeütközésről szó sincs, erről nem is lehet beszélni, mert hisz arról van szó, hogy bizonyos számú keresztyén és izrealita vallásu magyar ember micsoda elvek szerint osztatik be olyan kategóriákba, amelyek a nemzeti jövedelem elosztását és a nemzeti munkamező felosztását kívánják szabályozni. Az a keresztyén lelkipásztor tehát, aki talán 1919 után tért át és most egyik keresztyén felekezetnek a lelki pásztora, – nem tudom van-e ilyen – ebben a hivatalában holtig megmaradhat, ha azonban részvénytársasági igazgató lesz, vagy pedig elmenne színésznek, akkor felbukkanna az a kérdés, hogy a tiszteletdíja felvételénél, vagy pedig a kamarába való belépésnél ő milyen kategóriába számítandó. Egyébként, ha ő egyháza körén belül marad s ott éli le a maga életét, soha semmiféle külső sérelem őt nem éri.

Ép azért, mert – hogy úgy mondjam – egy világi vonatkozást szabályoz ez a törvény, vagyis a munkamezőknek és jövedelmeknek igazságosabb felosztását, szeretném hinni, azt, hogy ez csak első lépése egy egyetemesebb, általánosabb, másokra is és lassanként mindenkire kiterjedő törvényhozási programnak. Mégis sajnálatosnak tartom, hogy zsidó származású magyar emberekre vonatkozólag, nem vallásukkal összefüggő vonatkozásokban, olyan rendelkezéseket kell kiadni, amely vallásos hovatartozásukat veszi alapul. Sokkal jobbnak tartottam volna én is, ha például az indigénátust vették volna alapul és erre építették volna fel a törvény rendelkezését, de nem tudom e pillanatban, hogy ez lehetséges volt-e, elvégre a törvényhozás mindig egy gyakorlati aktus is, egy konkrét helyzet megoldására való és egyáltalán nem kíván elméleti alapon eljárni.

Szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy ezzel a törvénnyel az országgyűlés nem egy vallásról mond ítéletet, nem egy vallás elleni kifogásaiból indul ki a törvény meghozásával, mert ha abból indulna ki, nemcsak egy néhány életpályára terjesztené ki a törvény keretét. Hogy nem onnan indul ki, azt abból is lehet látni, hogy akkor nem a négyszeresében állapította volna meg a részvételi kontingenst. Bármely kisebbségi csoportra, legyen az vallás vagy nemzetiség, nem tartozik a legkedvezőtlenebb megoldások közé, ha országos arányszámának négyszeresében engedik valamely közületi jogban, vagy kerületen érvényesülni.

Ennek a törvénynek tárgyalásánál azonban lehetetlen bizonyos elvi alapokra vissza nem menni és magáról a zsidókérdésről is nem beszélni.

Magyarországon mindig hiba volt az, hogy valami rosszul értelmezett udvariasság visszatartotta az embereket attól, hogy kényes kérdésekről beszéljenek. Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy kényes kérdésekről rendesen indulattal, gyűlölettel és szeretetlenül szoktak beszélni az emberek és amikor a közvetlen

szembenállás az indulatosságot már a jó modor parancsánál fogva kirekesztette, maga a kényes kérdés is egy „arréton”, meg nem illehető, ki nem mondható kérdéssé vált. Állapítsuk meg azt, hogy a zsidókérdést az egész felvilágosodottság korszakában, amely a barokk vége felé kezdődött és a liberalizmus érájában, a háború előtt végződött, vallási kérdésnek tartották. Lessing „Bölcs Náthánja” a klasszikus példa erre a gondolatra. Ideje volna már a magyar köztudatnak kiábrándulnia abból a gondolatból, hogy most a vallási közömbösség korszakában a zsidókérdés vallási kérdés.

Egy egyszerű példa meg fogja ezt világítani. Méltóztatnak tudni, hogy Transylvániában a XVI. századbeli vallásos reformációnak visszamaradt egy igen érdekes alakulata, tünete, az úgynevezett szombatosok szektája. Törzsökös, ősi székely emberek tartoznak ehhez a szektához. A XIX. században megszűnt már a teológiai öntudata és hagyománya ennek a szektának és vallási tartalmában tökéletesen egyé lett az izraelita vallással, annak tanításait követte, annak vallását gyakorolta, közben pedig a szép, ősi, pompás, székely emberek művelték a magyar földet és dúdolták hozzá az ősi héber zsoltárokat. Ha Magyarországon máról-holnapra félmillió ilyen szombatos székely ember támadna, zsidókérdés azért nem lenne, mert épp annyira közömbös volna az, hogy zsidó, mint ahogy közömbös az, hogy unitárius vagy református. Ha azonban ma Magyarországon mind a 443.000 zsidó átérne a keresztyén vallásra és zsidó vallású egyén egyetlenegy sem volna többé, a zsidókérdés nemcsak hogy nem lenne megoldva, hanem valószínű, hogy még nehezebbé is válnék.

A zsidókérdés nem vallási kérdés, bár kétségtelen igaz, hogy a vallásnak, nemcsak a zsidó, hanem a keresztyén vallásnak is nagy része volt abban, hogy a zsidókérdés mindmáig van és mindmáig megoldatlan.

Nem vallás a zsidóság. De akkor mi? A második felelet azt mondaná, hogy faj, illetve pontosabban, fajta. Ez közelebb jár az igazsághoz. A zsidóság csakugyan egy olyan fajta, amelynek éppen a fajisága rendkívül erős, nehezebben olvadó, különösen tőle idegenfajiságúakkal keveredik úgy, hogy a maga faji tulajdonságait különös következetességgel megtartja. De azért faji elmélettel a zsidókérdés nincs megoldva. Hiszen Palesztinában a cionista zsidó államnak a fajrokon arabokkal kell élet halálküzdelmet vívnia és az arab antiszemitizmus vérell és vassal támadja legközelebbi fajrokonát, magát a zsidót.

Azt hiszem, hogy a zsidóság gyökerében egy történelmi helyzet, történelmi adottság, egy olyan tényezővédék, amely az emberi művelődés során állt elő, itt görösölődött össze és feloldhatatlannak látszó komplexusként kísért tovább az emberi művelődés életében. Méltóztatnának elgondolni, adva van ezelőtt évezredekkel egy rendkívül erős fajiságú, lobogó népi, nemzeti öntudatú embercsoport, nép, amelynek vérévé vált, egzisztenciális meggyőződése a kiválasztottság. Ez együtt nő a maga népi Isteneivel és nő vele együtt a maga életigényével. Óriási szenvedések

és törések után nemzetállami mivolta egészen sajtóságos alakot vesz fel: diaszporává válik, amely finom, de elszakíthatatlan szá-lakkal egy ős lélettökéhez, sporangiumhoz van fűzve, – abból táplálkozik – a jeruzsálemi nagy életközponthoz, a zsinagógához. Innen ezer és ezer kis és nagy expozitúrában az egész hellénista műveltség területét behálózzák, ebből a központból igazgatódik mindegyiknek az élete. Különválnak a római birodalom jogi testéből, mellette párhuzamosan bizonyos büntetőjogi kiváltságokat gyakorol, és az egész – bár láthatatlan az összeköttetése – egyetlen élő szervezet.

És akkor jön Titus és széttöri ezt az ős lélettökét, a jeruzsálemi centrumot. Amikor megy haza, triumphusi útján, mindenütt fel van írva a három végzetes betű, H. E. P.: „Hierosolyma est perdita”, Jeruzsálem elpusztult. Ez a három betű egy szóval mondva: „Hep”, kétezer év óta az örök támadó antiszemitizmusnak a csatakiáltása. Ezzel a gyökere kitépve, egy nemzet széjjelszóratik az emberiség egész testébe. Összetart hagyományai révén, bizonyos vonatkozásban nyelve révén, összetart vallása révén, közös egy nagy reménysége. A „diaszpóra Israel” egy élő szövedék, de annyi megannyi nemzetállam testében van szét-szórva és így egy világtörténelmi szükségyszerűséggel kell számolnia: mit csináljon? Tépje ki magát és állítsa fel újra ősi dicsőséges nemzetállamát, vagy pedig olvadjon be mindegyik diaszpóra annak a befogadó nemzetnek a testébe, amelyhez területileg tartozik? Így lesz tehát a zsidóság terület, állami szervezet nélkül élő egységes népi közösség, a faj, a hagyomány és a hit szálaival összetartott diaszpóra-nemzet a nemzeti államok testében.

Ebben én nem véletlent látok. Meg vagyok róla győződve, hogy ez egy felsőbb kéznek az intézkedése és a nevelő munkája és meg vagyok róla győződve, – és ez a legfontosabb, amit itt akarok hangsúlyozni – hogy ennek a helyzetnek, világtörténelmi adottságnak egyetlenegy helyes megoldása van: a teljes asszimiláció. Az az emberi európai művelődés, amely kétezer esztendő alatt számtalan nemzetet olvasztott be, – az iskolában halljuk csak a nevüket – be kellett volna, hogy olvassza ezt az egészet behálózó, élő diaszpóra nemzetet is. Nem tette. Vitakérdése lesz sokáig a történelemnek: ki a hibás benne? Énnem az a meggyőződésem, hogy ebben éppen olyan hibás a kizárólagos, magát betokozó, a világtól elkülönítő zsidóság, mint ahogyan hibás az elzárkózó, az idegent magával szembeállító és vele szemben ok-talan ellenszenvet tápláló egyetemes keresztyén művelődés.

Hogyha tehát egy ilyen élő szervezet a zsidóság, akkor azt is meg kell állapítani, hogy minden nemzet területén az ott lévő zsidóság különböző képet mutat abból a szempontból, hogy mennyire ment előre az asszimiláció útján. Ez az út hosszú, változatos út. Vannak benne nagy előretörések és visszaesések, lehet mesterségesen hátráltatni és lehet neveléssel fokozni, azonban kétség-telen dolog, hogy ennek a beolvadási folyamatnak olyan különböző fázisai vannak, amelyek a nemzettesthez, a nemzeti lélekhez való viszonyulást egyes esetekben egészen másként állapítják meg és mutatják. E miatt az állandó beolvadási folyamat miatt,

amely a zsidóságnak, hogy úgy mondjam, az ad intra mozgása, lehetetlen vállalkozás a zsidóságról végleges és egyetemlegesen érvényes ítéletet mondani. Dialektikus a lénye magának a zsidóságnak. Ez azt jelenti, hogy egymással ellentétes ítéleteket kell mondanunk, hogy a természetét valamiképp megközelítsük. Láng Lajos ő méltósága a délelőtt egy egész marékra való ilyen ellentétes, dialektikus ítéletet sorolt fel, amelyek mind igazak, mert, ismétlem, az asszimiláció szinte láthatatlan és felmérhetetlen fokozatainak a távolságától és különbségétől függ mindenik. Mondja valaki azt, hogy nem magyar a zsidó: akkor joggal elő fogják hozni negyvennyolcas honvédeiket, előhozzák hősi halottaikat, a lövészárkokban megmutatott bajtársi érzületet és bátorságot. Magyar a zsidó, állítja valaki, még azt is hallottam, hogy a református felekezet mellett a legmagyarabb felekezet a zsidó. Üljön csak be egy Nyíregyházára menő harmadosztályú kocsiba, amelyben 60–70 hernyósapkás, kaftános zsidó van, akinek a szájában habzik a jiddis, kérdezze meg magától: ez a magyar, ez Árpád népe, ez Arany János népe? Nem ver gyökeret a zsidó, bujdosó Ahasvér, mondja az egyik felfogás; nos: meg lehet mutatnia Tisza–Duna közén, a Dunántulon száz kétszáz esztendeje ott lakó zsidóvállású földbirtokos családokat, akiknek az a föld csakugyan egész világuk és erkölcsi létük alapja, amelyhez hűek voltak és amelyet megszolgáltak. Mondja valaki azt, hogy a zsidó éppen olyan letelepülő magyar, mint bármely más magyar, akkor rá lehet mutatni a vándor nemzetközi vigécre, aki a világon mindenel kereskedve, a világon mindent exportálva fél emberöltő alatt több országon, több földrészen keresztülmenve, csakugyan örök vándor, aki mindig ott talál otthont, ahol a legjobban megy a dolga és meg kell mondanunk, hogy Magyarország azok közé a jó földek közé tartozik, ahol tényleg általában elég jól megy a dolga.

Nem lehet tehát a zsidóságról egyoldalúan sem az egyiket sem a másikat állítani. Amilyen igazságtalan dolog a szélső jobboldaltól megfogni az asszimiláció kezdetén álló egyént, – most asszimiláció alatt főképpen a lelki asszimilálódást értem – s azon keresztül itélni meg mindenkit, aki ehhez a nagy diaszpóra-szövetséghez tartozik, éppen olyan téves védelem az, ha a teljesen asszimilálódott, lélekben, erkölcsben egészen áthasonult zsidó ember magából, vagy hozzá hasonló társából kiindulva, olyan elbánást követel az asszimiláció kezdetén álló egyéneknek, amelyet ő magára megérdemel s amelyet neki minden igazságos nemzet tisztelttel és szeretettel ki is utal.

Csoda-e, ha egy nemzetben, amely kétezer esztendőn keresztül ilyen történelmi helyzetben él, ez az állapot bizonyos lelkiséget, bizonyos minőséget teremt. Hiszen, ha nem teremtene, ez merőben elképzelhetetlen kivétel volna. Éppen azért, mert ember kellett, hogy bizonyos habitus, bizonyos népi karakter kialakuljon a zsidóságban ilyen történelmi adottságok mellett. Természetes dolog, hogy aki ilyen életformák között él, az nem lehet vitélző renden élő nemzet, nem lehet földbirtokos, annak szükség-

képpen kereskedőnek kell lennie. A diaszpóra és a világkereskedelem egymást feltételezi és nem tudjuk, hogy melyik az előbbi és melyik az utóbbi. A diaszpóra sokszor olyannak látszik, mintha egyetlen óriási üzlet, cég volna, amelyben az egyes helyi csoportosulások csak a mindenkori fiókok, egymással kapcsolatban állók. Csoda-e, hogy egy ilyen, az egész nemzetközi társadalmon keresztül húzódó szöveték a kereskedelem fő árucikkéül, legfőbb tárgyául a pénzt találja, ezt a legkisebb helyen legtöbb energiát, legtöbb munkát, legtöbb erőt hordozó cseretárgyat és ezáltal a nemzetközi tőkeképződésnek és hitelnek lesz ura és gazdája? Csoda-e, hogy egy ilyen népközösséggel szemben idegenkedő és elzárkózó, befogadó nép művelődése szükségképpen olyan felfokozott, erőteljes iparkodást hoz létre bennük, amilyent csak a fűrókagylókban lehet látni, amelyek akkor élnek, ha a tengeralatti cölöpöket keresztülfűrjék? A csiga, amely csendesesen mászik, nem fűrja keresztül a falevelet sem, de a fűrókagyló átfűrja a cölöpöt, mert mindegyiknek mást ír elő az önfenntartása. Természetes dolog, hogy ez a diaszpóra-szöveték a fennálló százados társadalmi rend réseit, nyílásait kereste, mint az ampelopsis, mint a repkény, mint minden kúszó növény, hogy gyökeret verjen benne, hogy viharban vészben megálljon. Ezért szoktak az ellenkező véleményen levők csodálkozni azután azon, hogy mennyire destruáló törekvése van ennek a fajtának. Ez nem destruálni akar, eszeágában sincs a destructió, mint programm. Ez adottságból folyik, mert élni akar és ha azt akarjuk, hogy ez az élet ne legyen destruáló élet, akkor arra kell törekednünk, hogy más viszonyba hozzuk a kettőt, a zsidóságot és a befogadó népet egymással.

Az is természetes dolog ebből a tételből kifolyólag, hogy ez a népközösség szükségképpen intellektuális pályára ment, intellektuális síkon mozgott, értelmiséggé vált. Ne feledjük el, hogy egész lelkivilága gyökerében a betű, a könyv áll. Egy könyv-vallás, a tóra az, amelyből állandóan táplálkozik. Legfőbb irányítója évezredekken keresztül az írástudó volt. Az írástudó kázusokkal, kazuisztikával kormányzott, tehát tételes jogeseteket alkalmazott. Lehet csodálkozni azon, hogy a kázusok keresése és a kázusok elől való menekülés egész népi ösztönné változott a zsidóságnál?

Az is tökéletesen világos dolog az elmondottakból, hogy az asszimiláció nemcsak minőségi kérdés a népösszeolvadásoknak nagy kémiájában, hanem mennyiségi kérdés is. Nem tudom most már bizonyosan, hogy Széchenyi István mondotta-e és hol és mikor mondotta, hogy egészen különböző dolog, ha egy üveg tintát a tengerbe öntök, vagy pedig egy tál levesbe. Ezer magyar család asszimilál talán egy idegen családot. Ez nemcsak a zsidóságra, hanem mindenkire áll, ahol asszimilációról van szó és ránk is áll akkor, amikor a mi asszimilációnkról van másutt szó. Egy bizonyos mennyiségű befogadó nép asszimilál ennyi meg ennyi idegent. De ennél sokkal többet, tízszer, százszorta többet egyáltalában nem asszimilál. Már most, miután a zsidóság, amint mondtam, tökéletesen intellektuális népréteg, az ő asszimilációja tulajdonképpen csak a középosztályban, csak az értelmiségi osztály-

ban történhetik meg. A zsidóság lélekszáma és a magyar értelmiség lélekszáma pedig olyan arányt mutat, amelyből nem vonhatunk messzemenő következtetéseket a hirtelen való és abszolút asszimilációra. Aggódni lehet afelől, hogy vajjon nem a magyar középosztály asszimilálódik-e, ami – ugyebár – nem tartozik a nemzetek céljai közé.

Az asszimiláció tehát szükségképpen magával hoz egy gondolatot, azt, hogy ahol elégtelen az asszimiláció, ott a cionizmus gondolata kell hogy életbelépjen. A cionizmus alatt azonban nem azt értem, hogy az Magyarországon építse meg és gyökereztesse meg az önálló nemzetiségi zsidóságot, hanem azt értem, hogy az ország határán túl valahol egy erőteljes új nemzeti államot létesítsen. Minden olyan törekvés tehát, amely a zsidóságot az intellektuális pályáról más pálya felé tereli, – ezáltal rétegződést létesít benne is, elősegíti azt, hogy ne csak a középosztály asszimiláljon, hanem asszimiláljon a földműves, a kisiparos, a munkás is, – magának a zsidóságnak válik a javára. – Mert ha minden zsidó ügyvéd és színművész lesz, akkor századokkal később fog bekövetkezni az asszimilálódás. Ha azonban aránytalanul több lesz más foglalkozású is benne, sokkal nagyobb területen történik meg az érintkezés, sokkal biztosabb és teljesebb lehet az asszimiláció. Csak azt nem tudom elfogadni, ismétlem, amely egy, az ország határán belül levő cionista nemzetiségű alakulatot próbál felállítani és megszervezni.

Akármit mond erre vonatkozólag a régi liberális doktrína, ma már minden értelmes ember látja, hogy párszáz esztendő óta az országokat nem annyira karddal foglalják el, hanem bevándorlással és szaporodással. Ez a tapasztalás kell, hogy minden okos, józan gondolkozású magyar emberben azt az elhatározást erősítse, hogy az asszimiláció korrelatívumául elfogadjuk ugyan a cionizmust, de cionizmust csak az ország határán túl.

Azokat, amiket elmondottam, kissé rendszertelenül, de mégis arra törekedve, hogy egy alapgondolatból világítsam meg és vezessem le a zsidókérdést, megtoldom azzal, hogy egy-két gyakorlati következtetést vonok le a magyar életnek különböző ágairól.

Először is szükségesnek látom itt hangsúlyozni azt, hogy bármilyen divatos eszmeáramlatokkal szemben a keresztyén egyház soha le nem mondhat a zsidósággal szemben a maga missziói hivatásáról és parancsáról. Nem képzelek el a keresztyénréggel elmenthetőbb gondolatot annál, mint amelyik azt mondja, hogy nem szabad a zsidókat beengedni a keresztyén anyaszentegyházba. Jó korán ki akarok jelenteni, hogy a keresztyén egyház Jézus Krisztus missziói parancsán épül fel, amely hangzik: „Menjetek el és tegyetek tanítványokká minden népeket.” Sehoh a Szentírásban, sehoh a Kijelentésben sohasem láttam egyetlenegyszer sem azt, hogy tegyetek tanítványokká minden népeket, csak zsidót ne. Sőt a Szentírásban és Kijelentésben újra meg újra azt láttam, hogy az Evangéliumi Istennek hatalma először zsidónak, azután görögnek. A keresztyén egyház sohasem fog lemondani a maga missziói parancsáról bármely divatos fajteoria kedvéért. De ugyanakkor a

keresztyén egyház hangsúlyozza azt, hogy a lelkek megnyerésénél őt nem asszimilációs törekvések vezetik, hanem az örökké való Evangéliumnak a parancsa. Nem ezért keresztelünk meg egy lelket, hogy az asszimilálódjék egy klubhoz, hanem azért, hogy asszimilálódjék Krisztushoz.

Éppen ezért a keresztyén egyházak súlyos mulasztást követtek el akkor, amikor minden kritika nélkül, kellőleg meg nem vizsgálva az áttérés motívumait, vették át a jelentkező zsidó válású embereket és azt mondták: a ti asszimilációtoknak az ügye el van intézve. Ezzel lehetőséget nyújtottak arra, hogy sok ember ne Krisztusért, hanem egyébért jöjjön a keresztyén egyházba. Természetes tehát, hogy az ilyen embereket csalódás fogja érni. Aki Krisztus Anyaszentegyházába megy, az egészen bizonyos, hogy csalódik, mert amikor Krisztus Urunk alapította egyházát, nem ígért semmiféle előnyt, sem recepciót, sem asszimilációt, hanem azt mondta, hogy vegyétek az én keresztemet, ürítsétek ki azt a pohárt, amelyet én kiürítettem. Ő szenvedést ígért s aki ő érette ment a keresztyén egyházba, annak megadatik tapasztalni azt, hogy Krisztus szótartó Ur. Amit ígért, azt adja: lelket ad, de ezzel a lélekkel sokszor mártírumságot ad. A keresztyén egyházak tartsanak bölcs mérsékletet a zsidók átvételében. Van nekünk elég sok rossz keresztyénünk a saját magunk fajtájából, miért hozzunk a zsidó atyánkfiai közül nagy importot?

A másik dolog pedig a lelkek hangulatára és békéjére vonatkozik. Én fájdalommal látom azt, hogy ebben a nagyon fontos, nagyon erős, az emberi élet végső pontjait érintő vitában milyen kevés önismeretet és bűnbánatot tartottunk minkét részről. A keresztyének újra meg újra vegyék revízió alá, vajjon idegenkedésük nem megy-e át túlságos hirtelen ellenszenvbe, és ellenszenvüket illetéktelen kezek nem gyújtják-e gyűlöletté? A gyűlölettől félni kell, mert megaláz és kisebbé tesz. Akit nem szeretünk, azt nem tudjuk megismerni, akit nem ismerünk meg, azt félreismerjük. Ha félreismerünk valakit, akkor nem tudjuk szeretni. Amint igaz az, hogy szeretni csak azt lehet, akit ismerünk, éppen olyan igaz az, hogy ismerni csak azt lehet, akit szeretünk.

A második dolog pedig az, hogy milyen kevés bűnbánatot és önismeretet tanúsít ebben a kérdésben a zsidóság. Ugy gondolja, hogy ez egy nagy per, amelyet egy ragyogó ügyvédi replikával meg lehet oldani. Formális igazságot keres benne, beléevődött a lelkébe és vérséjtjeibe, hogy ő ártatlanul szenved. Az emberek butasága, irigysége és gonoszsága az, ami miatt szenved ő, az ártatlan, a tiszta, a büntelen.

Nem. Amíg itt, ezen a jogcímen mozog a zsidóság nagy önvédelme, addig a zsidókérdés a megoldáshoz közelebb nem jön, mert ezzel a gondolkodásmóddal sajátmagát lovalja bele a méltatlanul szenvedőnek lelki visszahatásaiba, próbál aktív vagy passzív ellenállással a kérdésen segíteni, ez pedig nemcsak fokozza, hanem ellenkező részről indokolja azt a polaritást és azt az ellenszenvet, amellyel vele szembefordulnak. Azért óva intem éppen a zsidóságot attól, hogy akár passzív, akár aktív ellenállással olyan

magatartást tanusítson, amely éppen érvet szolgáltat annak az irányzatnak, amellyel szemben védekezni kíván. Szerettem volna, hamár rég meglátta volna maga, hogy egy állam rendjében nem lehet egy kisebbség olyan helyzetben, hogy a többség jogait és ingerenciáját gyakorolja. Ehhez nagy lemondás, szelidség és alázatosság kellett volna s amely pillanatban ezeket az erényeket mutatta volna meg, abban a pillanatban kiderült volna, hogy az ellenkező oldalon mennyi az igazság és mennyi a jelszó.

Ósi törvény az, hogy a rosszakért a jók szenvednek. Ez áll a zsidóságra nézve is. Az, ami általában igaz a zsidóságra, amint elmondottam, az egyes zsidószármazású emberre nézve véres és fájdalmas igazságtalanság lehet. Főleajtva hordozza a szenvedést, nem azért, mert felelős, mert osztozik a hibáiban, hanem azért, mert gondolja meg, milyen áldás, hogy vannak közöttük ártatlanul szenvedők is. Mi lenne, ha nem lenne egy sem? Az ártatlan szenvedésnek kiengesztelő és jóvátévő ereje van.

Olyan törvényt hozunk, amely sok zsidószármazású embernek – akár keresztyén, akár izraelita – fájdalmat okoz, a legmélyebb fájdalmat a legnemesebb és legjobb ilyen származású embernek. Mi, keresztyének, ezt ne felejtsük el, gondoljunk rájuk szeretettel s anélkül, hogy fitogtatnók vagy felkínálásával megsértenők őket, érezzünk gyöngédséget és érezzünk szeretetet irántuk. Nyerjük meg a zsidóságot, mint egyént, hogy küzdjön velünk együtt a zsidóság, a zsidó végzet, az emberiség zsidókomplexuma ellen, hadd oldódjék meg ez a régi sors, ez a régi kérdés és régi átok. Nekik is, nekünk is ez az érdekünk.

RAVASZ   LÁSZLÓ

KÖZÉPISKOLAI NEVELÉSÜNK ÉS KÖVETELMÉNYEI

I.

A VÁSÁRHELYI TALÁLKOZÓ az iskolai és iskolán kívüli népnevelés kérdésével foglalkozva kimondotta, hogy a „nemzetnevelést egyetemes magyar kisebbségi feladatnak tekinti, amelytől belső megújulásunk és fennmaradásunk függ.” Ez az alapjában nem új gondolat a kisebbségi életben felnőtt fiatal nemzedéknek a felfogását fedi és ennek megfogalmazásában nyert különös súlyt és jelentőséget. Habár maga az iskolakérdés már a 20-as években a transzilvániai magyarság küzdelmeinek homlokterébe jutott, a nevelésnek ilyen életbe vágó fontossága mégsem tűnt ki már akkor. Egyházaink a megváltozott idők követelményeihez alkalmazkodva lázas sietséggel fogtak hozzá elemi iskolák felállításához, maga a felekezeti iskola létezése és általa a magyar nyelven való tanítás vált céllá, de a nemzeti nevelésnek új feladatai nem járták át sem az iskolát, sem az azt környező társadalmat. A még tapasztalatlan kísérletezőtő kisebbségi magyarság új formákat létesített élete megerősítésére; elvakultan hitt a szellem, az irodalom kiáradó, megtartó hatalmában, de nem formálta át egész emberi élet- és munkamódját. A keret önmagában még nem elegendő: belső tartalommal kellett volna megtölteni. Ez azonban az első két évtizedben még alig sikerült. Iskoláink sokszor nem külső rendelkezések, hanem belső erőtlenségünk miatt zárultak be. A nemzeti és felekezeti nevelés jelentőségének, kisebbségi, sajátos feladatainak felismerése Makkai: *Magunk revíziója* óta egyre határozottabbá és általánosabbá válik. Nevelésünk kérdése kezd közérdekűvé válni, talán lassanként szorosabb egységbe vonja az iskolát, a nevelőket és a társadalmat és így a nevelés munkája is mind szélesebb hullámokat vethet. Ebben a felfogásban már világos, hogy egyes intézményeink, anyagi vagy szellemi javaink megerősítése önmagában nem biztosíthatja a jövőnket, hanem egyedül a céltudatos, egységes, az időhöz alkalmazkodó nemzeti nevelés és ezzel egész közszellemünk átalakulása.

Hogy nevelésügyünk valóban belső átfarmálódáson, elmélyülésen megy keresztül, azt mutatja a nemrégiben megalakult ref. tanári és tanítói értekezlet, annak célkitűzései, elgondolásai. Ha csak végigtekintünk a ref. tanárértekezletnek az idén megtárgyalásra kitűzött kérdésein: szembetűnő, hogy az a kálvinista nevelés szellemét, módjait, feladatait, hivatását keresi. A középiskolát tehát

az egyház kebelébe akarja visszavinni, onnan táplálni és új életre éleszteni.

Talán nem lehet egészen véletlen az, hogy a ref. tanárság belső szervezkedésével egy időben jelenik meg Imre Lajosnak: *A kisebbségi élet erkölcstana* c. munkája¹ és annak célkitűzéseit már formálja is. A kisebbségi szellem érettségének a jele az, hogy egy, az életünk alapkérdéseit tárgyaló filozófiai munka azonnal megtalálja az utat és alakító hatását a közösséghez. Imre Lajos megjelöli kisebbségi életünk irányító szempontjait, rámutat feladataira és továbbmenve meghatározza nevelésügyünk időbeli és közösségi vonatkozásait, célkitűzéseit. A mi feladatunk most már a megadott filozófiai elgondolásból kiindulva megtalálni nevelésünk kisebbségi vonatkozásaiból következő összes részletkérdéseit és formáit.

Imre Lajos az egyénnek a közösségekhez való viszonyát taglalja, majd rámutat a nemzeti közösség igazi jelentőségére. „Az igazi nemzet tagjai a maguk élete számára kapott parancsot, az Isten által kapott rendeltetést a nemzeti közösség keretei közötti szolgálat parancsa gyanánt ismerik fel”. Az embernek tehát világosan meg kell látnia azt a hivatást, azt a rendeltetést, amelynek hűséges szolgálatára a nemzete keretei között el van hívva. Maga a kisebbségi élet „attól függ, mennyire van tudatában a kisebbség minden tagja annak a hivatásnak, amelyet neki meg kell ismernie s amelynek engedelmeskedni kell.” A kisebbségi életet így életforrásnak kell elfogadnunk, amelyre nevelni kell. A kisebbségi nevelés tehát az együttes szolgálatra való nevelés lesz. Ennek a feladatnak a szolgálatában fog állani: a megértés, megbecsülésre való nevelés, a sajátos értékek kifejtése, a parancs iránti alázatra törekvés, a belső lelki közösség megteremtése. Ehhez járul a csökkentértékűség, a meghunyászkodás kísértésének legyőzése. A kisebbségi nevelés anyagára is kapunk útmutatást az Imre Lajos tanulmányában. A nevelésnek meg kell mutatnia az embert, a közösséget, a világot, hogy az ember így ismeretével megláthassa a szolgálat lehetőségeit, módjait, feladatait. A nevelés szervezeteinek kell egységbe vonniuk a nevelés munkáját és azt szoros kapcsolatba hozni a néppel.

Imre Lajos a nemzetnek létét, értelmét a keresztyén erkölcs szempontjából világítja meg, természetes, hogy így maga a nevelés teljesen erkölcsi feladatot nyer. Ez a felfogás távol áll a mult század racionalista nemzeti felfogásától, amely az embert elsősorban értelmiségi lénynek nézte és a nemzeti ismeretekre építve akarta benne a nemzeti összetartozás és hazafiasság érzését kifejleszteni. Az állami iskolának ez a ma is irányító szempontja nem elégítheti ki a felekezeti nevelést, hanem magát a nemzeti irányú nevelést is egy átfogó erkölcsi gondolatba kell beágyaznia. A kisebbségi magyarságot ma pusztán ismereteinek fejlesztése és felhasználása nem tarthatja meg, hanem csak erkölcsi ereje, amely a felelősségérzet és szolgálat parancsával zárt, fegyelmezett és öntudatos közösséggé tudja formálni a nemzetet.

¹ Erdélyi Helikon, 1938. jan., febr., márc.

A kisebbségi nevelés céljának ilyen megfogalmazása megegyezik a nevelés céljaival de megegyezik egyúttal az egyetemes keresztényen valláserkölcsi nevelés céljával is. Eszerint a nevelés célja arra nevelni az egyént, hogy az a maga egész énjét Isten akaratának szolgálatába állítsa és előkészíteni arra, hogy a hivatását be tudja tölteni.

A kisebbségi nevelés céljának ilyen filozófiai meghatározása szükséges volt ahhoz, hogy nevelésünk egészséges és határozott irányt vehessen. Nevelési feladatainknak ez az alapra visszamenő, világos meghatározása öntudatosíthatja csak nevelési munkánkat és adhat annak határozott építő jelleget. A nemzet válságos, új utakat kereső időszakaiban szüksége van a nemzeti élet alapfogalmait, célkitűzéseit tisztázó vezető egyéniségekre, hogy azoknak útmutatása szerint ki lehessen dolgozni az élet különböző vonatkozásaihoz alkalmazkodó munkatervet. A magyar vezérférfiak hatása a multban is csak akkor válhatott egyetemessé, ha gondolatuk a nevelést is áthatotta és azon át a jövőt is alakítani tudta. Ha ezt a kedvezőtlen körülmények sokszor akadályozták is, ma, visszatekintve megállapíthatjuk, hogy pl. Széchenyi, Wesselényi, Kölcsey, Eötvös gondolatai a nevelés alapkérdéseit behálózták és fölfrissítve ma is felhasználhatók. A transzilvániai magyarság viszont sokáig sajnálatosan nélkülözötte, hogy vezető férfiainak figyelme alig terjedt ki a nevelésügyre és annak kérdéseit nem próbálták még tisztázni. Ma is kizárólag csak a neveléssel hivatászerűleg foglalkozó férfiak foglalkoznak a kisebbségi nevelés kérdéseivel, pedig a nevelés olyan egyetemes, a nemzet létét gyökerében érintő kérdés, hogy sokszor szükség van a nem hivatászerű nevelők elfogulatlan, tiszta maglátásaira is. A transzilvániai magyar nevelés csak akkor tudta majd igazán áthatni a nemzet testét és tud belőle megtisztult és megerősödött közösséget formálni, ha maga mellett érzi a magyar társadalom megértő, segítő támogatását és így valóban egy szellemben tud összetörni az iskola a környezetével. Ehhez azonban ma már túl kell mennünk nevelésünk filozófiai megalapozásánál, Istentől szabott örök feladatainak megvilágításánál: meg kell keresnünk nevelésünk időszerei kisebbségi vonatkozásait is. Nevelésünk sajátos, kisebbségi vonatkozásainak megtárgyalásával tehetjük nevelésügyünket olyan közérdekű, szélesebb érdeklődést megmozgató kérdéssé, amelyben a neveléstől távol állók is megérik felelősségüket.

II.

EÖTVÖS SZERINT: „A nevelés csak annyiban éri el célját, amennyiben az élet viszonyainak megfelel.” Alapjában véve ugyanezt mondja a neveléstudomány mai felfogása szerint Makkai Sándor: „A nevelőnek engedelmes lélekkel kell figyelnie a valóság tényeit, hogy azokban az Isten parancsait meghallja és befogadhassa. A nevelés csak akkor tud megfelelni a maga feladatának, hogyha szembenéz a valóság követelményeivel... és a korhoz alkalmazni tudja a változatlan eszményeket.”

Az idő nem változtathatta meg felekezeti nevelésünk célját, csupán határozottabban mutathatta meg annak erkölcsi követelményeit, azonban állandóan módosítja az idővel kapcsolatos feladatait, módszerét, formáját és anyagát. Magának a nevelésnek erkölcsi célja állandó és egyetemes, nemzetiségre való tekintet nélkül, ha azonban számba vesszük nemzeti adottságainkat, hiányainkat, közösségi helyzetünket, nem volna szabad elmellőznünk az erkölcsi nevelés reánk háruló különleges feladatainak a kutatását. Ehhez azonban a tanulóink között sokkal több részletekbe menő és összefoglaló egyéniség vizsgálatra volna szükségünk, és ezért most inkább a kisebbségi életnek nevelésünkkel való társadalmi vonatkozásait, a nevelés és tanítás anyagával való kapcsolatait kutatjuk.

A transzilvániai magyar társadalom alakulása milyen formáló hatással van középiskolai nevelési törekvéseinkre és viszont milyen célok szerint formálhatja a jövőendő transzilvániai magyar társadalmat a nevelésünk? A kérdés megszükitése végett ezúttal kizárólag középiskoláink, főleg gimnáziumaink társadalomformáló nevelői jelentőségével foglalkozunk.

A középiskolából, a gimnáziumból kerül ki a középosztály, az értelmiségi réteg, a nagyobbbrészt – kisebb vagy nagyobb körben – irányító munkát végző társadalmi réteg. A középosztály összekötő kapocs a legfelső réteg és a nép között, leginkább tőle függ a nemzeti élet összekapcsolása, a nemzet rétegei közötti állandó egymásrahatás, a nemzet vérkeringésének biztosítása.

A transzilvániai magyar középosztálynak állandóan tart a leszegényedési, gyengülési folyamata. Az állami elhelyezkedési lehetőségek bezárultak a számára és így az eddig legjelentékenyebb tisztviselői osztály egyre szűkebb térre szorul a transzilván életben. A szabadfoglalkozásokban is – noha itt még sok lehetősége van a magyarságnak – a legtöbb helyt csökken a magyarság számaránya. Az egyházi pályák jelentős rétegnek biztosítják a megélhetését és az, a legnagyobb nehézségek ellenére, ma is mindent megtesz gyermekei taníttatása végett. A nagyipar, nagykereskedelem alig jöhet számba a transzilvániai magyarság társadalmi összetételében és, sajnos, a kisipar és kereskedelem is olyan nehézségekkel küzd, amelyek miatt középiskoláinknak nem ad elegendő növendéket. Végül említem a számánál fogva legjelentősebb gazdátársadalmat, amelyben a középbirtok még ma is a belső átfarmálódás kérdéseivel harcol, a sok helyt megerősödött kisbirtokos osztály pedig még nagyobbbrészt középiskoláinktól elzárt életet él.

Középosztályunk lassan fogy és bizonytalansága miatt egy része folyton kallódik. A középosztályra azonban szükség van, a reáháruló feladatok új, tisztultabb társadalmi tudatot kövelelnek. *Kisebbségi helyzetünk egy új szellemű középosztály kialakítását rója gimnáziumi nevelésünkre, mert az iskolai életnek már ma előre kell vetítenie a jövőendő társadalom képét.* Maga a célkitűzés már megmondta azt, hogy milyen szellemet kell jövőendő középosztályunkban meggyökereztetnünk: *a szolgálat szellemét.* A szolgálat által

válk egységessé, összetartóvá, fegyelmezetté a nemzettest, a szolgálatban nyer új értelmet a középosztály és a közös rendeltetés, de a reá bízott különleges hivatás tudatában olvad majd egészen egybe a néppel.

A közösségi érzet és felelősségtudat kialakítását követeli tehát először nevelésünk célja. A felelősségtudat alakíthatja ki könnyen ellankadó, szalmaláng lelkesedésű tanulóinkban a fáradhatatlan, szívós kitartást, a kisebbségi életben annyira szükséges ellenálló erőt. A felelősségtudó ember keresi a rábízott feladatot és megoldására törekszik, az iskolának azonban önállóan határozni tudó, a gyakorlati követelményeket meglátó és azok között eligazodó embereket kell nevelnie, hogy a felelősségtudás így a kisebbségi élet nyomorúságai közt irányt tudjon szabni életünknek. A mai nevelési rendszer leginkább tiltással akarja a helyes útra vezetni növendékeinket, az iskola így gyakran egészen elzárja tanítványait az élettől, nem mutatja meg annak viszonylatait és ezért a végzett diák sokszor éveig céltalanul botorkál az életben. Kisebbségi életünkben különösen szükség van reá, hogy a gyakorlati feladatok, életkérdések felé fordítsuk tanítványaink figyelmét, ezt nemcsak külső eszközökkel (szakiskolák stb.), hanem magával a nevelés szellemével is előmozdíthatjuk.

A határozott célkitűzésű keresztyén szolgálatra való nevelés meg fogja mutatni, hogy hol találjuk tanítványainkban a legnagyobb hiányokat és milyen képességeiket fejleszthetjük ki leginkább és tehetjük építő hatásúvá. Ha megláttuk a nevelés társadalmi szellem-alakító hatalmát, kereshetjük most már, hogy milyen cél szerint és hogyan formálhatjuk társadalmunk összetételét.

A transzilvániai magyar középosztály 1919 után a viszonyokhoz való alkalmazkodásban nem mutatott kellő rugékonyságot és azóta nem frissült fel elegendő új elemekkel. Ha gimnáziumaink tanítványait társadalmi eredet szempontjából nézzük, ma is azt tapasztalhatjuk, hogy igen nagy számban kerülnek ki a tisztviselői és régi értelmiségi osztályokból. A Simon Károly¹⁾ grafikonjai alapján megállapított hozzávetőleges adatok szerint a cluji ref. kollégium tanulói közül származás szerint 1932–33-ban csak 7·89 százalék, azaz 30 volt kispap, földműves, 13·1 százalék, azaz 50 egyházi alkalmazott (pap, tanár, tanító); 15·79 százalék, azaz 60 állami tisztviselő és 28·9 százalék, azaz 110 kiskereskedő, kispap. A

hátralevő 34·33 százalék a szabadfoglalkozásúakból, nagykereskedőkből kerülhetett ki. Ezek az adatok nem változnak lényegesen, ha 18 évre visszamenően számítjuk az átlagot. A kispapokra így is csak 9·5 százalék jut, amit az 1927 előtt valamivel nagyobb százalékszámuk magyaráz. A falusi parasztgyermeknek a száma tehát az utóbbi években csökkent és egészen jelentéktelenné vált a cluji ref. kollégiumban, ezzel szemben igaz ugyan, hogy kispap és kereskedő réteg emelkedő számarányban szerepel és ma már szinte egyharmadát adja a tanulóknak, viszont a tisztviselő elem állandó csökkenése ellenére még szinte kétharmadrész kerül

---

¹⁾ Simon K.: A cluji ref. kollégium tanulóinak társadalmi kérdései. Erdélyi Fiatalok 1938 I. szám.

ki a tulajdonképeni értelmiségből, amelynek jelentékeny része tengődő nyugdíjas. A falusi magyar lakosság nem ad elegendő tanulót sem a saját szükségleteire, sem pedig a középosztály fel-frissítésére. A cluji ref. kollégium adatai többé-kevésbé állhatnak többi gimnáziumainkra is, habár egy vidéki kollégiumban jelentékenyen több a földműves elem.

Ha ezek után még figyelembe vesszük a tanulók tanulási előmenetelét, akkor meglephet, hogy pl. a tisztviselő-gyermekek korántsem tűnnek ki a tanulásban, ezzel szemben főleg a felső tagozatban nagyon előnyös a kisbirtokosok eredménye (73:07 százalék jó és elégséges). Ugyancsak a földműves elem eredményes, nem egyszer kitűnő tanulását figyelhetjük meg a tanítóképzőben, amelyek tanítványai nagyobb részt falusi gyermekekből kerülnek ki. Kellő kiválogatás mellett tehát a földműves, kiscgazda osztály igen értékes elemeket adhat a középiskolának, erre a gondos kiválogatásra és az arravalóknak megfelelő támogatással való továbbsegítésére nagy szükségünk van mind középosztályunk megerősítése, mind pedig a falu életének fejlesztése szempontjából. *Amikor ugyanis a kiscgazda, valamint kisciparos, munkás elemnek sokkal nagyobb százalékban óhajtjuk a középiskolában való jelenlétét, akkor nem az a célunk, hogy ezeket a tanulókat egészen elválasszuk, kiemeljük a saját társadalmi rétegükből.* A középiskolának vissza kell adnia a falu, valamint a városi gyakorlati (ipari, kereskedelmi) pályák számára az onnan kikerült gyermekeket, olyan műveltséggel és tudással, amit hivatástudatuk a közösség számára gyümölcsöztetni tud. A gimnázium a kisebbségi életben nemcsak az értelmiségi pályákra készíthet elő, hanem a gyakorlatiak felé is irányítania kell, különösképen az alsó tagozatnak, amelyben éppen ezért van szükség minél több növendékre! Ebből a szempontból külön muokatervet kellene kidolgozni az alsó tagozat számára. A gyakorlati pályáknak egyre növekvő jelentősége és a tudásnak egyre nagyobb követelményei ezen kívül természetesen minél több szakiskola (földműves, ipar, kereskedelmi) felállítását kívánja.

A középiskola elsősorban tanítványai kiválasztásával és lehetőleg továbbsegítésével alakítja a társadalom színezetét, másodsor pedig tanítványainak a pályaválasztásban való irányításával. Be kell vallanunk, hogy ez a feladat – a transzilvániai magyarságról való eddig még hiányos szociográfiai ismereteink miatt – sokszor megoldhatatlan kérdésként tornyosul a nevelő elé.

A pályaválasztási tanácsadásra már az alsó tagozat végén szükség volna, amikor tanítványaink jelentékeny része megválnak a gimnáziumtól és gyakorlati pályára megy. Ez így is van rendjén, ebben őket támogatnunk is kell. Ugyanekkor azonban szükséges volna már a IV. osztályt végzett tanítványaink életének további alakulását figyelemmel kísérni, hogy abból magunknak az általános tanulságokat levonhassuk.

Másodsor a VIII. osztály elvégzésekor van nagyobb szükség pályaválasztási tanácsadásra. A VIII. osztály osztályvezetői óráinak utasításaiban elő is van írva, hogy az osztályvezető fordítsa az utolsó órákat a pályák ismertetésére és lehetőleg tanácsadással

tájékoztassa, irányítsa a fiúkat. A VIII. osztály osztályvezetőjének ezért lehetőleg a filozófia tanárának kell lennie, hogy előzetes kísérletek, megfigyelések alapján már jól ismerhesse a fiúkat és így az egyéniségüknek megfelelő pályákra hívja fel figyelmüket. Az utolsó évek tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy az osztályvezetők ezt a tájékoztatást és tanácsadást alig adták meg, talán megfelelő adatok hiányában nem is adhatták meg. Gimnáziumaink ugyanis nem tartják számon azt, hogy Romániában milyen fő- és szakiskolák vannak, így milyen pályákra lehet fölkészülni, az illető pályán a magyarságnak milyen megélhetési lehetőségei vannak és végül, hogy a főiskolák különböző szakain a magyarság milyen arányban van képviselve. Ezeknek az adatoknak tudatában a tanár sokkal határozottabban tudná a már túlszűfolt tudományos pályáktól elterelve gyakorlati pályák felé irányítani tanítványait.

Debreczy Sándor¹⁾ adatai szerint ugyanis az utolsó öt év alatt a Sf.-Gheorghe-i Székely-Mikó Kollégiumban érettségizett 50 ifjú közül 26, azaz 50,2 százalék ment jogi, tanári, papi pályára akkor, amikor ezek a pályák részben már ma is túlszűfoltak. Más gimnáziumainkból épen ilyen meggondolatlanul, szinte divat szerint mentek egy-egy évben tömegesen tanári és jogi pályára és így sokszor alig lehet reményük az elhelyezkedésre. Ezzel szemben gazdasági, kereskedelmi, ipari, műszaki akadémiára 5 év alatt mindössze 5 érettségizett fiú ment, azaz 10 százalék. Hogyha pedig együtt vesszük az érettségizett és végzett növendékeket, még akkor is csak 21, azaz 23 százalék ment összesen ezekre a gyakorlati pályákra. Teljesen indokolt tehát az a kívánság, hogy a gimnáziumot végzett ifjakat határozottabban irányítsuk a gyakorlati pályák felé, mert ők, illetve szüleik még ma is a középosztály régi felfogása szerint leginkább a tudományos, diplomát adó pályák felé tödülnek. Még nyilvánvalóbb a tanácsadás szükségessége, ha tekintetbe vesszük azt is, hogy főleg a nem érettségizett ifjak jelentékeny százaléka sokszor évekig cél nélkül lézeng, kallódik az életben és nem tudja helyét megtalálni a társadalomban. Örvendetes, hogy ezzel ellentétes irányúnak látszik az egyik cluji gimnázium tanulóinak pályaválasztás? Vajjon miért? Vajjon nem magának az iskolának a hatása is látszik ebben.²⁾

Érdeemes végül felekezeti középiskoláink és a magyar egyetemi hallgatók számadataira tekintenünk, hogy abból egész középosztályunk utánpótlására nézve fogalmat nyerjünk és a pályaválasztási tanácsadást ahhoz is szabjuk. Az 1936–37. tanévben a transzilvániai róm. kat. egyházmegye főgimnáziumaiba 1.457, a ref. egyházkerület főgimnáziumba 1.311, a két unitárius főgimnáziumba pedig 339, vagyis összesen 3.107 fiúnövendék járt. Ezt a számot mintegy 220-szal növeli a szatmári ref. gimnázium létszáma. Ha ehhez a számhoz még hozzávesszük a kat. szerzetesrendi és az állami gimnáziumok magyar növendékeinek pontosan meg nem állapítható számát, még akkor is elég alacsony számot kapunk az

¹⁾ Debreczy S.: Pályaválasztás előtt. Hitel 1937. 4. szám.

²⁾ Lőrinczi László: Tizennyolc pályaválasztó fiatal. Hitel 1937. 2. szám.

egész romániai magyarság létszámához viszonyítva. Gimnáziumaink tanulóinak létszáma lassú csökkenésben van, nagy kérdés pedig, hogy ma is eleget tudnak-e tenni a magyar középosztály utánpótlásának. Az utolsó évek tanúsága szerint ugyanis a tizennégy magyar felekezeti gimnázium növendékeiből évente alig lehet 120–140 érettségizett ifjúra számítani¹⁾, kedvezőtlen évben ez a szám könnyen a felére szállhat le. Ha tudjuk azt, hogy a romániai ref. tanítósnak évente 30 emberre van mint utánpótlásra szüksége, akkor megérthetjük azt, hogy nem elegendő, ha 150–160 magyar ifjú kerül fel évente az egyetemre.

Magának a magyar egyetemi hallgatóságnak jelenlegi létszáma is mutatja, hogy nagyobb utánpótlásra van évente szüksége. Az 1934–35 tanévben ugyanis 1.432 magyar egyetemi hallgató²⁾ volt beiratkozva. Igaz ugyan, hogy ebből legnagyobb számban (551) voltak a jogon, ahol egy rész mindig csak névleges hallgató, 206-on pedig a bölcsészeten, ahol a leány-hallgatók jelentékeny része nem végez. De hogyha pusztán a végzettek számát nézzük, akkor is feltűnő, hogy a legtöbben végeztek a bölcsészeten (51, 44) és ottan már is nagy túlsúlyosság van. Elég nagy a végzettek száma a természettudományi (6, 21) és a gyógyszerészeti fakultáson (16, 30) is. A szükségletekhez mérten kevés a végzett orvosok (19, 13) és különösen az állatorvosok (3, 4) száma. Végül, mint feltűnő hiányt említettem itt föl, hogy két év alatt a gazdasági akadémián 1, a politéknain 2, technikain 1 magyar hallgató végzett. A romániai főiskolák magyar hallgatóinak száma azt mutatja, hogy társadalmi alakulásunk még mindig egészségtelen irányban halad, ifjúságunk nem törekszik a kisebbségi nép számára annyira fontos gyakorlati pályák felé.

Gimnáziumainknak mindenesetre számolniuk kell a transzilvániai magyarság számára megmaradt pályaválasztási lehetőségekkel, valamint a magyar főiskolai hallgatóság számarányának alakulásával. Az osztályvezetői órákban megadott pályaválasztási tanácsadás természetesen a legkevesebb, amit megtehetnek tanítványaik irányítására nézve, az igazi kisebbségi életformára való nevelésnek az egész nevelés szellemében állandóan meg kell nyilatkoznia. Ennek formáit minden iskola a maga sajátos helyzete és szellemisége szerint alakíthatja ki, ezért ezúttal Puskás Lajos cikke³⁾ nyomán csak utalok az iskolai szövetkezetek, a munkaközösségek, valamint a vallásos jellegű egyesületek roppant nagy jelentőségére.

III.

AZ ÁLLAMI TANTERV nagy követelményei és középiskolai tanulóink szellemi túlterheltsége gátolja azt, hogy felekezeti iskoláink a maguk sajátos feladatainak mindenben eleget tehessenek.

¹⁾ A transzilvániai ref. egyházkerület gimnáziumaiban 1936-ban végzett 87 tanuló közül 62 érettségizett, 1937 júniusában végzett 97 közül pedig csak 35.

²⁾ Az Anuarul Statistic 1935–36. adatai.

³⁾ Puskás Lajos: A kisebbségi életformára való nevelés iskoláinkban. Erdélyi Iskola. 1937–38. évf. 1–2 szám.

Épen ezért igen nagy körültekintéssel kell összeállítanunk a nevelés anyagát, vagyis azokat az ismereteket, amelyeket a nemzeti nevelés és a kisebbségi életkörülmények szempontjából különösen szükségesnek tartunk. A transzilvániai magyarság élete az ismeretek szempontjából is különleges követelményeket állít elénk, ezeknek az ismereteknek az állami tanterv keretein belül, a meglévő tananyagban, tanulóink külön megterhelése nélkül kell helyet szorítanunk. Tulajdonképpen tehát leginkább a kiszabott tananyagnak sajátos szempontjaink szerint való feldolgozásáról és a kisebbségi életre vonatkozó ismeretekről lehet szó.

A magyar nemzeti nevelésnek különösképpen ma, a mi romániai viszonyaink között, a népi kultúrára épített nemzeti kultúra kincseit kell öntudatosítania, vagyis kultúránk gyökereit kell megismertetnie, föltárnia, hogy ezáltal egységes nemzeti művelődés-szemléletet alakíthasson ki. A háború előtti szemléletünk még egészen elválasztotta a városi, magas kultúrát a népi kultúrától, ez utóbbinak értékeit elhanyagolta. A nép-nyelvnek, a népi világnak megismertetésével és az iskolában való felhasználásával nem törődött és így a népből származott gyermekeket valósággal elválasztotta a környezetüktől, annak sajátos kultúrájától, ezáltal őket lassankint egészen racionálista, latin-humánista polgári műveltség-felfogáshoz formálta. A háború utáni magyar néprajzi és társadalomkutatói láznak ma már megvannak az iskola számára is leszűrhető eredményei. A pedagógia ma már elfogadta azt, hogy a népi nyelvet, népdalt, népmesét föl kell használni az elemi iskolai tanításban és nem lehet a cél ezeknek elvetése, mint ahogy régen hitték, A középiskolai tanításnak szintén a régi kultúrából kell kiindulnia, hogy ne okozzon törést, különösen a falusi gyermekek lelkében. A mese, a gyermekek képzelőerejének, mesélő hajlamának felkelése még a gimnázium alsó osztályaiban is eredményesen használható fel és fontos lépcsője lehet a magyar nyelvi tanításnak.

Legkönnyebben a magyar nyelv és az ének tanítása közben lehet megismertetni a népi kultúra kincseit. A népdal, népmese népi szokások megismertetése együtt haladhat az egész magyar vers- és elbeszélés-anyag tanításával, amíg végül felsőbb osztályokban a tanuló öntudatosan tudja meglátni a népi műveltség egységes világát, annak egyszerű, tiszta értékeit. Maga az irodalomtanítás is kimélyíti a népi kultúra megbecsülését, amikor századokon keresztül rámutat kulturánknak a mélyben erőt gyűjtő és hatalmasan felcsapó hullámaira. Itt már maguknak a tanulóknak megfigyelő, kutató munkájuk fogja föltárni a népi nyelvnek, a népdalnak stb. gazdagságát és fogja ahhoz való ragaszkodásukat öntudatosítani.

A magyar irodalom tanítása a mi életünkben tulajdonképpen a magyar műveltség folyamatának megismertetése lesz. Ezért nem pusztán irodalmi alkotásokat és írókat kell magyaráznia, hanem a magyar nemzeti kultúra alakítóit kell megmutatnia. Ebből a szempontból különleges jelentősége lesz pl. Apáczai Csere Jánosnak, Zrínyi Miklósnak, Bessenyei Györgynek, gr. Széchenyi Istvánnak, br. Wesselényi Miklósnak, br. Eötvös Józsefnek és így tovább.

A romániai magyar ifjúnak meg kell ismernie a népi élet alapkérdéseit és az itteni magyar társadalom, valamint az egymás mellett lakó népek életkérdéseit is. Ezt valamennyire maga a tanterv is megkívánja, nekünk azonban ezen túl a mi szempontunkból kell ezekbe a kérdésekbe bevilágítanunk. A gimnázium VI. osztályának anyaga az ember-földrajz, heti 1 órában. Ennek keretében szóba kerül az ember és környezete közötti viszony, a táplálék, ruházat, lakás, a nálunk használatos gazdasági eszközök, a letelepedések formája stb. Ha a szűkre szabott idő kevés lehetőséget is nyújt ugyan, mégis természetes, hogy itten a tanár az egyes kérdéseket a mi életviszonyainkkal világítja meg és egyben felhívja a figyelmet ezeknek a kérdéseknek a fontosságára.

A gimnázium VII. osztályában heti 1 órában kerül előadásra a közgazdaságtan valamint a gazdasági földrajz. A gazdasági kérdésekben ma még annyira járatlan magyar ifjúságunk számára ez is két rendkívül fontos tantárgy, amelyek segítségével a jövő számára is tájékozódást kell nyernie. A gazdasági földrajzban ismeri meg a tanuló a gazdasági erők hatását az egyes foglalkozások, valamint az egyes országok jelentőségét és szerepét. A földgazdaságtan megismerteti a nemzetgazdaságtan alkotó elemeit, foglalkozik a termelés és kereskedelem módjaival, a szövetkezeti rendszerrel. Itten, valamint a VIII. o.-ban a társadalomtudomány keretei közt, ismerkedhetik meg a tanuló a szövetkezeti gazdasági rendszerrel és így annak a mi életünkben való jelentőségét már mostan megláthatja. Az elméleti tudás régen kapott indítékot, természetesen azután a gyakorlat kellene, hogy kiegészítse.

A VIII. osztály tananyagában több tantárgynak lehetnek kisebbségi vonatkozásai. Így pl. Románia földrajzában rá lehet mutatni az itt élő népek életviszonyaira, azoknak különbségeire, gazdasági erőire. A népek közötti kölcsönös megbecsülést elsősorban egymás munkájának megismerése szolgálja. A biológiában ismét előkerül a környezet hatásának és az alkalmazkodásnak kérdése – az állat- és növényvilágra vonatkoztatva. Talán az emberi élet alkalmazkodásának törvényeit is kapcsolatba lehet ezzel hozni.

Igen fontos ismereteket ad végül a mi szempontunkból is a szociológia, amit egy féléven át tanítanak heti 2 órában és az azt kiegészítő etika. A nagy tananyag felöleli a társadalmi egységek: a nemzet, az állam ismertetését. Foglalkozik a társadalmat kutató monográfia módszerrel, annak alkalmazásával, tárgyalja a falu élet- és kulturális fölemelésére szükséges eszközöket és módokat. Ez a tananyag tehát, ha mindjárt vázlatosan is, magába foglalja a társadalomkutatás módszerét és annak jelentőségét. A tanár feladata, hogy a tanítványainak adott ismereteket a transzilvániai magyar élet szolgálatába állítsa be. Ha ezekből az ismeretekből valóban a nemzetnek való szolgálat kötelezettsége lesz, akkor a transzilvániai magyar társadalomkutatás további építő fejlődését várhatjuk.

A különböző szaktanárok az egyes tantárgyak tanítása közben fogják meglátni, hogy hol és milyen formában szükséges vagy lehet a mi életünk vonatkozásaira rámutatni. Utoljára egy pár szó-

val még csak az osztályvezetői órák jelentőségét említem kisebbségi életünk szempontjából. A heti 1 osztályvezetői órát a hivatalos teendőknek és az erkölcsnevelésnek kell szentelni. Itten lehet egyúttal megkísérelni a közösségi munka begyakoroltatását. Az osztály itten alakulhat ki szervezett, egymást támogató munkaközösségé, amely különböző munkák együttes elvégzésére következik (gyenge tanulók segítése, téli madárvédelem, gyógynövény-gyűjtés, néprajzi tárgyak gyűjtése, iskola- vagy otthon-szépítés, közös cél érdekében való takarékoság stb.) Az osztályvezetői órákban adhatjuk meg ezenkívül a transzilvániai magyar élet legfontosabb kérdéseinek ismeretét tanítványainknak, itt tájékoztathatjuk őket a romániai magyarság számos egyházi, kulturális, társadalmi, gazdasági intézményének munkájáról. Különösen az életbe kilépő VIII. osztályos diákoknak nélkülözhetetlenek ezek a legelemibb kisebbségi ismeretek. Mindezeket a kérdéseket kiszélesítve, a tanulók életén át közvetlenül megvilágítva és a tanulóknak önkéntes munkájával lehet a munkaközösségekben megtárgyalni.

Mindez egyelőre csak néhány szempont, hogy nevelésünk kisebbségi vonatkozásait, mai életünkhöz szabott követelményeit megtaláljuk. Csupán maga az erkölcsi célkitűzés szilárdan irányító ereje áll határozottan előttünk és tudjuk, hogy ma annak kell irányítania egész nevelésünket. A közösségi életre előkészítő nemzeti nevelésnek formáját, anyagát, különböző feladatait azonban még keresgéljük és a keresésnek is csak a kezdetén vagyunk. A keresésnek azonban ma már lázasnak, nyugtalannak, minden kérdést és minden szempontot mérlegelőnek kell lennie, hogy egy új magyar embertípust tudjunk kialakítani.

VITA   ZSIGMOND

DSIDA JENŐ EMLÉKEZETE

Egyel újra megapadt azoknak a száma, akik itten a magyar irodalom folytonosságát vannak hivatva biztosítani: Balázs Ferenc, Koós Kovács István és Kovács József után most itthagytott Dsida Jenő is. Elmúlásában hajlandók lennénk nemzedéki sorscsapást látni, ha e kilombosodott élet derékbetörése nem szórná be roncsaival az egész magyar irodalmat, minden nemzedéki és területi elhatárolástól függetlenül. Dehát Dsida transzilvániai jelentőségén túl komolyan számontartott értéke volt az egyetemes új magyar lírának is, és ez a tény nemzedéki nagy fájdalomukat önkénytelenül is átkapcsolja a a részvétnek abba az átfogóan tág áramkörébe, mely az ilyen eseményeknek szélesebb, vagy éppen nemzeti jelentőséget ad. Dsidát nem sajátíthatja ki magának egyetlen korosztály – még ha az nemzedéknek vallja is magát – mikor érvénye térben és időben régen túllépett minden nemzedéki kategórián, – viszont költészetének ez a tágabb jelentősége korántsem teheti kétségessé, hogy mint ember s mint költő igenis egy nemzedékhez tartozott, melyhez az esetleges adottságokon túl közös eszmékből táplálkozó mély lelki gyökerek kötötték és amellyel az „Új erdélyi antológia” oldalain kifelé is közöséget vállalt. Ha azt mondjuk, hogy elmúlása legfájóbb és legpótolhatatlanabb veszteséget mégis ennek a fiatal transzilván írónemzedéknek jelent, elismertük a veszteség általánosságát, a felállított fokozat ebben az esetben nem más, mint érzelmi fok, amitől teljességgel független az esztétikai értékelés fokmérője.

Az esztétikai felmérés Dsida költészetét három jól elhatárolható korszakra oszthatja fel: a lelkesedés (ideáлизmus), a lemondás (peszszimizmus) és a megszilárdulás (realizmus) korszakára. Fejlődésének e három határjelzőn átfutó vonalát követve két irányba kell tekintenünk, mert ahogy indulása súlytalan fellengései után egyre közelebb száll a valóságok mélypontjaihoz, hangja, felfogása, írásművészete úgy halad mind tágulóbb vonalban a humánus és katolikum emelkedettsége felé. A művész élete a fény törvényeit követi: a sugárzó magból kitorve egyre tágulóbb ragyogással vész bele korába és nagyságát sugárkévéjének szögével mérik. Dsida nem tartozik a merész szögekben mérhető írótehetségek közé, de átfogó kitarulását megnyugtatóan pótolta fényének tiszta, a dolgok mélyéig lehető élessége.

A mag, amelyből e fény előtör, már kora ifjúságában kigyúlt: még el sem hagyta a középiskola padjait, már figyelmet keltő versei jelennek meg különböző ifjúsági lapokban, sőt irodalmi folyóiratokban is. Az ezidőben írt versei fiatalos lelkesedés és derűlátás fehérségében izzanak, nem csoda, ha a tanulóifjúságra erős hatást gyakorol-

roltak. Mindenki a fiatalság hivatott lírikusát látta benne és a titokban verselő diák-poéták előtt mint elérendő eszménykép lebegett. Versei külső kialakításában már ekkor nagy formakészséget árul el, a zárt, vagy enyhén megbontott szakaszokban a mondanivaló szinte zenei megfogalmazást nyer. Tudatosan írtam, hogy mondanivaló, mert e versekben, formái csiszoltságukon túl, itt-ott már komoly mondanivalók húzódnak meg, nem egyszer új szint, új meglátást is hozva.

Mindezek ellenére Dsidában ekkor még van valami anakronizmus, valami a századelő iskolai lelkesedéséből, mely az élet vaskosabb vonatkozásaitól távol, „magasztos” eszményekért lobog. Típusában is nagyon közel áll ahhoz a féltetten nevelt, minden gyakorlattól gondosan távoltartott, mindent csak elméletben ismerő, kétségbeejtően fehérlelkű diáktípushoz, aki átlépve az iskola küszöbét, nem lévén előkészítve és kellően felvértezve, a tényekkel való első nyílt szembesülésnél megzavarodik és összekúszált világa gúzsai között ide-oda botorkálva végül is az ellenkező végletben keres megoldást. Az időpont, amikor Dsida búcsút mond az iskolának, e léletípus számára a lehető legkedvezőtlenebb: megváltozott történelmi viszonyaink merőben új helyzetek elé állítanak, közéletünket pedig még mindig az a háborus utópszihózis tartja fogva, mely füttyölve az eszményekre, hozzászókat, hogy minden mögött aljasságot szimatoljon. Ma már az idealizmus is gyakorlatibb készsége, ám akkor, az iskola-padból kikerült fennkölt lelkű diák-poétára mi más várhatott volna, mint hogy szembe kerülve az élet érdes tényeivel, minden ifjú elképzelése egyszerre nevetségessé válik az összehasonlítás közvetlen élességében...

A felismerés hidegzuhanyként ömlik végig rajta és az idealizmus lobogásának arányában felcsapó gőz egészen elborítja. Ez az időszak Dsida költészetében a visszahatás korszaka, amikor természetes folyamatként a lobogó idealizmust előbb kapkodó zavar, majd csüggedt, koravén ború váltja fel. Önmagába vetett hite megingott, a maga ítéletével szemben most egyszerre döntő jelentőséget nyer a *mások* véleménye, magatartása. Sohasem volt Dsida annyira kitéve költői és emberi hatásoknak, mint ebben a korszakában! Hogy a legkülönbözőbb tartalmi, hangulati és formai hatásokat feldolgozhassa, rengeteget ír, minden újabb versében egy-egy új formával, új fordulattal, vagy modorral kísérletezve.

E korszak hajlékony alkalmazkodási készsége természetesen nem maradhatott hatás nélkül emberi magatartására sem s tehetsége simuló modorral párosul s ennek köszönhető, hogy az alig 19 éves ifjú irodalmi és társadalmi előkelőségek barátságával dicsekedhetik, akik a helyzeti adottságokhoz könnyen idomuló fiatalsága előtt rövidesen megnyítják az érvényesülés útját. Dsida a „Pásztortűz” szerkesztői posztján igyekszik is megfelelni a beléhelyezett bizalomnak: munkaköre lelkiismeretes betöltésén túl lázas irodalmi tevékenységet fejt ki s egy időben nincs számottevő irodalmi lap Transzilvániában, melynek hasábjain ne fordulna meg a neve. Fémes művészettel befuttatott versek kerülnek ki ezidőtájt keze alól, melyek első pillanatra a nemesfém benyomásával hatnak, a tartós használat azonban

csakhamar fölfedi szedett-vetett anyaguk olcsóságát. Az erőtlen szenvelgés, a világfájdalom öreges maga-elhagyása, feloldozást csak a formátlanságban lelő büntudat, ez és még annyi eltanult, vagy utánérzés formájában felbukkanó századeleji közhely egyáltalán nem alkalmas anyag Dsida mindent bearanyozó művészete számára, ám egyelőre még távol áll attól, hogy ezeket egyénisége hozzáadásával nemes ötvözzé gyúrja át. Dsida ekkor még a kezdet-kezdetén van minden komolyabb önismeretnek, érdeklődése egyelőre csak a dolgok felületéhez köti s így minden jelenséget aszerint bírál el, ahogy az előtte *külső* formájában megjelenik. Ezalól önszemlélete se kivétel mintegy tükörben keresi a magához leginkább illő magatartást s miközben pózai között válogat, jóleső öncsodálattal adózik egy-egy szépen ívelt mozdulata kecsességének. Nem tudom, a póz kedvéért-e, vagy pedig önkénytelen visszahatásként arra a túlzott dédelgetésre, amit nagyszámú jóakarója részéről tapasztalt, – de végül is a magány elhárító mozdulata mellett állapodik meg s kinyújtott karján a „magányosság szentelt madarával” szertartásosan hátat fordít minden fiatalos életörömnök... „Az ember mindig egyedül van” – éneklí mintegy önmaga igazolására, ám ugyanakkor érzi azt is, hogy elvonultságából hiányzik a magány lényege, a magány őt nem belső erejével, de *kívülről* tartja hatalmában, „leselkedik” reá... Helytelen önszemléletének ez a visszaütése volt az, mely végül is rávezette a másik útra s el kell fordulnia az egyoldalú magaszemlélés tükértől, hogy önmaga képe helyett végre a közösség vonagló arcába tekinthessen. S ez az elfordulás nemsokára be is következik s megírja a „Hammelni legenda nyomán” című versét, mely a „leselkedő magány” ígézetéből az első öntudatos szabadulási kísérlet s megszólaltatva varázsfurulyáját kivezetni e világból a gondok, bűnök, fájdalomok mindent szétrágcsáló patkányseregét!

E korszak sok zavaros benyomásának azonban mégiscsak megvolt a maga fontos alakító szerepe: a külső hatásokra túlságosan érzékeny költő előtt bizonyos mértékig közömbösítette a jelenségeket, legalább is annyira, hogy azokkal bátran szembe merjen nézni. Dsida a minden oldalról reátörő hatások ostroma alatt izmosodott férfivé, a *Nagycsütörtök* sorsvállaló, felelős, komoly költőjévé. E kötet versei – néhány visszajáró emléktől eltekintve – már az önfelegyen mértékével, egyéni költőgonddal készültek remekbe, formakészségének és gyakorlatának teljes latbavetésével. E kötetben már egész valójában áll előttünk a *művész* Dsida, akit sajátos kisebbségi sorsunk anélkül avat felelősségteljes költővé, hogy ezzel a gyakran hangoztatott l'art pour l'art megtagadására kényszerítené. Most már nincs szüksége az elvonultság magáraöltött pózára, minden befolyástól függetlenített egyénisége anélkül is különálló jelenségévé lett szűkebb irodalmi világunknak. A hammelni legenda nyomán haladva az egyéni problémák szűk köréből itt már kiért a nagy közösségi sorskérdések síkjára is, korunk halálos reménytelensége, a kishivatalnok-sors, a szegény-sors, itt-ott elcizzelláltan ugyan, de mind gyakrabban jelenik meg verstémái között. E verseit vizsgálva könnyen adódik a megállapítás, hogy Dsida még nem jutott el a teljes szociális átélés fűtöttségéig és hangja sem elég átütő erejű, jóllehet humanizmusának őszin-

tesége és a szavaiból kiáradó meggyőződés legtöbbször feledtetni tudja erőbeli hiányait. Felmerül azonban a kérdés, hogy hiánynak minősíthetjük-e azt, aminek adottságát természetének alkata nem bírta meg? Mert kétségtelen s Dsida minden korszerűsége mellett sem volt köznapi értelemben vett programköltő, de talán nem is lehetett az, szálainak finom kúszáltsága, artisztikus bonyolultsága, hangja, mely az édes játszóság és bűgő férfibánat között alkotott gazdag átmenetet, választékos és válogató ízlése – mindezek a tulajdonságai kizártak minden nyersebb, vagy kiáltóbb megfogalmazást. Nála az erő csak a férfias humánus hangjáig és magatartásáig terjedt.

A férfiasodás egyik legbiztosabb jele a csüggedetlen életvállalás. Dsida izmosodó költészetét is ez a csüggedetlenség jellemzi: bár tudja, hogy „*élni ma itt lehetetlen, meg kell halni ma itt*”, az egyén veszendőségén nem esik kétségbe, mert „*én elmulok és te is elmulsz, de a föld és az ember megmarad*”. Csodálatos – vagy talán természetes? – hogy a korábbi nagy kilengések után mennyire biztosan meg tud állni a két véglet közötti a középúton. „*Tudom az ösvényt*” vallja öntudattal s valóban, útja ettől kezdve nem mutat úgy szólván egyetlen kitérőt sem, egyenes irányban halad. Ekkor még ő maga is csak *ösvénynek* minősíti ezt az utat, – ám később, hovatovább mind szélesedve, csakugyan úttá nő meg az, melyen ha szorosán is, de megférnek egymás mellett a sokféle és különböző irányú tevékenységek. Mert Dsida nemcsak egy irányban foglalta el magát: a költői alkotómunkán túl, kihasználva páratlan nyelvkészségét – a magyaron kívül még hét nyelvet beszélt – állandóan fordítgatott, latin és görög klasszikusokon kívül angol, francia, német és román verseket ültetett át magyarra. Különösen Catullus, Propertius és Horátius-fordításai, valamint a románból fordított költemények érik el azt a színvonalat, melyet Tóth Árpád és Kosztolányi húzott volt meg a modern versfordító számára. Ám Dsida nem csupán a versátültetés terén követte nagy barátjának, Kosztolányinak az iránymutatását, de az övéhez hasonló lelkesedéssel ültette át ide nyelvtisztító mozgalmát is. Ezirányu ténykedését azonban mindjárt össze kell kapcsolnunk azzal a másik fontos feladatkörrel, amely elé újságírói hivatása állította, mert anyanyelvünk pallérozására és szebbétételére vonatkozó elképzeléseit az újságírás segítségével és annak keretei között valósította meg. Lapjában, ezen kérdések napirenden tartása céljából, „Anyanyelvünk” címmel állandó rovatot nyitott s mint szerkesztő, ő volt az első, aki jópéldával szolgált a tiszta és helyes magyarság törvényeinek a gyakorlatban való alkalmazására.

Dsida, aki hét nyelv birtokában nemzetek lelkébe pillantott bele, mindeddig még egyszer sem írta le versben ezt a szót: magyar. Előtte is, mint annyi sok előtt, azoknak a nagy nyugati költőknek a példája lebegett, akik nélkül voltak angolok, vagy franciák, hogy azt egyszer is hangoztatták volna. Ám nem tudta, vagy elfelejtette Madách mélységesen igaz megállapítását, hogy: „a hazafiság csak a magyarnál lehet költészet tárgya, hol létünkért küzdünk, semmi nagy költő azt nem használta.” Mennyivel inkább igaz ez, ha a magyarság kisebbségi életsorba jutott nemzetrészeiről van szó! Azokról a le-

szakadt nemzettömbökről, melyek számára a magyarságuk, az új körülmények között, egyszerre jelent életet és halált. Kisebbségi sors-helyzetünk különleges kényszerei alatt össze kell roppannia a legfőbb lényesebb művészi magatartásnak is, mert hogyan maradhat szeg minden szűkebb elhatároláson felülálló művésznek akkor, midőn szemed előtt vergődik szülőd: a nemzeti közösség, „midőn anyád sikolt”?! Az egyre szorítóbb kényszerek között őrlődő magyarság élet-halál küzdelmét látva Dsidában is összeroppannak a köznapi szempontok fölé emelő tartóoszlopok és a leomló falak tövében Jeremiás-i hangokon szakad föl belőle a jogaiból kitudott magyar fájdalom és keserősége. A „*Psalmus Hungaricus*” a maga alaktalan pátoszában is, túlzott, majdnem a szélsőségeséig éles állásfoglalása ellenére is, fontos állomás Dsida költészetében, mert a maga eruptív módján előkészítője annak a lehiggadtabb, kisebbségi életünk lehetőségeivel is számoló és ugyanakkor egy tisztultabb erkölcsiség fényébe állított nemzetszemléletnek, mely utolsó és legnagyobb szabású versében, a „*Tükör előtt*” című lírai regényében nyer – nyugodtan mondhatjuk így – klasszikus megfogalmazást. A „*Tükör előtt*”, amelynek megjelenését már csak részben érthette meg, minden szempontból a Dsida-i életmű betetőzését jelenti. Ez a művészileg kissé egyenlőtlen költemény mintegy összegezi és kiegészíti Dsida jellegzetes költői tulajdonságait. Hangjának finom játszisége, mely alkalomadtán oly zavartalanul tud átvadni a férfibánat méla zengésébe, kedélye, ez a pillanatonként formálódó felleg, mit át-átszínez a naplemente véres vöröse, modorának simulékonysága, mely oly könnyen talál dicsérő szavakat, verskulturája, az a gazdagon hangszerelt szózene, amelynek szinte egyedülálló mestere volt a fiatal magyar lírában, – költészetének ezek a régebből is jólismert vonásai most kiteljesednek, humor, irónia s ostorozó gúny ad férfias élet nekik, mintegy e dacos vitálítással ellensúlyozva azt az állandó haláltudatot, mely magasrendű bölcséletbe ringatva ugyan, de szüntelenül ott kísért sorai között.

Kevés költő érezte meg annyira a közeledő véget, mint Dsida, ami érthető is, ha tudjuk, hogy már kora ifjúsága óta súlyos szervi szívbajban szenvedett s különösen ha tudjuk azt is, hogy e betegségét mennyire elmérgesítette az utóbbi évek önpazarló életmódja, amikor a késő éjszakába nyúló idegfeszítő szerkesztőségi munkát nap-nap után hajnalig tartó kimaradásokban oldotta fel. A nagybeteg szív kihagyó dobbanásaiból már pontosan kihallhatta a közelgő „keserű vándor” lábadobogását s hogy ez mégsem tudta éberebb vigyázatra bírni, annak talán az a magyarázata, hogy Dsida egyáltalán nem félt a haláltól. „*Nem rettenek meg, bár a keserű vándor kilincsemet halkan lenyomta*” – jelenti ki egy helyen ő maga is s tovább, mintegy indokolásul, mélységes hitére hivatkozik, mint amiből e nyugalom erejét merítette. „*Zarándok lettem és hívő keresztény. – Kedves virágom: zsenge barkád. – Hiszem, hogy Krisztus és a szent kereszt tény és rajta kívül minden hűség*”. Igen, Dsida a hívő keresztény férfi bátorságával tekintett elmúlása elé s a végleges eltávozásra való lassu és tudatos készülődés alatt egyetlen egyszer sem tört fel lelkéből a lázadó számonkérés s mért ily korán?! Dehát miért

is lázadozott volna, hiszen az ő szemléletében „ég és föld” fogalma nem két véglét megjelölésére szolgál, a halál nem az élet megszakadása, hanem annak megnyugtató kiteljesedése csupán, az élet egyensúlyba hozott és éppen ezért állandóbb formája, maga az Örök Élet.

– *Élet, halál, most látod, egy a kettő!*

– *Ugyanazon mag sarjasztotta egy tő,
melyen a reggel és az est terem
s ha mit a balkezével visszavett Ő,
a jobbkezéből ismét elnyerem.*

Az élet ilyen felfogása mellett csodálkozhatunk-e azon, hogy a *halni tanuló* Dsida utolsó szavaival *életre tanít*? Mert a „Tükör előtt” záróstrófái a legnemesebb kisebbségi élettanítás. Nagy leszámolás és összeszámolás ez a néhány nagyszerű versszak, leszámolás a múlt tévedéseivel és azoknak meddő boncolgatásával, és összeszámlálása erőinknek, melyeket nemzeti jövőnk szolgálatába állíthatunk. Az alapindíték mi lehet más, mint a történelem nagy biztatása: „...csak az marad alul, ki önmagát elejti és lehull”, ez az évezredek falára felírt jelmondat, melynek kétségtelen igazolását most láttuk éppen a háború után, amikor olyan kis népek bukkantak fel a történelem tölcseres mélyéből, megőrzött nemzeti kulturájuk kincseivel együtt, akikről azelőtt azt se tudtuk, hogy a világon vannak. Mit kell tennie a kisebbségi magyarságnak, ha hasonlóképpen meg akarja tartani önmagát, – erre próbál Dsida e tömény versszakokban feleletet kristályosítani. „*Mondják, apáink bűne, ami történt. – Mindegy, Mienk a végzet és a sors.*” Az oknál tehát mindjárt előbbre helyezi az okozatot, az adott helyzetet, mely minden sorsvállalás első mozdulata. Ha bűnbakot keresünk valamire, az már bizonyos mértékű elhárítása az adott helyzet vállalásának, pedig a kisebbségi életépítmény egyik záróköve éppen ez az ige: *vállalni*. A felelősség kérdése nem egyéb, mint nyitva hagyott rés a kényelmes kibúvársra, melyen át sürgető feladatok elől menekül a hivatását felismerni nem akaró magyar. A bűnt egész életén át vonzza bűnének színhelye, ahová önkénytelenül is mindegyre vissza-visszatér. Ha apáink vétkeztek, e szuggesztív módon bűnhődnek vétkeikért: nyugtalan szellemük minduntalan fel-felkeresi félrelépésük színhelyét, a multat, és árnyai-val viaskodva próbál leszámolni azzal. Az új nemzedék, melyet ily patológikus kényszerek már nem nyűgöznek, ehelyett a jelen élő tényei közt érzi magát otthon és az eleven formák között keresi azt az eleven törvényt, melyet nem elméleti fontoskodás, de a mindig újarcú szükségszerűség ír eléje.

*Ők még a multba révednek tükörként,
mi már a sodró víz tükrén, a gyors
jelenben látjuk arcunkat s a törvényt:
Túrni – a bölcsek ételén a bors,
okulni – szükség, megbocsátni – jóság,
dolgozni – ez a legnagyobb valóság –*

sűriti jelszavakba Dsida ezt a gyakorlatibb magatartást, hogy aztán mindjárt fel is oldja s mint nemes szérumot fecskendezze vérünkbe, a bőrünk alá, ellenállóbbá, ruganyosabbá téve ezáltal minden külső és belső támadással szemben.

*Bolyongani faluról-falura.
Durva darócban gazdag, tiszta szellem.
Egymás szolgája mind és nem ura.
Csecsemő csámcsog minden anyamellen,
Igy készülünk szelid háborura,
mindig magunkért, soha mások ellen,
sót párolunk és vázszakat szövünk
s mig kisebbítnek, lassan megnövünk.*

Hová módosult a *Psalmus Hungaricus* „alaktalan pátosza”! Mily józan programszerűség párosul itt a legmagávalragadóbb lírai hevülettel, mennyi céltudatosság az önkénytelen mozdulat bájával! Dsida itt már túlemelkedett önmaga érdekkörén, ez már *nemzedéki hang*, annak a fiatal szellemiségnek a formábaöntése, mely a „faluról-falura bolyongást” nem szociológiai ihletforrásnak tekinti csupán, hanem egyetemesebb jelentőséggel az egész kisebbségi életünk újjáalakításának lehetőségét látja benne. E szakasz nyolc sora mintegy metszi egymást: egy központi gondolatban találkozva mindenik más-más irányba mutat, mindenik más-más feladatra hívja fel figyelmünket. E feladatok azonban nem mind gyakorlati jellegűek, hanem lelkiek is. Leszámolni a külsőségekkel, mindig a lényegre helyezve előtérbe, lerombolni az előítéleteket, melyek választófalat vonnak ember és ember közé, mindez nem laps gyakorlat dolga, ehhez belső megújulásra van szükségünk. A „szelid háborut” szigorú lelki forradalomnak kell megelőznie, mely elsöpör minden kicsinyes akadályt s megnyitja az utat az egységes felvonulásra. Mert minden kisebbítés ellenére is hogyan növekedhetnénk még másképpen, ha nem az *egységben*, a közösen vállalt magyar munka egységében. A *munka egységét kell megteremtünk* s nem a világnézetét, vagy pártállását, így kisebbségi erőfeszítésünk megszűnik helyi érdekűnek lenni, előbb-utóbb áttöri nemzeti keretét s a példa erejénél fogva egyetemes jelentőséget nyer. Erre gondolhatott Dsida, mikor felmérve helyzetünket „világgyógyító” rendelésről beszél s e magasabb rendeltetés tudatában „a sós torok vad szomjával” köszöni „ezt a sorsot”.

*Mosolygok immár. Hallom, mint kopácsol
az ismeretlen kéz. De nem bitót,
nem vérpadot és nem koporsót ácsol,
templomot épít, meghitt házikót,
– s tán minket edz és bennünket kovácsol
kemény acéllá, tűzben izzított
pengévé s rája vési rendelését:
Te gyógyítod meg a világ kelését!*

Úgy érzem, itt találkozik Dsidában a magyar és a katolikus, a részleges és az egyetemes, hogy a kettőből egy legyen s hívő ember.

Valahogy úgy vagyunk Dsidával is, mint a pusztuló csillagok fényével: maga a csillag már régen megsemmisült, midőn sugara, fényévek távolán át, szemünkig leért. Csak most, mikor sugárzó élete kilobbant már, csak most látjuk, hogy szűkebb égtájunknak micsoda élesfényű csillaga volt. De talán éppen ez mutatja hogy mennyire magasan fölöttünk állott! Fölöttünk nemcsak írásművészetének kivételes arányaiban, de őszinte emberségében is s gyöngéit sohasem takargató, kedvteléseiben csak a természetesség mértékét tekintő közvetlen egyénisége, gazdag s éppen ezért csapongó kedélye, megértése, mellyel minden bántásnak, méltánytalanságnak fölébe tudott kerekedni, emberi természetének ezek az elszórt vonásai olyan valakit rajzolnak elénk, akiből csak azért nem lett „nagy jellem”, mert tudatosan és következetesen meg akart maradni egyszerűen csak *embernek*. Ezek után meglepődhetünk-e azon, ha valóban az *ember* sorsa lett az övé? Mert ahogy Dside az utóbbi néhány évben fokozatosan – és mind kietlenebbül – magára maradt, ahogy a baráti lelkesedést lassanként felváltotta a távortartó közöny, a magasztalást a fölény lekicsinylő mosolya, abban – éppen megszokottan mindennapi voltánál fogva – van valami kegyetlenül, könyörtelenül emberi.

Valamikor önmagának kedveskedett, midőn – mintegy tükör előtt – a magány pózában tetszeleghetett. Tíz év múlva ugyanazon helyzetben találjuk őt s „Tükör előtt” ül ekkor is, a „soronként gazdagodó”, egész életét tükröző nagy költemény előtt, csak éppen magányt mimelő pózából lett megrendítő lelki valóság, csak éppen már nem önmagának, hanem *másoknak* kedveskedik. Nem tudom, vajjon tudatában volt-e ennek ő maga is, – én mindenesetre e burkolt ellentétre épített drámaiságában látom életét is művészinak, szinte egy írásmű befejezettségével bíró zárt egésznek.

KISS JENŐ.

A SZÉKELY KÖZBIRTOKOSSÁGOK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSE

A CIMBEN, érthető oknál fogva, nem jelölhettem meg közelebről, hogy alább csak a hargitántúli székely székek közbirtokosságaival kívánok foglalkozni. Itt pótlom a hiányt, annak hangsúlyozásával, hogy a kérdésnek e megszükitése szükséges, sőt természetes és indokolt is: egyfelől azon a területen maradhatok, amelyet többé-kevésbé jól ismerek, másfelől szerencsésen elkerülhetem az ártalmas általánosításokat s mégis jellemző megállapításokkal szolgálhatok, hiszen a székely közbirtokosságok, egyáltalán a közbirtokosságok legjelentékenyebb egységei szűkebb pátriám határain belül találhatók.

A statisztika bizonyága szerint (Carpatpress 1936. évi 6. sz.): Alba megyében van 52 közbirtokosság 10.023 taggal és 20.000 hektár területtel, Hunedoara megyében 204 közbirtokosság 15.900 taggal és 64.000 hektár területtel, Mureş megyében 47 közbirtokosság 8.725 taggal és 13.000 hektár területtel, Odorheiu megyében 70 közbirtokosság 5.900 taggal és 18.000 hektár területtel, Treiscaune megyében 96 közbirtokosság 13.400 taggal és 33.000 hektár területtel, végül Ciuc megyében *54 közbirtokosság 32.104 taggal és 104.000 hektár területtel.* Tehát valamennyi között megyénkben van a legtöbb közbirtokossági tag és a legnagyobb közbirtokossági vagyon, jóval több, mint a másik három székelylakta megyében együttvéve. A közbirtokosságok száma azonban kevesebb, mint másutt, vagyis az egyes közbirtokosságok jóval nagyobbak: nagy átlagban 2000 hektár területtel rendelkeznek és majdnem 600 tagjuk van átlagosan. A megye termőterülete: szántóföld, ugar és kert összesen 76.000 hektár, rét és kaszáló 67.000, legelő 98.000 és erdő 127.000 hektár. Az egész termőföldnek tehát majdnem fele erdő és ennek majdnem fele ma is közbirtokossági terület. Ezenkívül közbirtokossági terület a legelők túlnyomó része is. (A többi erdőterület a régi „Csíkmegyei Magánjavak” (körülbelül 35.000 hektár) és a róm. kat. egyházközségek között oszlott meg, mely a kisajátítás során nagyrészt állami, illetőleg községi erdővé lett. Magánkézen levő erdő alig van.) Még egy adat: a megye kereken 40.000 családfőjéből 25.000 olyan kisgazda, akinek saját birtoka nem éri el az 5 holdat, sőt a 4 holdat is alig; megérthetjük, hogy mit jelent a 32.000 közbirtokossági tagnak a közös vagyon jövedelméből való részesedés lehetősége.

Ezek a számok természetesen nem pontosak, már csak azért sem, mert az agrárreform, de a mindennapi élet is állandóan változtat rajtuk. Az azonban vitathatatlan tény, hogy a hargitaalji székek családtagokkal együtt kereken 100.000 főnyi magyar földművelő lakos-

ságának mindennapi kenyerét, legalább is felerészből, e közbirtokosságon jövedelméből, valamint az ott teljesített munkából kell megkeresnie. A közös vagyonból nemcsak fajutalék jár, – illetve kellene, hogy járjon, de amint látni fogjuk, már alig jut belőle, – hanem a fa feldolgozásával kapcsolatos munkaalkalom is, a kézi munka éppen úgy, mint a fuvarozás és a közös legelőn való legeltetési jog. Egyéb mellett az állattenyésztés korszerű fejlesztésének kérdése, de még a mai kezdetleges színvonalon való megtartása is, a közbirtokosságok ügyével együtt áll vagy bukik.

A helyzet hasonló a többi székelylakta megyében is, de ott mégis inkább akad magánkézen levő középbirtok, s így a közbirtokosságoknak távolról sincs akkora, a megye egész gazdasági felépítését megszabó jelentősége, mint nálunk. Mindezekhez járul az a tény, hogy megyénkben most vágják az utolsó jelentékenyebb, eladható fátömegeket: 1–2 év múlva lekerül az utolsó számottevő fenyőerdő is a havasokról, a fűrészüzemeket leszerelik, a fakereskedők elmennek, mi pedig maradunk kopár hegyoldalainkkal, rossz legelőinken még rosszabb marháinkkal és a közbirtokosságokra kivetett hallatlanul magas adók terhével és egyéb köztartozásokkal.

EZEK ELŐREBOCSÁTÁSA UTÁN a közbirtokosság fogalmával kell tisztába jönnünk. A közbirtokosság tulajdonképpen nem közbirtokosság, hanem *közös birtokosság, több gazdának közösen használt magánvagyon*. Semmi köze az államhoz, községhez, egyházi vagy más közbirtokhoz, hanem éppen olyan magánvagyon, mint bárkinek az egyéni birtoka. Csak az a különbség, hogy nem osztották fel egyes személyek között, hanem többszáz magánember a tulajdonosa, akik a jövedelem felett bizonyos meghatározott arányban osztozkodnak. A székely közbirtokosság – ellentétben az úrbéri birtokossággal – sohasem volt földesúré vagy másé, hanem *ősfoglalás*, amely századokon át szállott apáról fiúra, éppen úgy, mint az egyéni magánbirtok.

A közbirtokosságok jogi szervezetét, történelmi fejlődését Dr. Pál Gábor írta meg ezelőtt tíz esztendővel a *Magyar Kisebbség*-ben. (1928 évi 4., 5. és 6. sz.) Dr. Pál Gábor ezt a tanulmányt abból az alkalomból írta, hogy Hodor Viktor közigazgatási vezérfelügyelő a belügyi és földmivelési minisztériumok megbízása alapján a közbirtokosságok ügyével foglalkozott és a kérdés megoldására három javaslatot tett: 1. az állam vegye át a közbirtokosságok kezelését (eddig ugyanis az erdőhivatalok csak erdészeti műszaki ellenőrzést gyakoroltak); 2. a közbirtokossági vagyonok osztassanak fel az egyes tagok között; 3. sajátíttassanak ki ama község javára, amelyben a tagok laknak. Mondanunk sem kell, hogy mind a három „megoldás” a közbirtokossági vagyonok teljes megsemmisítését jelentené. Nem akarjuk ismételni a Dr. Pál Gábor által előadottakat, s így csupán annyit jegyzünk meg, hogy akár állami, akár községi kézbe adnák a közbirtokosságokat, az éppen annyi volna, mintha valakinek az egyéni magánbirtokát vennék el és adnák oda az államnak vagy a községnek. De egyáltalán szükség van-e erre – kérdezzük magunktól – amikor a közbirtokossági jövedelem felett már így is csaknem egészen az állam, illetőleg a község rendelkezik.

A három ajánlott „megoldási módozat” közül a közvagyonnak az egyesek közötti felosztása az egyetlen mód, amelyet elméletben, első pillantásra, esetleg el lehetne fogadni. Ez azonban gyakorlatilag keresztülvihetetlen. Eltekintve a szerfölött nagy költségektől, amelyek – egészen bátran állíthatjuk – a vagyon teljes értékét felmérészenék, hiszen százezer hektárnál többet kellene csak megvényekben felmérni, parcellázni. De aztán képzeljük csak el, hogy mit jelentene a székely kiscsárdának, ha kapna a Hargita tetején vagy a Békás patak völgyében 100 négyszögöl erdőt és 50 négyszögöl leelőt s ezzel szemben ki volna zárva a községhez közelebb eső leelőlk használati jogából, s a téli tüzelő fáját 30–40 km. távolságról kellene haza hordania! Az ősök annak idején jól tudták, hogy miért nem osztották fel az erdőket és havasi leelőloket egymás között, s miért csak a szántóföldeket és kaszálókat. Ezen a mai technikai fejlődés sem tudott változtatni. *Ezeket a területeket másképp, mint közösen használni, nem lehet.* A közösségen belül aztán mindenki az egyéni birtoka után járó *arányjog* szerint osztozik a jövedelmen.

A KÖZBIRTOKOSSÁGOK közgazdasági és gazdaságtörténeti szerepe nyilvánvalóvá teszi a Hodor-féle javaslatok tarthatatlanságát. Jól tudjuk természetesen, hogy az efajta okoskodás nem közgazdasági és gazdaságtörténeti megfontolásokból táplálkozik, *más* indokai vannak. A földreform után és a mai adózási rendszer mellett azonban ezek a *nem gazdasági indokok* teljesen érthetetlenek. Előbb egy közbevetett mondatban jeleztük, most részletezően be is mutatjuk, hogy a helyzet alakulása folytán mennyire nem a közbirtokosság a közbirtok haszonélvezője. A földreform áldatlan hatásait most mellőzzük, bár még ma sem tudják közbirtokosságaink, hogy tulajdonképpen mennyit is sajátítottak ki vagyonukból s még ma is felvetődik néha egy-egy „agrárügyi” hullám, a hajdani zavarok késő következményeként. Az adó-kérdést fontosabbnak látjuk s időszerűsége nagyobb is a földreformmal kapcsolatos bajokénál.

Mindenekelőtt szögezzük le, hogy ha az adókiadó közegek a tényleges jövedelem alapján vetnék ki az adókat, nem lehetne semmi kifogásunk ellene. Arra nem is gondolunk, hogy az egyenes adók törvénye alapján a birtokosok házi szükségletére kiosztott famennyiség teljes adómentességet élvezzen, vagy arra, hogy az erdészeti kódex rendelkezései értelmében rendes üzemterv szerint kezelt erdőknél az állami adó a felére szállíttassék le. Meg volnánk elégedve azzal, hogy ha az adóhivatalok a szabályszerűen megkötött, felettes hatóságok által jóváhagyott, és a pénzügyigazgatóság által rendszeresen illetékezett erdőeladási szerződések figyelembe vennék, és ezek alapján vetnék ki az adót. De nem ezt teszik, hanem általuk kitalált összehasonlítások alapján, másutt fekvő és egészen más értékesítési viszonyokkal bíró erdő eladásánál hallott árat vévén alapul a tényleges érték 2–3-szorosa után vetik ki az adót. Felhajtásával aztán nem igen várnak. A földadót az erdő kitermelésének előhaladásával egy bizonyos arányban kellene beszédeni, ezzel szemben felhajtják a szerződés megkötése után mindjárt, amikor a kitermeles még meg sem kezdődött. Ahhoz, hogy fellebbezni lehessen, le kell tenni bírói

letétbe az egész kivetett adót. A fellebbezéseket pedig húzzák hónapokon át, mialatt – mi sem természetesebb – a fa értéke, a termelési viszonyok és értékesítési lehetőségek egészen megváltoznak.

De az adóhivatal után jön az erdőhivatal s erdőkezelés, erdőőrzés, erdészeti személyzet fizetéséhez, természetbeni javadalmához való hozzájárulás, üzemtervek készíttetése, stb. S ha legalább őriztetné az erdőhivatal az erdőket úgy, ahogy kell. De minden erdőőrzési járulék mellett lopják az erdőket, s a közbirtokosságok maguk kénytelenek külön erdőőri személyzetet tartani a „hatósági” mellett. Az üzemterveket pedig folyton készíttetni kell, ha már régen elkészítették, akkor is. Hiába van az erdőgondnokság főnöke az üzemterv elkészítésével megbízottak között, hiába vállalt kötelezettséget arra, hogy jóvá is hagyatja felsőbb helyeken azt, amit elkészített, s a közbirtokosság drága pénzen kifizetett, alig telik el 10 év az üzemterv elkészítése után, már újra van szükség, mert az előbbi vagy csak 10 évre szól, vagy az agrárreform utóhullámai lesepertek egy darabot a közbirtokossági vagyomból, esetleg visszaragasztottak hozzá egy kis darabkát, de a terület megváltozott s ezért újra kell kezdeni az egészet. Súlyos százezreket fizettek ki a közbirtokosságok üzemtervekre s ma sem tudják, hogy az elkészített üzemterv jó-e, vagy újra lesz szükség a közeljövőben? A vágterületeket az üzemterv a legtöbb esetben csak 10 évre jelöli ki, akkor revideálni kell az egészet s ez megint tömérdek pénzbe kerül a közbirtokosságnak. Továbbá minden erdőeladásnál az eladó közbirtokosság köteles újraerdősítési biztosítékot letenni; a törvény megengedi, hogy ez állami értékpapírokban tétessék le; az erdőhivatalok azonban a papírok valóságos értékét veszik számításba, s nem a névértéket; és így tovább a nehéz és egyelőre megoldhatatlan kérdések hosszú sora következhetne. Menjünk azonban más területre...

Ha az adó- és erdőhivatalok követeléseit kielégítést nyertek, akkor az illető községek következnek a maguk követeléseivel és az ügyvédi perkoltségek. Nem kell a Hodor-féle javaslat szerint községi vagyonná tenni a közbirtokosságok birtokát s amit az állami hatóságok meghagynak az erdők eladási árából, azt úgy is a község veszi el. Az egyik községben egyszerűen felfüggesztették a törvényesen megválasztott birtokossági vezetőséget, mert nem akart egy nagyobb összeget megszavaztatni a községben építendő állami iskola céljára. Kinevezték, az „időközi” bizottságot, s ez nyomban kért és kapott az erdőhivaltól 5 évi vágterületet előre, az egész fatömeget eladta négy millió lejért, s ezt az egész összeget az állami iskola építésére fordította. Nem tudhatni, hogy legalább az adót kifizették-e belőle; meglehet, hogy az a birtokosság nyakán maradt. A másik közbirtokosság 600,000 lejért adott el egy vágterületet, – rendes évi vágter – melyből kb. 300,000 lejt a község vitt el községháza építésére. A többin az adó- és erdőhivatal osztozkodtak, de úgy, hogy az erdőhivatal még így sem kapta meg mindazt, amit követelt, s most nem akarja kiadni a vágási engedélyt a kérdéses erdőre a közbirtokosság vevőjének. Akárhány olyan többszázezerlejes eladás van, amelyből a birtokosság egy lejt sem lát, mind elviszik mások.

A KÖZBIRTOKOSSÁGOK erdeinek kitermelése kétféle módon történik s a vágterület fatömegét vagy egy tételben adja el a birtokosság, lábon az erdőben, szabályszerű nyilvános árverésen, esetleg szabad kézből valamely szövetkezetnek, vagy kiosztja az erdőben a birtokosság tagjai között, azok arányjoga szerint. Természetesen mindkét esetben csak az üzemterv szerint esedékes vágterület termelhető ki, adható el vagy osztható fel s a földművelésügyi miniszteriumhoz tartozó erdészeti felügyelőség csak kivételesen engedélyez rendkívüli vágterületet. Minden esetben az erdőhivatal készít hivatalos becslést a kitermelésre kerülő fatömegről, az árverést ez hirdeti ki és vezeti, szabadkézből való eladáskor pedig jelen van a szerződés megkötésénél, sőt a legtöbb vételári részlet kifizetése is az erdőhivatalban történik, az adóhivatal képviselőjének jelenlétében. Ha pedig a fatömeg a birtokos tagok között kiosztásra kerül, akkor az erdőhivatal nem adja ki a vágási engedélyt, amíg a közbirtokosság vezetősége nem igazolja, hogy tartozásait mind az adó-, mind az erdőhivatalnál rendezte.

Általában az erdők túlnyomó része eladás útján értékesítődik, mert távolabb van a községektől. Csak egy kisebb része az, amelyet kiosztanak a birtokosok között. Az egy tömegben eladott erdőknél a birtokosság nem szavatol a fatömegnek sem mennyiségéért, sem minőségéért a vevővel szemben, az erdészeti becslés tehát csak közelítő jellegű. Mindazonáltal az árat ennek alapján állapítják meg, s így megtörténik sokszor, hogy jóval több fát kap a vevő, mint amennyit megfizetett. Ezen másképen nem lehet segíteni, mint úgy, hogy a birtokosság az erdő levágása után, még ott a helyszínen, felméri az egész fatömeget s a szerződésben kiköti előre, hogy a vevő köteles a ténylegesen talált mennyiség után fizetni. Ezt maguktól is megteszik az erdőkitermelő szövetkezetek, de más vevő alig. Sok ezer köbméter fa ment így el, minden ellenérték nélkül a közbirtokosságok erdeiből. Pedig hogy ez lehetséges, arra példa a Lazarea-i birtokosság, amely különben a vármegye legjobban vezetett közbirtokossága. Húsz év óta mindig felméri az eladott, s a vevő által levágott fát – még ott az erdőben. Sőt arra is találtak módot, hogy ennek a felmérésnek költségét a vevőre hárítsák, amennyiben az eladási szerződésben köbméterenkint 2 lejt külön felvettek erre a célra.

A tagok között kiosztásra kerülő fatömeget az erdőhivatal megbecsüli, s az egész mennyiséget azután a közbirtokosság vezetősége osztja ki a birtokosok között az arányjog szerint. Ha például az évi vágterület becslési eredménye 1000 köbméter és van 500 birtokossági tag, különböző arányjogokkal, akkor van, aki 1–2, van aki 10–20 köbméter fát kap, az átlagos 2 köbméterből. A kapott fát azután mindenki maga vágja le az erdőben és hozza haza a saját állataival. Igen sokszor megtörténik természetesen, hogy valakinek a saját gazdaságában otthon nincsen szüksége a fára s eladja azt valamelyik fakereskedőnek. Sőt az is megtörténik, hogy valakinek nincsen saját igásállata, s akkor a fát lábon adja el az erdőben. Ebből aztán különböző bonyadalmak származnak, s a szövetkezeti központ, a birtokosságok vagyongfelügyeleti hatósága, ezért nem akarja megengedni a tagok részére történő kiosztást. Pedig, amint a fentiekből

láttuk, a birtokossági tag ma már legfeljebb a kiosztott fából jut valami jövedelemhez. Az egytömegben eladott fatömegek értékét mind szétszedik mások, ritkán esik meg ma már, hogy a befolyt pénzből a birtokos tagok kapjanak valamit. A kiosztott fa után úgyszólván fizetnie kell a birtokos tagnak az u. n. „rovatal”-t adóra, erdészeti járulékokra, stb., hiszen enélkül nem kapja ki a fáját, de a fa vágásával, befuvarozásával legalább munkaalkalomhoz jut és keres valamit. Különben is, ha a rovatalt kifizette, az a fa az övé, az ő magántulajdona, amivel azt csinálhat, amit akar.

Az értékesítés szempontjából azonban van egy nagy baj és pedig az, hogy az erdőhivatal nem akkor adja ki a kiosztásra kerülő vágterületet, amikor a gazda ráér erdőlni, amikor a fakitermelésnek különben is ideje van, tehát télen, hanem nyár közepén, szénakaszálás vagy aratás idején. Azt pedig nem lehet kívánni egy valamire való gazdától, hogy akkor menjen fájáért az erdőbe, amikor kaszálni vagy aratni kell, vagy amikor éppen szánt-vet az állataival. Ha idejében, télen fogják kiadni a kiosztandó vágterületeket, átlagosan 2–3 köbméter épületfát és 3–4 szekér tűzifát számítva 1–1 birtokosra, ami nem sok, de a közelebb fekvő, „haza hozható” erdőből több nem is jut átlag, akkor mindenképpen fog menni az erdőbe a saját fája után, levágja és haza hozza. Hogy aztán deszkát vágat-e belőle, vagy kifaragja saját házának, istállójának, csürének építéséhez, vagy pedig beviszi mint gömbfát valamelyik fakereskedő udvarára, abba beleszólni nem lehet, azt mindenkinek a saját egyéni viszonyai szabják meg. Hiszen miből csináljon pénzt a gazda, hogy lábbelit, gazdasági szerszámot vegyen, adót fizessen, ha nem a fából, az azon végzett munkájából, a fuvarból, amikor 3–4 hold földjén annyi sem terem, hogy a puszta kenyérre elég legyen?

Legújabbban még ezt a kis fajtalékot is újabb terhekkel rótták meg, amennyiben minden szekér fára külön bárcát kell kiváltani az erdőőrnel, darabonként 5 lejért, amiből 2 lej a bélyeg.

A KÖZBIRTOKOSSÁG VEZETŐSÉGE az öttagú igazgatóság és a 10–12 tagból álló felügyelő bizottság, a „tanács”. Ezeket a közgyűlés három évre választja. A közgyűlésen – kettő szokott lenni évenként, tavasszal és ősszel, – a járásbíró elnököl, s ő veszi fel a jegyzőkönyvet. (Egy legújabb, 1938 májusában kiadott királyi dekrétum szerint ezt a hatáskört a prefektus veszi át, aki a költségvetések jóváhagyását is eszközli, amely eddig a Szövetkezeti Központ hatáskörébe tartozott.) Súlyos tévedések okozója az, hogy a járásbíró legtöbbször nem tudván magyarul, nem érti a tárgyalásokat, vitákat és a hosszú vitatkozások eredményét csak néhány sorban említi a jegyzőkönyvben. A közgyűlések határozatai ellen viszont ugyanahhoz a járásbíróhoz lehet fellebbezni, s ő dönt afelől, hogy az általa iratott jegyzőkönyvben foglaltak ellen a fellebbezés indokai megállanak-e vagy sem, s hogy a jegyzőkönyvben foglalt közgyűlési határozatok a törvénnyel vagy alapszabályokkal nem ellenkeznek-e. Tehát végeredményben saját magát bírálja felül, további jogorvoslatnak helye nincs.

Az 1935. évi április 6.-i hivatalos lapban jelent meg a szövetkezeti törvény, amely a közbirtokosságok felett az ellenőrzés és fel-

ügyelet jogát az Irányító, Szervező és Ellenőrző Szövetkezeti Központra ruházza. Semmi közelebbi részletezés nincs azonban a törvényben arról, hogy ez a felügyelet és ellenőrzés miben áll és meddig terjed, hogyan gyakorlandó? Így azután a kiküldött felügyelők sokszor beleavatkoznak olyan dolgokba is, amelyek nem tartoznak hatáskörükbe. Például a birtokosságok ügyviteli nyelvébe, könyvelési rendszerükbe, könyvelők alkalmazásának kérdésébe, igazgatóságokat függesztenek fel (mint a fentemlített iskola-ügyben) beleszólnak a költségvetések összeállításába, az esetleg még fennmaradó tiszta jövedelem hováfordításába, stb. stb. El kell ismernünk azonban, hogy némely esetben védelmére keltek a birtokosságnak, fakereskedők, ügyvédek túlzott követeléssel, általában magánosokkal szemben, – de az adó- vagy erdőhivatal túlkapásaival szemben még egyszer sem védték meg a közbirtokosságot, legfeljebb jótanácsot adtak. Ez azonban még nem segítség.

A helyzet sok esetben odáig fajult, hogy a birtokosságnak ugyanabban az ügyben a járásbíró, az erdőhivatal és a Szövetkezeti Központ más és más rendelkezést adott. Melyiket kell most már teljesítenie? Pontosan meg kell határozni és törvénnyel körülírni mindenik hatóságnak a hatáskörét, mert lehetetlen 3–4 úrnak engedelmessékedni egyszerre. De elintézésre vár a közbirtokosság és szövetkezeti mozgalom kapcsolatának kérdése is. A közbirtokosság és a szövetkezet között igen nagy különbség van, s nem lehet a kettőt egy kalap alá vonni, mint azt a Szövetkezeti Központ teszi. A szövetkezet szabad társulás, meghatározott üzletrészek befizetése után jön létre, kimondottan kereskedelmi tevékenység céljából, a közbirtokosság pedig ősidők óta apáról-fiúra öröklődött magánbirtok, mint bármelyik mezőgazdasági föld, ház vagy egyéb ingatlan, csak több tulajdonosa van, akik a vagyont közösen kezelik és azt fel nem oszthatják, csak annak jövedelméből részesülnek. A közbirtokosság sohasem alakult meg, mert mindig volt, mióta székelyek élnek itten, sohasem fizetett be senki alaptőkét, részjegyet, régebben nem is ellenőrizte senki, a közös birtokosok használták saját belátásuk szerint. Jövedelméből a községi és közterheket is viselték régebben, amíg a múlt században a községet különválasztották tőle. (Tehát a közbirtokosságából lett a községi vagyon és sohasem fordítva!)

A HAVAS a multban nem sokat jelentett, értéké csak akkor lett, amikor letarolták legelőként. A vasut kiépítésével azonban a helyzet tökéletesen megváltozott. Amikor a Ghimeş-i vasút 1896-ban, a felcsik-gyergyói pedig 1907-ben elkészült, egyszerre a szegény havasalji megyékben nagy mozgás támadt, fakereskedők jöttek, hatalmas gyárak épültek s hosszú vagon sorok kezdtek szállítani a fagott fát, deszkát s egyéb fatermékeket – ki a megyéből. A nép sehogysem volt felkészülve erre; adta a fát, ahogy vették, nem nagyon nézte, hogy nem visznek-e el többet, csak pénzt akart látni. Közbirtokosságaink vezetősége is tájékoztatlanul himbálózott ide-oda a fakereskedők, az erdészeti és adóügyi paragrafusok s nem utolsósorban a saját fajtabeli irigyek áskálódása között.

A nagy tájékoztatlanságnak és ügyetlenségnek aztán itt vannak

a gyümölcssei. Ciuc-megyében a háboru óta évenként legalább 150 ezer köbméter fenyőfa került le a havasokról. Ha a fa értékét lábon az erdőben, csak 100 lejnek vesszük, akkor is 15 millió értékű volt ez a famennyiség. Legalább 15 milliót jelent az, amit a fa megmunkálása és fuvarozása keresetként hozott s mondjuk 15 millió, ami adóba és erdészeti illetékbe ment el évenként. Hatalmas összeg és vajjon mennyi maradt meg tényleg és mennyit vesztegetett el népünk perlekedésre, áskálódásra, feljelentésre, fellebbezésre? Kiszámíthatatlan: nagyon sok közbirtokosság igen szép kultúrházat épített, apaállat-istállókat emelt, drága tenyészállatokat vásárolt, adakozott a templom és iskola javára, szövetkezeteket és gazdaköröket létesített, de vajmi kevés ez az érték ahhoz, amit könnyelműen elvesztegettek.

A megfontoltság időszakának kell tehát bekövetkeznie. A hét bő esztendő a vége felé tart. Maholnap alig lesz valamire való fatömegünk, amely eladható s amelynek kedvéért gyárakat lehet üzemben tartani. Nagy körültekintésre és vigyázatra van szükség, hogy a közvagyon további elértéktelenedését feltartóztatni lehessen.

Néhány tapasztalati tényt egyszerű szavakkal a következőkben összegezhettünk:

1. Ne engedjünk eladni egy vágterületet sem, tartsuk meg azt, ami még megvan arra, hogy évenként gazdáink megkaphassák a házi kitermelésre szánt fajtulékukat.

2. A gazda 2–3 köbméter fájáért maga menjen az erdőbe, hozza haza és dolgozza fel. Ha pedig értékesíteni akarja, vigye be a vevő udvarára, ne erresszük a fakereskedőt az erdőbe, mert neki a fűrészgyára udvarán van a helye.

3. Tegyük pontot a régi dolgok után, intézzük el végérvényesen a függő ügyeket.

4. A közbirtokossági vezető 1–2000 lej fizetésből megélni nem tud, szavaztassék meg tehát nagyobb fizetés, akkor idejét s munkáját inkább a közös ügynek áldozhatja s nem kényszerül a „mellékes”-ből hasznot hajtani s ezáltal visszaélést visszaélésre halmozni.

5. A vezetésben alapelv az ügymenet folyamatossága. Ez azonban lehetetlenné van téve azért, hogy az egyik vezetőség a másikat váltja, a választásokat fellebbezés követi s bevett szokás ott ólálkodni a járásbíróság folyosóján – személyi ügyben.

6. A vezetés másik alapelve a bizalom. Ma az a közvélemény, hogy a közbirtokossági vezetésből csak meggazdagodni lehet. A vezetők részéről becsületesség, a tagok részéről választási körültekintés oldhatja meg a bizalmatlanság folytán előállott huzavonát.

7. A vezetés harmadik alapelve a lelkiismeretesség. A mai birtokossági vezetők azt gondolják magukról, hogy ha egyszer megválasztatták, akkor ők már mindent tudnak, amit tudniok kellene s „ha Isten hivatalt adott, akkor ész is ad hozzá”. A helyzet pedig az, hogy nap-nap után tízezer és százezer lejes károk érik a birtokosságot, mert nem tudják a vezetők, hogy mi a teendő. Akkor aztán van futkosás ügyédhez, mérnökhöz, könyörgések az adóhivatalnál, erdőhivatalnál, – pedig a legtöbb dolgot el lehetett volna kerülni, csak tudni kellett volna, hogy mi a teendő idejében.

Sürgős belső reformokra van szükség közbirtokosságaink életében. A fenti néhány pont a legfontosabb elveket adja. A gyakorlatot mindjárt a vezetőségi kérdéssel kapcsolatosan lehetne kezdeni. Lehetőleg a régi elöljáróságot kellene megválasztani mindenütt kétszer-háromszor egymás után, mert az valamennyire tudja már, hogy melyek a teendői. Ha pedig új elöljáróság jön, a régi legalább egy fél évig maradjon mellette, dolgozzon vele együtt, s tanítsa meg a teendőkre. Ha pedig valamelyik csakugyan rossz fát tett a tűzre, azt nem elég kidobni a „hivatal”-ból, hanem felelősségre kell vonni s egész vagyonát zár alá venni. Az örökös gyanúsításoknak s folytonos leváltásoknak ezzel egyszersmindenkorra vége szakadna.

Saját erőink azonban nagyon gyengék, ha ezeket meg is szívleljük. Reméljük azonban hogy országunk új alkotmánya lehetővé fogja tenni a közbirtokossági ügyeknek megfelelő gyökeres rendezését is. A szövetkezetektől teljesen függetlenül*, de azok unióinak mintájára, egy külön hivatalos szerv létesítendő, mely az összes székelyföldi közbirtokosságok ügyeit intézi. Ez a szerv az összes közbirtokosságok részvételével, képviselétével alkotandó meg és kimondottan hatósági jelleggel ruházandó fel. Törvényhozási úton meghatározandó pontos hatásköre, a bírósághoz, erdészeti és gazdasági hivatalokhoz való viszonya és kötelességévé kell tenni, hogy a birtokosságokat mind magánosok, mind esetleges hatósági túlkapások ellen megvédelmezze. Akkor még lehet reményünk arra, hogy közbirtokosságaink továbbra is meg fognak felelni annak a hivatásnak, amelyet őseink szántak nekik s vigyázni arra, hogy a legszegényebbeknek is jusson valami, segíteni azt, aki családot akar alapítani és előbbre vinni azt, aki szorgalmasan dolgozik.

FODOR PÁL

---

*) Az 1938 június 23-i új szövetkezeti törvény a közbirtokosságokat kiveszi a Szövetkezeti Központ felügyelete alól. (Szerk.)

A MAGYAR NÉPZENE ÉS ÉNEKKARI MŰVELTSÉGÜNK

A KOMOLY TUDOMÁNNYÁ fejlődött néprajz szemünk elé állítja az íráselőtti ősember világát, amelyben felfedezi a hiedelmek és a hit csiráit, a logikus gondolkozást megelőző formákat, a család ősi szerkezetét, a költészet, zene, tánc kezdeteit. Állítja, hogy a legkezdetlegesebb népeknek egyenletes műveltség szintjük, közös, általános műveltség vagyonuk van, melynek hagyományozása, öröklése a maga vonalán zavartalan. Az egység csak a műveltebb népek szomszédságában bomlik meg. Az ősi réteg fölé folyvást szélesedő műveltségrétegek települnek, melyek a régivel nincsenek közösségben. A tanultabbak, műveltebbek az idegenek műveltségét eltanulják, lemásolják, átplántálják saját hazájukba, de jó szemmel minden időben megkülönböztethető „magas kultúrának” nevezett rétegük a népi, ősi „mély kultúra” nagy multat jelentő rétegtől. Úgy élnek ezek a sávok egymás fölött, mint a földtörténet egymást takaró és tartó beszédes lapjai. Mától az ősemberig vezethető korok tárgyi és szellemi emlékeiből látnunk kell, hogy a ma élő népek vadász, halász, pásztor, földműves osztályaiban évezredek emlékei élnek. Az emlékek a legműveltebb népek megfelelő osztályaiban is annál nagyobb számban találhatóak, minél bolygatatlanabbul élték ősi szabású életüket, folytathatták ősfoglalkozásukat.

Kezdeti jelenségeket más kezdeti jelenségekkel magyarázhatunk. A magyarság a történelem folyamán nem egyszer kapcsolódott keveréknépű törzsszövetséghez. Hozzá is csatlakoztak más népek. Sorsa változatos földrajzi környezetbe sodorta, más műveltségű szomszédok mellé vitte, nomád életéből kiszakította, míg nyugat szomszédságában végleges otthont talált. Művelődéstörténetünk minden mozzanata ősi tárgyi hagyatékunknak, becsben tartott hagyományainknak sorvadását, pusztulását jelentette. Csoda-e ezek után, ha ma, az örök magyar szellem izmosítása idején, közép- és felsőosztályunkat a népiség jelenvaló és a mult történeti tényeivel akarjuk magyarságában megerősíteni; ha azt akarjuk, hogy a magyarabb szellemiség gyökerei az ősi műveltségre rátelepült rétegeken keresztül hatoljanak s a magas kultúrák figyelembevételével életerőt szívjanak onnan, ahonnan megszámlálhatatlan nemzedékek óta omlik az egyarcu magyar, ahol sajátos tárgyi és szellemi kincseink rejtőznek. Azért kutatjuk és kell kutatnunk az önelvű és öncélú magyarság fejlődéstörténetét, hogy konkrét ismeretek és eredmények alapján alkothassuk meg a magyarabb magyar szellemiséget a ma és holnap számára. Szekfű mellett bizonyára Széchenyi is meglepetten kiáltana fel és nagy meglegéddel mondaná ki, hogy a magyarabbá levéshez vezető út első, alapvető mun-

káját, reformtevékenységét – nem várt helyen – a magyar népzenevel tette meg Bartók Béla és Kodály Zoltán.

Konkrét ismeretet és eredményt régi zenei szakértőink nem adhattak. Nagy szent Gergely pápa zenei tevékenységéről, Palestrináról, a klasszikusok műveiről és hatásáról, a IX. szimfónia apró részleteiről, Brahms magyar táncairól tudtak, sőt a maláji szigetlakók zenéjét is érdemesnek tartották ismerni, csak épen a saját népzenejükről nem voltak még értesülve. Az ősi magyar lélekre, a változatlan szellemiségre az idő rongyokat, bécsi, budapesti, cigányos, gentyrs, hivatalos kendőket aggatott és a sértett igaz érték az eltévedt helytelen úton járó koroknak meg sem mutatta többé való szépségeit. A két tudós tehát az élő könyvtárakhoz fordult, s a nótafák jól emlékező évgyűrűiről leolvasta a magyar muzsika monumentáit. Megállapította, hogy megvan a magyar zenetörténet, csak olvasni kell tudni belőle. Való ismeret és eredményként 10.000 éneket viaszba irattak és a hatalmas anyagot megtanulva kimondották, hogy a magyar zenei mustármag a magyar népdal, melynek szerepe lesz a nyolcadik milliának a hét millió néphez való visszavezetésében és abban, hogy a nyolc milliós nép végre nemzeté legyen.

A népdal, a népi kultúra virága, remekmű. Tudatlanok kincse és tanultak élő csodája. Nem kezdetlegesség, hanem évezredes fejlődésben kiérlelt, leszűrődött művészet. Tökéletes, mert kiegyensúlyozott az a kultúra, amely létrehozta. „Kis arányaiban époly tökéletes, akárcsak a legnagyobb szabású mestermű. Valóságos klasszikus példái annak, miképpen lehet valamely zenei gondolatot a maga frissességében, arányosan, egyszóval a lehető legtökéletesebben kifejezni” – mondja Bartók Béla. A népdal zengő ajkakon él. Előadása etikailag tiszta. Nem hatást keres a nótafa, nem a közönségnek énekel, hanem a természetnek, a világmindenségnek, Istennek tárja fel szívét. A népdal és a klasszikus zene közeli rokonok. Egy igazi népdalmelódia teljesen egyenértékű a legszebb Beethoven-témával. A magyar népdal összessége, lényegükkel egybekapcsolódott teljessége minden megírt szimfóniánál hatalmasabb és értékesebb, mert belőle úgy alakul ki a magyar nép belső világa, mint a szimfónia-tételekből egyetlen emberé. Rend és szabály nélkül virulnak, de rétté nyílnak, virágos rétté, melynek teljessége és harmóniája mérhetetlen.

Mégis csak a cigányzene az igazi magyar zene – mondják sokan. Igen, sokan és főképp azok, akik csak és kizárólag mámoros állapotban döbbennek magyar mivoltukra. Mekkora tévedés! A cigány túlfűtöttsége, túlzott cikornyássága, az időmérték állandó ingadozása, az érzelgősségtől a vadságig vitt ellentétek csak torzképét mutatják a magyar zenének; beletartoznak ugyan a magyar zene-kultúrába, de mivel csak a középosztály „nótáit” ismerik, annak jelentéktelen részét alkotják.

LÁSSUK EZEK UTÁN a magyar népdalt és útját. Az össze- gyűjtött magyar dallamanyag két fontos részre: régi és új dallamok osztályára oszlik. Most csak a régi dallamanyaggal foglalkozunk, mert a régi dallamok a legértékesebb zenei kincseink. Jellemző sajátágaik:

1. a. Az euráziai gyökerre valló félhangnélküli ötfokú hangsor. (Olyan természetes – vagy lefelé-haladó melódikus – moll hangsor, melyből kimaradt a 2. és 6. fok.) A legtöbb dallam ezen az öt hangon kívül érinti a tonika alatti f' -et, a tonika oktávját, g'' -t és igen ritkán előfordul a felső terc, b'' is. Ez a hangsor az orosz síkságon át Kínáig a török-tatár népeknél otthonos. A hangok nevét számokkal is helyettesíthetjük Bartók-Kodály jelrendszere szerint:

f'	g'	b'	c''	d''	f''	g''	b''
VII	1	b3	4	5	7	8	b10

1. b. Olyan dallamszerkezet, melyben a második rész hangról-hangra pontos kvintávolságra követi az elsőt. Ez a tulajdonság a rokon cseremisiz dallamkincs főjellemzője.

2. Olyan négyszakaszos, vagyis négy dallamsorból álló szerkezet, melyben a négy szakasz zenei tartalma általában, az 1. és 4. szakaszé minden esetben eltér. Képlete ABCD. (Dallamsoron egy-egy versorra énekelt dallamrészt értünk.) A dallam szerkezet nyitját a dallamsorok záróhangja adja.

3. A dallamsorok izometrikusak (egyenlő szótagszámuak). Főcezura a második sor végén $b3$. A 12 szótagszámuak dallamai kivétel nélkül kötetlen, u. n. parlando ritmusuak, melyek a magyar népdalra nagyon jellemzők, egyetlen szomszéd nép sem vette át őket.

4. Ritmusuk beszédszerűen szabad, parlando-rubato, és tánc-lépésszerűen változatlan, tempo giusto.

5. A $\cup$ végződés erdélyi, a $- \cup$ pedig más magyar vidékek jellemzője.

6. A lassú, parlando dalok, a keserves énekek feltűnő sajátja a gazdag díszítés, ornamentika. Fontos régiség, melynek minden hangja figyelmet érdemel. Ez a dallamstílus nálunk, főképp a székelylakta területeken él és egységes. A dallam és szöveg viszonyát illetően a székelység ősrégi állapotok maradványait őrzi: a dallam nincs meghatározott szöveghez kötve, azonos szótagszámú szövegek közül bármelyikre éneklük. (Jakocs János zetelaki vak koldusnak minden szótagszámra megvan a nótája; a szótagokat ujjain számolja ki és azonnal éneklük a dallamot.) Gyakran négy dallamsorra csak két szövegsor jut, ilyenkor a nótafa a szövegsort egyszerűen megismétli. Minél parasztibb a dalok, annál kevésbé kapcsolódtak egyes szövegekhez. Dallam és szöveg elválaszthatatlansága a műdal jellemzője.

Hogy a ma gyermeke a magyar népdal elméletét csaknem az exakt tudományokéhoz hasonlóan kristálytisztán, készen kapja, az Kodálynak és Bartóknak köszönhető. *Kriza* még 1863-ban Vadrózsáinak csak szövegét közli. Így is feltűnést keltett irodalmi körökben és belőlük a látott kincseknél még igazabb gyöngyök létezésére lehetett következtetni. *Szini Károly*, *Bartalus István* és főképpen *dr. Kiss Áron* már meglátják a szöveg és a dallam szoros összetartozását, de feljegyzéseikben sokat adnak saját képzett zenész mivoltukból s ezért anyaguk alig használható. *Fabó Bertalan* nagy munkája

is csaknem teljesen hasznavethetetlen. A tudomány főképp azért kezdte ki munkáikat, mert a közölt adatokat kísérletileg nem lehetett ellenőrizni. Kísérletezésre Edison 1877-ben feltalált fonográfja mutatkozott alkalmasnak. Könnyű hordozhatósága, egyszerű kezelése miatt csakhamar elterjedt. Gép volt, melynek segítségével már a felvett, viaszba írt dallamot százszor is újra lehetett játszani, a kísérletet meg lehetett ismételni, nehéz részeket lassan, lassabban énekeltetni, hogy a legkisebb hangot is pontosan le lehessen jegyezni, *Vikár Béla* 1492, *Garay Ákos* 47, *Kodály Zoltán* 2700, *Bartók Béla* 2721, *Molnár Antal* 307, *Kodály Zoltánné* 348, *Lajtha László* 260 dallamot vettek fel az új eszközzel. *Seprődi János* nagy anyaga, *Veress Gábor* felvételei még a mai napig ismeretlenek. De a fonográf-felvételek sem felelnek meg ma már a tudományos követelményeknek. A viaszhengerekbe írt tű-utak nem időállóak, penészednek, porosodnak és így feltűnően torzítanak, romlandók is, de főképp akusztikailag nem adnak tökéletes képet. Helyét a gramofon-lemezre való felvétel pótolja, ahonnan már csak a nótafa környezete hiányzik. A legutolsó idők magyar népdalfelvételeit már gramofon-lemezekről hallhatjuk.

MIT ÉRNÉNEK azonban a legtökéletesebb népdalfelvételek is szekrénybe zárva, vagy néhány tudós munkatérületén szép rendbe helyezve? Új magyar zenét kell teremteni, melyben a főhangsúly a magyar népdalon van. Az új magyar zene európai színvonalu legyen, de olyan, amelyben a magyar nép fölisméri önmaga szívét; melyben találkozik a nemzet legnagyobb és legkisebb fia; mely Vas megye és Ciuc-megye gyermekét, Amerika magyarját és Moldva csángóját tulipántos ládára ülteti, egymás mellé helyezi, hogy meghallják, megértsék, megszeressék a nagy időkről beszélő dalt és megérezzék bennük az egygyökérből indult szívek egyritmusu dobbanását. Ezt az új magyar zenét csak nagy művész írhatja, mert a zenemű értékét nem a népi elem, hanem annak mikénti alkalmazása dönti el. Idegen szellem számára a népdal hangváz csupán. Nemzeti gyökerű művész biztosíthatja formájának nemzeti mivoltát. Emberileg is részesévé kell válnia egy embercsoport életének. Nem írhat új magyar zenét, aki nem fogadta be és nem virágoztatta ki magában az élő zenei hagyományt és azt nem folytatja a maga módján. Az új magyar zeneíró lelkülete azonos a magyar népdaléval, mint Palestrinának a feldolgozott gregoriánéval, Baché a koraléval. Nem átvétel, hanem azonosulás az ily alkotásmód titka.

Az elmondott szellemben írt alkotások, Bartók és Kodály, valamint Bárdos Lajos, Kerényi György, Veress Sándor, Nádasdy Kálmán, Halmos László, Kertész Gyula, stb. új magyar zenéje, Molnár Antal, Tóth Aladár és Szabolcsi Bence e szellemet sugárzó írásai nem maradhatnak többé csak a zenetudomány kérdéseként. Mindnyájunknak közös lelkiügye ez, melynek maradéknélküli diadalra vívésében mindenkinek, akiben magyar szív dobog, közre kell működnie. A magyar mivolthoz az is hozzátartozik, hogy ki hány éneket tud, mennyire énekliz azokat és mennyit ad azokból tovább. A magyar falu gyermeke azért magyarabb a magyar város gyermekénél, mert életszükségleteként játszotta a magyar játékot, annak tevőleges

résztevője volt, megtanulta társaitól vagy a nagyszülők térdén az öröklendő és tovább adandó anyagot. Akik csak beszélnek a magyar ének szépségeiről, de maguk nem tudják és nem éneklük, hasonlóak a régi magyar főurakhoz, akiknek ruhájuk, jólétüket biztosító földjük és parasztjuk volt – bár ez utóbbi sem mindig – magyar, de ők maguk még csak beszélni sem tudták őseik nyelvét. A közös nyelvből még pusztán csak értelmi egység fakad, az pedig egyoldalú. Nekünk érzelmi egység kell, ezt pedig a népkultúra legnagyobb közössége, a nemzeti zenélés adhatja, melynek legfőbb eszköze és alapja az énekkari művelődés. A munkát Kodály tanítása szerint már a gyermekkorban kell kezdeni, 6–16 év között a legfogékonnyabb az emberi elme, tehát ebben a korban járja át a gyermeket a zene éltető árama. Egyetlen élmény megnyithatja a fiatal lelket. Ezt az élményt kell megszerezni a gyermeknek. A magyar nem szeret kollektív munkára tömörülni. Ez végzetes nemzeti hiba, amelynek javítására mindent el kell követni, minden eszközt meg kell ragadni. Lehet-e erre a munkára alkalmasabb eszközt elképzelni is, mint a kórust, de főként a gyermekkórust. Szemléltető eszköze a társadalmi szolidaritásnak. Sokan egyesülnek valaminek a megvalósítására, amit egyes ember – ha még olyan tehetséges is – nem oldhat meg. Itt mindenkinek munkája egyaránt fontos. Egyetlen ember hibája mindent elronthat. Gondokkal küzdő tanítók, lelkes tanárok, tanuló és már kenyérkereső gyermekek lelkes munkájából csak áldás fakadhat. A csillogó szemű gyermekereget készen várják Kodály tréfás kánonjai: *Tyűkkergető*, *Új kőkút*, *Lencse-borsó kása*: két szólamú énekei mennyi víg és feledhetetlen percet szerezhetnek – nem is tudom, hogy a *Bicinia Hungarica*-ból a víg *Ez a lábam*-at, vagy a szép gyermekimádságot, a *Miatyánk*-ot említsem-e; háromszólamú énekei közül talán a könnyekig kacagató *Süket sógor*-t vagy a hangutánzó *Gólya nótát* sorolhatnám fel; gyermekkórusaiból a *Villő*, *Túrót eszik a cigány*, *Lengyel László játék* (– szinte Mária éneknek nevezhető, mély hitről tanúskodó része: „mi elmegyünk Boldogasszony kis kertjébe, kérvén kérjük, adván adja” már világhíresség) – a *Pünkösdőlő*, *Vizkereszt*, *Gergelyjárás*, *Új esztendő köszöntő*, *Horatii Carmen*, stb. stb. gyermekseregnek írt nagy alkotások. Bartók Béla egy könyvnyi énekekkel örvendeztette meg az énekes magyar gyermekvilágot. Csak egy kis tanulás, készség, akarat kell, hogy a leg egyszerűbb eszközökkel a legmagasabb művészi eredményt előteremtsük.

A gyermekkórusok után a vegyeskar töltheti be az érzelmi egység felé vezető út legfontosabb munkáját. A vegyeskar az egész emberiség tolmácsa minden vonatkozásban. A *Mátrai képek*ben a szólamok vonalai egymásból nőnek tömör testté, nyoma sincs a harmóniába való öltöztetésnek, a népdal szinte önmaga látja el magát háttérével; *Székely fonó*, *Köszöntő*, *Molnár Anna*, *Öregek megelevenítik a címet*: ott a nehéz életet élő székely sok körülményü bolyongását és sorsát halljuk; majd a köszöntők virágfüzéreit látjuk; a balladában a kivont kard mesteri hangutánzásán vagy a gyermekét szoptató anya boldog ringásán merengünk; vagy azon csodálkozunk, hogy a foghíjas, biccenő öreget is elmúlásában bátorítja s halódó

szemét anyagyöngésséggel fogja le. A Kodály-művek szemlélésénél csodálatunkat nem fokozhatjuk tovább. A *Jézus és a kufárok*-at halani kell, hogy a szerzőt a maga nagyságában láthassuk.

Énekkari feldolgozásaiban, színpadi műveiben, hangszeres alkotásaiban egyformán teljes diadalra juttatta a magyar népdalt. Egyházához sem volt hűtlen. A nagyszombati templom gyermekemlékei nem multak el nyom nélkül fölötte. *Ave Maria*-ja mélyen magyar, de amellett gregorián-hangvételű zene; a *Harmatozzatok*-ban minden szólam önállóan szól az Üdvözítőhöz; öt *Tantum-ergo*-ja magyar alkotás az egyház utolsó öt százada számára. *Boldog Isten, Jelenti magát Jézus, Angyalok és pásztorok*, a 150. zsoltár megannyi beszédes dokumentum Kodály vallásossága mellett.

Kodály és Bartók emberek, művészek, akik értékelnek, alkotnak, újjáteremtnek, akik embertársaikat a hétköznapiakból ünnepbe ragadják, a robotból a magasságok felé. Ők kultúrát teremtettek, énekkarkultúrát, mely mindenki számára nyitva áll, mely nevel, jobbit, lelket gazdagít, erkölcsi erőt ad és műveltségbeli fölényt biztosít. Hogy az ország nem kesereg már tovább és nem vigad sírva cigány mellett, hanem a munka boldogító tudatában dolgozik, hogy a magyarabb új nemzedék ma már boldogan énekel, ez az ő érdemük.

AZ ÚJ MAGYAR ZENE transylvan kezdeteire – bár kínálkozó alkalom volna – itt nem térünk ki, valamint a mult kritikáját is mellőzzük, csak annyit állapítunk meg, hogy a helytelen zenei közszellem és nevelés ellenére az ifjú magyar lelkeket mégis átjárta a Kodály-Bartók-iskola élesztő és megtartó szelleme. Bizonyítékként álljon itt az 1938-as esztendő néhány adata:

A Mariánum leánykórusai (csaknem minden osztálynak külön, több osztálynak kisebb kórusa s egy teljes, hatalmas leánykar) 1938 május 8.-án 22 műsorszámból álló hangversenyt rendezett: műsorán csak új magyar zene, főképp Bartók- és Kodály-kórusok szerepeltek. A teljes műsort fokozódó lelkesedéssel, kotta nélkül énekelték végig *Kotsis M Cecília* nővér vezetése alatt. Ez a leánykar a mával halad. Nincs új magyar zenei alkotás, amelyet azonnal ne ismernének és ne énekelnének. Épen így ismerik a román zenei alkotásokat is.

1938 május 21.-én tartották a cluj–dubucui-i kat. elemi iskolák egyházi énekvizsgájukat, amelyen kötelező volt előadni egy két- és egy háromszólamú, Cantualéből vett éneket és egy, az új magyar zenéből vett szabadon választott dalt. Győztes a jegenyei falusi iskola lett, amelyet *Vizi Menyhért* tanító vezetett.

1938 május 26.-án a mercurea-ciuc-i róm. kat. gimázium fiúvegyeskara önálló hangversenyt adott, amelynek minden számát az új magyar zene szolgáltatta. Jelentősebb számai: Kodály: Székely keserves, Ave Maria és Jézus és a kufárok. A Jézus és a kufárok nehéz feladatait a falusi gyermekek minden nehézség nélkül énekeltek; *Sarkadi Elek* zenetanár nagyszerű eredménnyel végzi munkáját.

1938 május 24.-én a református iskolák is belépnek az új magyar zene pártolói közé és nagy hozzáértéssel összeállított 12 számból álló műsorral lepték meg városunk közönségét. A Bartók-Kodály

hangversenyen *Vásárhelyi János* püspök mondott beszédet. Fontosabb műsorszámai: Kodály: Lengyel László, Karádi nóták. Horatii Carmen, kánonok, Adagio, Magyar népdalok; Bartók: Három népi gyermekjáték, valamint román táncok és román népdalok. A református iskolák hangversenye nagy érdeklődést keltett. *S. Czeglédy Emmi, Benedek Kálmán*, ifjabb *Delly-Szabó Géza* fiatal karnagyok szereplése igen sokatígérő.

Végül 1938 június 12.-én este a székely fővárosban rendezte meg az ottani katolikus kettős intézet a vendiák-találkozóval kapcsolatos évvégi hangversenyét. *Nagy István* fiúvegyeskara 14 számból álló műsort adott. Fontosabb műsorszámok: Kodály: Köszöntő, Cigánysírató és Mátrai képek; Bartók: Bánat, Madárdal; Viadna: Exultate justi, stb. Ahhoz semmi szó és kétség nem fér, hogy ma Transylvániának legjobb fiúvegyeskara a Nagy Istváné.

A fiatalság e jelentős megmozdulásaihoz hozzávehetjük a Magyar Színház Hány János-előadását, amely zenei tekintetben ugyan meghaladta a színház erőit, de így is nagy tömegekhez vitte közel az új magyar zenét.

Az ezévi eredményeket soroltuk fel, de mi sem természetesebb, minthogy a mozgalom nálunk sem mai keletű. Hogy nem vált általánossá, az a hivatalos és egységes támogatás hiányának tudható be. Azt a dicséretes törekvést, melyet a dalápolás hivatalos szerve, az Országos Magyar Dalosszövetség, a régi szellemben írt magyar dal-kultúra, főként a férfikarok gondozásában, kifejt, elismerjük, de az elmondottak alapján érthetően nem követjük. A dalárdáktól még mindig idegen a magyar multba gyökerező új magyar zene. Jankovich Ferencsel elmondhatjuk: „Egyhangú működésük és versenykórusaik olyan üresen konganak, mint az arany és ezüst érmek, amelyeket majd nyerni lehet velük. Szóvirágos tüzes szövegek, szentimentálisan andaló dallamaikkal úgy hatnak használat közben, mint a bábkardok vagy hintalovak, melyekkel a gyerek csatába indul s még győz is. A művészi cél fokozatosan háttérbe szorul, helyét a díjnyeres ambíciója foglalja el. A zene szociális örömeiben való elmerülés, a lelki harmónia és egyenlőség felemelő érzése, a zene tulajdonképeni lényege, jelentéktelenné törpül. A karnagyokat tapasztalt öreg dalosok irányítják s így különösen a nagyobb multtal rendelkező városi dalárdák hű őrizői, féltékeny irányítói önmaguknak, kiknek kezében eszköz az engedelmes karnagy és akik már-már képtelenek felülmúlni önmagukat.”

Az Országos Magyar Dalosszövetség néhány nappal ezelőtt városunkban rendezte meg hatodik dalosversenyét. Pompás, színes csoportokban, szép zászlókkal, koszorús leányokkal az élen, mintegy 50 dalárda sereglett a Magyar Színház felé versenyre készen. A felvonulás láttán minden szemlélődőnek megdobbant a szíve. A falusi csoportok népviseletben, szótlan szoborarccal fegyelmezetten menteltek. Szemből sugárzott, hogy a leckét megtanulták.

Az 52 dalkar között 31 férfi, 22 vegyes és 4 női kórust találunk. Nevezett szövetség keretében 1930-ban 138, 1937-ben 231 dalárda működik a hivatalos kiadványok szerint s így a most versenyző 53 dalárdát a mult versenyekhez is viszonyítva kevésnek találjuk.

Abban reménykedtünk, hogy a mennyiségben jelentősen apadt kórusok a bölcs és szakképzett irányítás mellett legalább minőségben haladást fognak mutatni és az új verseny kötött és szabadon választott darabjai gondtal, körültekintéssel és a haladás figyelembevételével állíthatnak össze; hogy a bírálat a ma szemével és fülével végzi feladatát; hogy a hangadásnál nem lesznek nehézségek és váratlan meglepetések; hogy a karmesterek ezúttal nem fognak szabadgyakorlatokat, tánc- és erőmutatványokat végezni; és végül, hogy a dalostalálkozó díszhangversenyén minden hallgató a zene szociális örömeiben merülhet el, hogy onnan szép dallamokkal, gyógyító harmóniákkal telten távozzék.

Azonban a mennyiségben megfogyatkozott kórusok minőségben sem elégitették ki várakozásunkat. A hatodik verseny színvonala semmiben sincs az első verseny fölött, sőt el sem éri azt; alig állt a századforduló szintjén. Jó énekkarok, kiváló hanganyag – különösen a vegyeskaroknál, elfogadható vezetés, rossz művek. Ahelyett, hogy az új magyar zenét hallhatnók, tömegeinknek tanítanók, a nyomtatott műsorból azt kell kiolvasnunk, hogy 74 előadásra kerülő mű közül Mosonyi-Jandl, Thern, Beschnitt, Weyts, Ferch, Mascagni, Beethoven, Kossovits, Stein, Koudela, Möhring, Dománffy, Ország, Bárdos, Geszler, Haják, Liszt, Boldis, Arany-Sarudi, Hoffman, Hubai, Lányi, Ádám Jenő, Sztára, Vásárhelyi Zoltán egy-egy; Noseda, Fővényessi, Demény, Révfy két-két; Gaál és Kodály három-három; Hoppe, Pogatschnigg négy-négy; Delly-Szabó Géza, Veress Gábor ötöt és Tárca Bertalan tizenhárom kórusművel szerepel. A mindenél ékebben beszélő névsorhoz még csak annyit teszünk hozzá, hogy akadtak karmesterek, akik saját szerzeményüket adatták elő kórusukkal. A felvett három Kodály-mű közül egyetlenegy hallunk Kodályhoz méltó módon, a Székely keserves és a Jézus és a kufárok messze meghaladja a kijelölt csoportok teljesítő képességét.

Ítéletet és osztályozást az eredmények komoly számbavétele és felmérése alapján vártunk. Több helyen meg kellett állapítanunk, hogy a komoly munkát a bírálat nem méltatta kellő figyelemmel. A helytelenül választott Liszt: *Fényt, több fényt* c. darabjában a kilenc versenyző kórus közül egyetlenegy énekelte pontosan a nyolcad – pontozott nyolcad – tizenhatod – nyolcad többször előforduló ritmusát, előírt tempóját és helyes dinamikáját, a többiek elnagyolták, túlsok karnagyfi felfogást vittek bele, egyforma méretekre egyszerűsítették a nehézséget jelentő részeket, egyik teljesen, a másik zenészek számára belesült, s mégis a helyesen éneklő sem első, sem második nem lett.

A dalosünnepek hangadásáról hosszas értekezések jelentek meg az utóbbi időben. Nem lehet kedvesen bejárni az énekesrend területét a kérdéses hangokkal. Zongorán végzett előjáték sem szükséges ide. Néhány ütem előjátszása is bátran elmaradhat. Minden karmester tudjon észrevétel nélkül is biztos hangot adni.

Reméltük, hogy több ugráló, guggoló, kéz-lábgyakorlatokat és fejvetéseket végző karmestereket Forrai Miklós: Karmester c. könyvének megjelenése után nem látunk. Tévedtünk. A versenyen kevés tiszteletreméltó kivétel akadt.

A dalosversenyt befejező ünnepségekről a közönség nem felüldülve, hanem kissé csalódottan távozott, számosan közülük leverten. Az át nem vett díjak maguknak a dalosoknak elégedetlenségéről tanúskodtak. A hatodik dalosversenyen megnyugtatóan a Sävãdisla-i és a bandi falusi férfikórus, legfőként pedig a székely főváros iparos dalegyletének férfikórusa szerepelt.

EZEK UTÁN úgy érezzük, nem szükségtelen néhány pontban összefoglalnunk azokat a kívánalmakat, amelyek a magyar zenekultúrában ma már általánosan ismertek és elfogadottak, de nálunk mégis ismételten hangsúlyozandók:

1. az egyházi zenében kívánatos a népének nagyobb térfoglalása s az új magyar zene szellemében írt művészi karének bevezetése;
2. a világi énekek előadására vegyeskarok szervezését kell előmozdítani, a templomi karéneket pedig csak fiú-vegyeskarok adják elő;
3. elérkezett az ideje az idegen szellemű kompozíciók kiküszöbölésének; a magyar énekes a német dalt németül, a románt románul, a latint latinul, a magyart magyarul énekelje ;
4. zeneíróink az európai tájékozódás mellett mélyüljenek el a transylvan magyar népkultúrában és az új magyar zene szellemében;
5. végül dalkultúránk szervezőinek meg kell gyökereztetniök a népének építő erejébe és jövőjébe vetett hitet.

DOMOKOS PÁL PÉTER

TELEPES KÖZSÉG A HATÁRMENTÉN

A KURUC-LABANC békében oly nagy szerepet játszó Károlyi Sándornak 1712-ben grófi címet adományozott a bécsi udvar s a bécsiek nem feledkeztek meg a cím járulékaikról sem, az újdonsült gróf egyszeriben szerfölött megszorodott birtokállománnyal dicsekedhetett. A Carei körül elterülő földek azonban nem kecsegtették Károlyit nagy jövedelemmel, mert a vidék tiszta magyar lakossága a háborúk és az éhínség következtében egyrészt elpusztult, másrészt kivándorolt. Súlyos probléma volt ez a grófnak s mire másra gondolhatott, mint az akkoriban előszeretettel gyakorolt telepítésre. A román, szerb, tót és német, nevezetesen sváb telepések olcsó munkaerőt jelentettek, békés természetűek is, mindenképpen alkalmasak kipusztult területek benépesítésére. Károlyi Sándor gróf tehát felutazott Bécsbe s mihelyt engedélyt kapott, rögtön hozzálátott a telepítési munkához. Figyelmét a spanyol örökösödési háború alatt a francia hadaktól sokat szenvedett Boden-tókönyéki lakosságra hívták fel. „Isten nyomorral látogatta meg a svábokat, – írja 1712-ben Károlyi neje nek, – s a jóisten nekünk is adott belőlük.” A nyomorral meglátogatott svábok nagy csoportokban érkeztek a Dunán Bécs alá, Károlyi birtokára küldte őket s az első száz család Hölzer pap vezetésével érkezett Carei-ba. E száz családból negyvenkettő a várostól 7 km-nyire telepedett le s az a kis csoport alkotja a mostani Csanáros község magvát. 1722-ben még hét, 1723-ban a környékbéli falvakból huszonhét, 1725-ben még tíz család telepedett le itt. Összesen tehát 86 családból állott a régi település. Minden család kapott egy „szesszió” földet s három évig mentesítve volt minden szolgálatól. Három év múlva kilencedet fizettek a grófnak és évente 25 napig robotoltak. A később érkezettek és azok, akik a szomszéd falvakból telepedtek be, már nem kapták meg a fentemlített „szesszió”-t, ezek részben mint szolgák, részben mint házas zsellérek éltek. Számuk eleinte csekély, de napról napra növekedik. A 86 szessziós 1848-ban tulajdonába vette az általa munkált földet s 1848-tól a világháború utánig jellegzetes örökösödési rendszerük következtében ez a 86 szesszió vagy birtok mind egyben is maradt. A sok négygyermekes sváb gazda birtokának felét legkedvesebb gyermekének adományozta, a másik felét eladta gyermeke jegyesének. A birtok egybe maradt s a feléért kapott pénzt az apa a többi gyermek között osztotta szét. Ezek a kapott pénzből házat építettek maguknak s mint zsellérek munkálták szeren-

csésebb testvérük földjét harmadában. Természetesen ennek az örökösödési rendszernek az volt a következménye, hogy míg a telkes gazdák száma állandó maradt, addig a zsellérek száma évről-évre növekedett s 1914-ben már a gazdák háromszorosát jelenti.

A KÖZSÉG TERÜLETE 3499 hektár, ami a következőképpen oszlik meg: 2186 hektár szántó (62,33%), 580 hektár legelő (16,53%), 246 hektár erdő (6,98%), 213 hektár rét (6,07%), 152 hektár szőlő (4,33%), 111 hektár utak (3,16%) és 12 hektár belsőség (0,34%).

A föld részben jótermő fekete föld, részben homokos. Az utóbbi inkább szőlő, dinnye, rozs és zab termelésére alkalmas. A múlt évben a 2186 hektár szántó termények szerint a következőképpen oszlott meg: 775 hektár búza, 550 hektár kukorica, 170 hektár lóhere, 160 hektár bükköny, 160 hektár bab, 106 hektár rozs, 100 hektár tök (bécsi), 80 hektár lucerna, 70 hektár burgonya, 30 hektár dinnye.

Községünk a búza hazája. Egy katasztrális hold átlag termése 15 mázsa. A kukorica mindjárt a második helyet foglalja el. De jelentős a termények között a dinnye is, mert a községhez tartozó tanyaiaknak ez a főjövédelme. A termelés másik ága a szőlőművelés. Egy hektár évente 2500–3000 litert terem. A gyümölcs termése is elég jól jövédelmez.

A község állatállománya 1937. évben a következő volt: 548 ló, 945 szarvasmarha, 236 merinói juh, 1600 sertés, 168 liba, 350 ruca, 5700 tyúk.

A 245 hektár erdő fatermése ellátja a falut tűzifával.

A VILÁGHÁBORÚ ELŐTT a község társadalmát a kisszámú értelmiség mellett két csoportra oszthatjuk: a gazdák és a zsellérek csoportjára.

A gazdák csoportja a 86 telepes leszármazottjaiból és örökösöiből áll. Egy gazda vagyona a következő: 23 hold 81 •-öl szántó, 6 hold 1151 •-öl kaszáló, 2 hold 837 •-öl szőlő, 4 hold 372 •-öl erdő, 8 hold legelő és 1 hold 744 •-öl kert. E terület megmunkálására négy lovat használ; a ló minden időben gazdáink büszkessége volt. Máskülönb a gazdák családtagjaikkal s egy vagy két fizetett cseléddel munkálták a földet. Az így megmunkált föld busásan megfizette a befektetett munkát s a gazdának ősszel 50 mázsa búzája, 50 mázsa kukoricája, 30 mázsa bükkönye, 70 mázsa burgonyája, 20 hektó bora volt eladó. Az így szerzett pénzt többnyire a gazdaságába fektette be. Ezért gazdáink kitűnően fel vannak szerelve gazdasági eszközökkel s jól épített és igen rendes a csanósi gazda háza és háztája. A megmaradt pénzt a városi takarékpénztárakba helyezte el a fiuk jussa és a leányok hozományaként. Így volt ez a már említett örökösödési rendszer idejében. A világháború után azonban

ez az örökösödési rendszer megszűnt s így a birtokok lassan-lassan feloszlanak. A gazdák kénytelenek birtokukat gyermekeik között felosztani s így egy-egy gyermekre alig jut egyhatod, egyötöd vagy legjobban esetben egynegyedrészes birtok. A termények nagy részét most már a kevesebb földön gazdálkodóknak saját szükségletükre kell felhasználniuk s amit eladhatnak, azt már teljesen ruhára, adóra és más kiadásokra kell fordítaniuk. Ha a „negyedes” építeni akar, már kölcsönre szorul, amelyet hosszú évek múlva tud törlesztve visszafizetni. Földjét már saját maga munkálja meg. E folyamat a lakosság szaporodásának természetes következménye és legelső eredménye a két osztálytársadalom egysegitése volt, mert amint látni fogjuk a gazdák gyermekei egy-színvonalra kerültek a fölemelkedő zsellérekkel s most már semmi akadályuk nincs az összeházasodásnak.

A község társadalmának másik csoportja a zsellérség. Ezek a szomszéd falvakból bevándoroltak, a gazdák és a környékbeli uraságok cselédeinek leszármazottjai. A háború előtt e csoport vagyona egy házból, kertből s kevés esetben egy vagy két hold szántóból állott. E csoportból kerültek ki a mészárosok, kereskedők és iparosok. (A kereskedők mind falubeliek!) A zsellérség száma az örökösödési rendszer következtében is egyre szaporodott. A zsellérek nyáron a gazdák földjét munkálták. A búzát s egyéb gabona-neműeket 9–11 részért aratták. De nem mind-egyiknek jutott így munka. Sokan kénytelenek voltak elmenni a távoli uradalmakba aratni, főleg Mátészalka és Valea lui Mihai környékére, de Ungvár vidékére is. Aratás idején 100–120 aratópár hagyta el a falut. Férfiak hagyták itt 3–4 hétig gazdaságukat; anyák hagyták öreg asszonyokra 3–4 hónapos gyermekeiket, hogy a téli kenyérért a tizedik határig is elmenjenek. Aratás ideje alatt pajtákban voltak elszállásolva, ételt maguk vittek; az uraság csak pálinkát adott. Az aratási idő leteltével az uraság haza szállította az aratók részét s egy évig a kenyérgond nem nehezedett a zsellér családapára. Télen át a zsellérség mesterségével foglalkozott. Ősszel és tavasszal a kukorica- s a krumpliföldeket kapálták, illetve ezek termékét takarították be, amiért a termés harmadrészét kapták a gazdától. De így is a zsellérség teljesen proletársorsban élt. Egyedüli vagyona a háza volt s ott is két-három család együtt. A háború utáni kisajátítás után valamenynyire javított a helyzet. A földnélküliek, összesen 208 huszonegy éven felüli férfi, 629 hold földet és 94 házhelyet kapott. Habár e kisajátított földből egy emberre alig jutott 2–3 hold föld, mégis nagyban segítette a falu gazdasági előrehaladását. Sok zsellér a három hold segítségével még hármat tudott szerezni s így a zsellérség lassan-lassan gazdaságilag emelkedni kezdett: ha a falu társadalmi arculata még nincs is egyszínvonalon, de már nem lehet két különböző osztályról beszélni. Egy zsellérnek a vagyoni állása a következőképpen fest: 3 hold föld, 72 hold szőlő, egy ház, egy kis kert, 2 tehén, 3 sertés, 28 tyúk, egy szekér, két-háromnak van közösen egy ekéje, egy legelőjoga (az államtól kapott legelőn). Földjüket tehenekkel munkálják.

KÖZSÉGÜNKNEK 1937-ben 1866 lakosa volt. Ebből 1571 római katolikus, 505 görög katolikus. A falu színtiszta római katolikus, a görög katolikusok a tanyán laknak. A lakosság életkor szerinti megoszlása a következő:

Életkor	F a l u			T a n y a			Falú és tanya együtt
	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	
20 éven aluli			813			297	1110
20–50 éves	160	171	331	85	90	175	506
50 éven felüli	95	104	199	25	26	51	250
Összesen			1343			523	1866

E számokból az első szembeszökő jelenség a kiskorúak nagy száma. A kiskorúak a falu lakosságának 60.53%-át, a tanya lakosságának pedig 56.76%-át teszik ki. Az életkor-piramis községünkben nagyon erős alapon áll.

Cs. község népmozgalma 1835–1936.

Év	Születések	Halálozások	szaporulat (+)		Év	Születések	Halálozások	szaporulat (+)	
			Term.	apadás (-)				Term.	apadás (-)
s z á m a				s z á m a					
1835–39	193	124		+ 69	1905–06	156	88		+ 68
1840–44	189	172		+ 17	1907–08	159	105		+ 54
1845–49	188	197		- 9	1909–10	179	98		+ 81
1850–54	201	179		+ 22	1911–12	182	113		+ 69
1855–59	250	191		+ 59	1913–14	174	77		+ 97
					1915–16	83	136		- 53
1860–64	151	223		+ 28	1917–18	70	86		- 16
1865–69	239	175		+ 64	1919–20	112	73		+ 39
1870–74	251	273		- 22	1921–22	124	74		+ 50
1875–79	281	180		+101	1923–24	112	59		+ 53
1880–84	271	214		+ 57	1925–26	106	78		+ 28
					1927–28	83	50		+ 33
1885–89	293	175		+ 118	1929–30	98	49		+ 49
1890–94	340	273		+ 67	1931–32	113	75		+ 38
1895–99	397	239		+ 158	1933–34	106	58		+ 48
1900–94	408	270		+ 138	1935–36	96	60		+ 36

Újszülöttek átlagszámai a gazdasági helyzet szerint.

Év	Gazda	Zselér	Összesen	Év	Gazda	Zsellér	Összesen
	családokban				családokban		
1900–01	30·5	50·0	80·5	1920–21	11·0	46·5	57·5
1902–03	27·5	58·5	86·0	1922–23	14·5	45·5	60·0
1904–05	23·0	53·5	76·5	1924–25	13·5	40·0	53·5
1906–07	19·5	55·0	74·5	1926–27	12·0	37·5	49·5
1908–09	20·5	65·5	86·0	1928–29	8·5	35·5	44·0
1910–11	23·0	66·0	89·0	1930–31	9·0	42·0	51·0
1912–13	21·0	65·0	86·0	1932–33	11·5	40·5	51·5
1914–15	17·5	52·0	69·5	1934–35	6·5	43·5	50·0
1916–17	8·5	32·0	40·5	1936–37	13·5	35·5	49·0
1918–19	10·0	37·0	47·0				

A község népmozgalmának adatai azt bizonyítják, hogy a születések száma – bár ingadozással – de emelkedik a világháborúig, úgyszintén a világháború után is. A lakosság zömét kitevő zsellérségnek a háború előtti években megvolt a mindennapi kenyere, ha azt nehezen kereste is meg, s ugyanakkor a zsellérség látta azt a lehetőséget, hogy gyermeke vagyon nélkül is megélhet, mert kereseti lehetősége van. A háborúutáni földosztás bármily csekély mértékben járult is hozzá a falu gazdasági helyzetének emelésének, mindjárt mutatja jó gyümölcsseit a falu népmozgalmi adataiban. A háború után a természetes szaporulat viszonylagos emelkedése a születések számának emelkedésével s ugyanakkor a gyermekhalandóság csökkenésével függ össze. A zsellérek már nem kénytelenek egyhónapos gyermekeiket elhagyni s az anya is jobban kímélheti magát. Az utóbbi időben mind a születések, mind a halálozások száma kezd egy bizonyos ponton megállapodni. A születések száma a gazdánál 10, a zsellérségnél 35–40 körül mozog. Föl merül itt a kérdés, hogy lehetséges volna-e ezt a természet rendjébe való beavatkozást kiküszöbölni. A választ nagyon könnyű megadni, mivel már tudjuk mi az oka e beavatkozásnak. A születések ismét megszaporodnának, ha a szülők biztosítva látnák gyermekeik jövőjét. A csanádi határon azonban már szinte teljes mértékben a törpebirtok uralkodik – annak minden előnyével és hátrányával. A megmunkált föld úgy volna képes több embernek kenyeret adni, ha a törpebirtok hátrányait kiküszöbölhetnők, mert – miként közismert – a meg nem művelt határrészek (útak, csóvák, határbarázdák) nagy területet fogyasztanak, az emberi és állati munka csak részben használható ki, az eszközök folytonos használata nem lehetséges, stb., gépek beszerzése is nagy nehézségbe ütközik. Községünkben azonban megtaláljuk a szövetkezés kezdetleges formáit; két-három kisbirtokos összeáll egy-egy kapáló gépet, ekét,

stb. venni. A három cséplőgép egy falusiakból álló részvénytársaság tulajdona. Általában szövetkezetek alapítása nagyban segítene a gazdasági helyzeten, több ember jutna kenyérhez, s mi sem természetesebb, hogy emelkedne a természetes szaporulat száma is, illetve lehetővé válna természetes szinten való maradása.

A FALU lélektani alkatának mérlegelése előtt meg kell fontolnunk azt a tenger sok vitát és egyenetlenséget előidéző kérdést, melyet „sätmar-i sváb problémá”-nak neveznek. Községünk lakói valamennyien a sváb telepítés idejében bevándorolt németországi svábok ivadékai. A világháború előtti lakosság azonban kivétel nélkül magyarnak vallotta magát s a nemzeti hovatartozás egyáltalán nem volt kérdéses. A világháború után ellenben megkezdődött a német propaganda, amely német pénz, román támogatás és magyar szervezetenlenség s felkészületlenség mellett bizonyos mértékben tömegbázist is nyert, bár Cs. azon községek közé tartozik, ahová ez a propaganda a legnehezebben tud behatolni. A falu lakosai közül már csak a 60 éven felüliek beszélnek svábul, a 45 éven felüliek még tudnak svábul, de már nem beszélnek, s a 45 éven aluliak bár értenek még, de beszélni már nem tudnak, kizárólag csak magyarul beszélnek. A sváb propaganda főleg a szegényebb rétegekben dolgozik, mert tudja, hogy a magyarság e rétegei a legszervezetlenebbek. A hatóság is nagyban támogatja, úgy hogy a bíró vagy az ő pártjukból kerül ki, vagy teljesen semleges álláspontot kell magáévá tennie. Máskülönben a sváb propaganda lélektani erejét bizonyos fennfőjázásban találjuk. A hitlerizmus (mert hiszen a fiatalságot, mely a propagandát kifejti, ez lelkesíti) igazolni igyekszik azt a magatartást, amelyet a sváb származású földműves magyar és román szomszédaival szemben tanúsít (a sváb telepes falvak szebbek és rendezettebbek a többi falvaknál!). Mély gyökeret még így sem tud verni e propaganda, mert a gazdasági helyzetre semmi megoldást nem hoz s miszticizmus nem találja meg azt a talajt, amelyet a német nyárspolgárság egocetrikus és öntömjénező világfelfogásában talált. A magukat magyaroknak valló, s még eddig többségben lévő lakosság öntudata a „lex inertiae” következtében s bizonyos „régii jó idők” emlékezetével maradt fenn. Politikai életük egy-egy választási propagandabeszéd végighallgatásában és megtapsolásában merült ki, no meg abban, hogy a szomszédváros magyar bálján részt vesz vagy azt támogatja.

Falunkban az elemi műveltséget a kéttanerős állami iskola és a szintén kéttanerős felekezeti iskola hivatott megalapozni. Érdekes visszapillantást vetni a falusi iskola multjára. 1728-ban, tehát 16 évre az első telepesek megérkezése után, a faluban működik az egytanerős felekezeti iskola. A tanítás német nyelven folyt 1876-ig. Ekkor bevezették a magyar nyelvet mint tantárgyat. 1900-ban már a német nyelv szerepel csak mint tantárgy s pár év múlva a tanítás már kizárólag magyarul folyik. Fontos megállapítanunk, hogy a magyarnyelvű tanítás fokozatosan követte a természetes asszimilációt s nem volt annak mesterséges előidézője.

Most azonban mind az állami, mind a felekezeti iskola hatósági rendeletekre csak román és német. A csak magyarul tudó gyermekeknek két idegen nyelven keresztül kell a kultúra és a tudomány áldásaiban részesülniök.

Falunknak van olvasóköre is, amelyet 160–200 tag látogat, főleg újságolvasás és társalgás céljából. A kör könyvtárából 38 nős és 31 nőtlen férfi vesz ki könyveket. A könyvtárban főleg Jókai, Mikszáth, Bolanden és Verne könyvei vannak meg. Gazdasági szakkönyv, valamint újabb, a háború után megjelent könyv alig található, társadalmi vonatkozású mű pedig egyáltalán nincs. Így az olvasás nem hozza összeköttetésbe az olvasót az időszerű kérdésekkel s nem a tájékozódást meg a szilárd világnézet kialakítását szolgálja, hanem a kisszámú olvasót egy már teljesen le-tűnt világba viszi vissza. Az olvasás így már nem kultúrát, hanem csak szórakozást jelent.

Ami a sajtót illeti a helyzet az, hogy a szomszéd város újságjai közül a Közlöny 2, a Solidaritatea 7, s a Gazeta Sălajului 1 példányban jár községünkbe (az utóbbi kettő a tanyára). Emellett a Magyar Lapokat (9), a Keleti Ujságot (2), a Néplapot (50), a Magyar Népet (48) s a sváb propaganda lapot, a „Schwabenspost”-ot (25) olvassák.

TÖBB ÍZBEN említettük, hogy a falu és a tőle kb. 5 km-re fekvő tanya alkotja a község közösségét. A község e két közösségének külön multja, összetétele, vallása s nemzetisége van. Em-lítettük azt is, hogy a tanya túlnyomó részben görög katolikus. A háború előtt nem volt sem iskolájuk, sem templomuk. Most az egész község költségén épült egy nagyobb épület, mely egyben iskola is, templom is. Egytanerővel működik. Az előadás román nyelven folyik, habár a lakosság magyar nyelven beszél. Máskülönben e telep kulturális téren teljes mértékben el volt hanyagolva. A község 84 analfabétája közül 76 itt lakik. A román iskola megalapításának s a román istentisztelet bevezetésének az volt az eredménye, hogy ma szinte az egész tanya románnak vallja magát. A falusiénál sokkal sanyarúbb sorsban élő tanyai (kit helyben *dinnyésnek* neveznek) gazdasági nyomorából származó elégedetlenségét új keletű nemzeti érzelmének a türelmetlenségig való fokozásában éli ki.

Meg kell említenünk végül a faluban élő 60 cselédet is, kiknek talán a falu minden rétegénél rosszabb a sorsa. Kevés a fi-zetésük: négyezer lej s egy rend fehér nemű évente. Mind gaz-dasági, mind egészségügyi s kulturális szempontból jóval a falusiak után következnek. Szemükben még az alig tengődő zsellérnek a sorsa is elérhetetlen vágynak tűnik s családi életet kezdeniök szinte lehetetlen. A falu társadalmának e kivetettjei természetesen nem nagyon respektálják a falu törvényeit, legyenek azok erkölcsi vagy anyagi vonatkozásúak. Ők a falu törvénytelen gyermekeinek szülői, a különböző nemi bajok hordozói, a kihágások és büntet-tek elkövetői... Egyszóval ők szenvednek a legtöbbet...

IRÁS ÉS NEMZEDÉK

A MULT ESZTENDŐ őszén váratlanul és minden időszerűség nélkül kitört a háborúság az idősebb és a fiatal írónemzedék között. Szemlér Ferenc, aki mintegy a fiatal írók nevében szólott, támadta a jelszová duzzadt transylvánizmust, mire Kós Károly mély meggyőződéssel védelmére kelt régóta hirdetett álláspontjának. Szenczei László hozzászólását olvashattuk ezután a Korunk hasábjain, s az ő írásából, amely jórészt a két írónemzedék különbözőségének a jegyeit vizsgálta, már jobban megvilágosodott, hogy lényegében miről van szó: az idősebb nemzedék irodalmi alkotásaival és írói magatartásával szemben bizonyos kritikai szemlélet ütötte fel a fejét, ami mindig első mozzanata az új irányba fordulásnak.

E vita zajlása közben készült el a mi nemzedékünk szépíróinak az antológiája, melyben hat költő és nyolc prózaíró mutatta be java termését.* Érthető türelmetlenség várta, hogy irodalmi haruspexeink körül állva a fiatalok munkáit, megmondják, milyen kilátásokkal kecsegtet az előtörő nemzedék s melyek azok a közös vonások, amelyek a fiatalok szembefordulását indokolják. Mi tagadás, az uralkodó fanyar hangulatban nehezen születtek s részben el sem készültek a folyóiratok és lapok kritikái s a bírálók – mint írták – minden igyekezetük ellenére sem tudtak rálelni a nemzedéki sereglést indokló közös vonásokra. Az nyilvánvaló, hogy bár ezúttal érettebb s kiforrottabb írói egyéniségek sorakoztak fel, mint például az *Új arcvonat* balsikerű vállalkozása idején, mégis pár éven belül ez a friss írói csatarend is szét fog szakadozni az értékek megoszlása szerint, sőt már is szembetűnő a biztosabb tehetségek előrehúzódomása. Ezért attól az esetleg gyorsan elértéktelenedő, hosszadalmas munkától tartózkodni kívánunk, hogy mind a tizennegyűk írói arcának a megrajzolására kísérletet tegyünk, még kevésbé óhajtunk jóslásokba bocsátkozni. Ehelyett inkább elindulunk olyan nyomok keresésére, amelyekből megállapítható, hogy felfogásban és magatartásban van-e némi hasonlóság

---

*Az *Új erdélyi antológiá*-ban mint költők szerepelnek: Dsida Jenő, Flórián Tibor, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, I. Szemlér Ferenc, Varró Dezső, mint prózaírók: Bözödi György, Kolozsvári G. Emil, Kováts József, Nagy István, Szabédi László, Szenczei László, Vásárhelyi Z. Emil, Wass Albert; tanulmányt írt Abafáy Gusztáv, Szerkesztették: Abafáy Gusztáv, Jancsó Elemér, I. Szemlér Ferenc, „Minerva”-kiadás, 1937. (Koós-Kovács István kihagyására nincs mentségük az antológia szerkesztőinek, Kovács György kimaradásának okait közelebbről nem ismerjük.)

az új írói rend tagjai között; pusztán negatív tünetekben egyeznek-e, vagy fölismerhetők írásaikban közös pozitív jegyek is; esetleg csak az idősebbek felé megnyilvánuló kritikai szemléletben találkoznak?

AZ ELŐTTÜNK JÁRÓ nemzedék költőiről, főként az élen álló Reményikről, Áprilyról és Tompa Lászlóról irodalomtörténetileg kialakult vélemény állítja, hogy irányuk formai tekintetben a Nyugat mozgalmába gyökerezik, de új, időszerű, Transylvániához kötött mondanivalójuk révén sorsformáló erővel hatottak a transylván magyarság életében. Váteszi jelleget visel a költészetük, olyan hangot és eszméket szólaltattak meg, melyeket a történelmi sorsfordulat mondott tollba nekik. A Transylvánia földjéhez kötő hűséget hirdették s mélyítették a ragaszkodás érzését a transylván tetők, fenyőerdők, havasok szerelmének a sugallásával. Ezt a váteszi hangot teljességgel nélkülözzük fiatal költőinknél, még csak a kortárs politikai nemzedék bontakozó eszméi sem eresztettek gyökeret költészetükben. Távol áll tőlünk, hogy ezt olyan hangsúllyal mondjuk, mintha a szemükre akarnók lobbantani, úgyis rögtön visszavetve a vádat, az ilyen megkötés irodalomellenességére hivatkoznának. Ellenkezőleg, mi a tünetet észleltük, hogy a magyarázatát is megkeressük. Előre jelezzük, nem felfedezészerű ezt a magyarázatot megtalálni, s bár érzékeny füleknek furcsán hangzik, esztétikai szempontból mégis úgy találjuk: *a transylván magyarság sorsváltozása mint költői ihletforrás elapadt, kiaknázottá vált.* Párhuzamos, mondhatnám, bizonyításul szolgáló jelenségként kapcsolódik ehhez, hogy a fiatalok írásaiból még a tájköltészet, a transylván természeti képek ragyogása is hiányzik, úgy, hogy a Nadler után tájszemléleti alapon dolgozó irodalomtörténetírók a sorskérdések és a táj tükröződése után kutatva itt ugyancsak zavarba jönének. Ma idősek és fiatalok, ha költők, csak transylván magyarságunk fogyó erejének, pusztulásának siratásában, keserűségünk jeremiási panaszlásában találhatnak egymásra, amire jellemző szép példát tudunk idézni ebből az antológiából is: *A marosszentimrei templomban* című, megrázó hatású költeményt Jékely Zoltántól. Da az új nemzedék hivatása távolabbi célok felé int, állapotaink hűz esztendő s fejlődése új feladatokat rótt ki. Politikai életünk ernyedtsége, a rokasztó tétovázás és lendülethiány bizonyára késleltette fiatal íróinkban a probléma öntudatosulását, de meggyőződésünk szerint kikerülhetetlen, hogy a sorsadta élményanyagból ki ne bontakozzék előttük az új cél és kötelesség, amellyel különben az emlegetett kortárs politikai nemzedék is viaskodik, s ez: *az új, kisebbségi életszemlélet kiérlelése.* A magam hitének igazolására elég Kiss Jenőnek Dsidáról írt megemlékezéséből idéznem: „Kisebbségi sorshelyzetünk különleges kényszerei alatt össze kell roppannia a legfőlényesebb művészi magatartásnak is, mert hogyan maradhatsz meg minden szűkebb elhatároláson felülálló művésznek akkor, midőn szemed előtt vergődik szülőd: a nemzeti közösség, „midőn anyád sikolt”?!” Válaszként elégtétellel mutatunk rá Dsida Jenő *Tükör előtt* című hosszabb elbeszélő költeményének

posthumus részére, amelyből már kisebbségi életünk újjáalakításának parancsa cseng ki:

*Bolyongani faluról-falura.
Durva darócban gazdag, tiszta szellem.
Egymás szolgálja mind és nem ura.
Csecsemő csámcsog minden anyamellen.
Igy készülünk szelid háborúra,
mindig magunkért, soha mások ellen,
sőt párolunk és vásznakat szövünk,
s míg kisebbitnek, lassan megnövünk.*

Sorsformáló hivatás vár ebben az értelemben minden fiatal transylván lírikusra, bár hozzá kell tennem, hogy ez az előtérbe állított nemzetpolitikai szerep nem föltétele senki költőmivoltának. Ám miközben egyre tisztultabban bontakoznak ki az új transylván magyar típusának jegyei s a közélet változott formái, költőink, akik érzékeny átélői mindennek, nem kétlem, hogy visszhangozni fogják, sőt résztvesznek nemzetrészünk életének e gyökeres átalakításában, betöltve rendeltetésüket, amint betöltötte Áprily és Reményik, vagy egyetemesebb magyar példát említve, Kölcsy és és Petőfi.

PRÓZAÍRÓINK olvasásához, írásmódjuk elemzéséhez már bizonyos tehertétellel kezdünk, fiatal íróink ugyanis élatlátásukról és írói módszerükről meghatározásokat adtak, egyre többször halljuk tőlük a transylván realizmust emlegetni. Ez a megállapítás, amely – több, mint bizonyos – dialektikus úton született, nem egyformán aranycsengésű a fiatal és idősebb írók meg esztétikusok előtt, A magunk gondolatSORának fölépítése céljából is szerencsésebb, ha egyelőre kiküszöböljük az íróknak önmagukról vallott nézeteit.

Nyirő és Tamási művei két külön világot alkotnak, irodalmi irány tekintetében messze távolodtak egymástól, de a romantikának és expresszionizmusnak bölcséletileg közös nevezője az idealizmus és világfelfogásuktól az emberábrázolásig munkáikban mindenütt felfedezhetjük ezt a bélyeget. Különbön nemcsak e két prózaírónról, hanem kissé az általánosítás erőszakátéleveléve, a transylván irodalom egész első nemzedékéről elmondhatjuk, hogy idealisztikus vonások jellemzik őket. Hiába közeledünk azonban a fiatalok írásaihoz ezzel a fogalomkörrel, minduntalan más látásmód és írói eljárás jelei tűnnek szembe, persze nem tisztán és könnyen felismerhetőn, mert zavar még a hatások színkeveredése, ingadozásokkal is számolnunk kell, de rábukkanunk lassan az első közös vonásra: *fiatal íróink munkái egészükben valami kiábrándultságot árulnak el*. E vonás megállapítása után már gyorsabb ütemben illeszkednek körbe a többiek: hősről fiatal íróinknál csak idézőjelben lehet beszélni; nem lelkesednek s az olvasóból sem akarnak lelkesedést kiváltani; ki-ki azt a társadalmi réteget, amelyben él és amelyet feldolgoz, hideg tárgyilagossággal szemléli,

úgy is ábrázolja, sőt a polgári konvenciók ellen már kiméletlenebb hang, a gúny hangja is megszólal, ez a pszichológiai módszerű Kolozsvári Grandpierre Emil és Szenczei László írásaiból valósággal célként ütközik ki. Szabédi László *Kalliopeja* szintén pszichológiai felépítésű, de szélsőségesebb formában a patológikus elemek egész raját hozza felszínre. Böződi György a falusi népet, Nagy István a külvárosi munkásságot ugyanolyan tartózkodó valóság szemlélettel állítja elének, Wass Albert is a dzsentrí és mágna világát kritikai látással vizsgálja. Egyedül Kováts József kanyarodik ki ebből a rendből, ő figuráit és történeteit sajtóságos meleg hangulattal burkolta körül.

Az elmondottakból könnyű a realizmus irodalmi jelentkezését kiolvasni, de amint az idősebbeket nem lehet egyszerűen a romantika címszava alá sorozni, úgy a fiatalok írói szándékai is szétágazóbbak, semhogy egy fogalomba gyömösölhetők volnának. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy az első nemzedék idealisztikus felfogásával szemben a fiatalok irodalmi működése a *tárgyilagosság* jegyében áll, amit, ha úgy tetszik, realizmusnak is nevezhetünk. Ehhez kapcsolódik az az átfogó, részletekre nem tekintő megállapítás, hogy az első írónemzedék nemzetünknek a történelmi megrázkódtatásban szenvedett lelki törésétől elfordulva, – mintegy a biológiai törvények parancsa szerint – a lázas eszménykereséshez menekült, hősöket állított, a hideg számvetésnek ritkán engedett szót, vagyis csodálatos tökéletességgel válaszolt a sorsfordulatra; de a nemzet nem tudott hasonlóan lázas, önmagát építő cselekvésbe lendülni, átszerveződése késik, erői külső és belső bajokban emésztődnek. A kezdeti, hirtelen felszökött láz visszazuhant s az új nemzedék társadalmunk lesújtottságára eszmélt, a nemzettett betegség tüneteinek kiábrándító sorával került szembe; nyilvánvaló, hogy írói ezt a valóságélményüket fogják könyörtelen módon az irodalmi élmény síkjára emelni, s közben ezáltal lesznek a változás eszközeivé.

Magátólértetődőnek tűnik, hogy közös vonásokra találtunk a nemzedék íróinál, hisz maga az idő, sorsunkban és a kilátástalan jövőben mutatkozó azonosság, a történelem közösen átélt eseményei, hasonló könyv élmények és tapasztalatok számtalan sok megmérhetetlen és szét nem választható hatást vésnek a nemzedék lelkébe, s ezeknek a nyoma le nem törölhető.

KÉKI BÉLA

VÁROSUNK FŐISKOLÁINAK MAGYAR HALLGATÓI

AZ ISKOLAI ÉV VÉGÉN folyóiratokban és napilapjainkban több olyan írás jelent meg, amely jóakarátú tanáccsal látja el a közép-iskolát végzett és a pályaválasztás gondja előtt álló ifjúságot. Ezekben a cikkekben és eszmefuttatásokban állandóan visszacseng az intés: menjetek gyakorlati pályákra! Teljes mértékben igazat kell adnunk ennek a hangsúlyozott véleménynek s ezért láttuk szükségesnek a a három kisebbségi egyház adatainak alapján* összeállítania városunkbeli főiskolák magyar hallgatóinak részletes statisztikáját az elmúlt

1. Magyar főiskolások évfolyamok szerint.

Évfolyam		Jog- hallgató	Orvostan- hallgató	Tanár- jelölt	Zene	Keresk.	Gazd.	Almémóri iskolás	Összesen
					akadémiai hallgató				
I	összesen	47	22	45	2	11	11	10	148
	csak fiú	43	19	32	—	9	11	1	25
II	összesen	34	18	24	5	5	3	—	89
	csak fiú	31	15	19	5	4	3	—	77
III	összesen	27	9	23	5	12	3	6	85
	csak fiú	26	8	13	2	11	3	6	69
IV	összesen	54	20	62	10	12	1	—	159
	csak fiú	54	17	46	7	7	1	—	132
Egyéb	összesen	64	44	73	—	18	9	—	208
	csak fiú	61	39	60	—	15	9	—	184
Össz.	összesen	226	113	227	22	58	27	16	689
	csak fiú	215	98	170	14	46	27	15	585

* 689 magyar főiskolai hallgató adatait dolgoztuk fel s így eredményeink a való helyzetet tárják fel, hiszen az 1936–37. egyetemi évben a Tudományegyetemre beiratkozott magyar hallgatók száma 736 (vö. Anuarul Universităţii Reg. Ferdinand I. Cluj. 1937.) s összeírásunk legfeljebb a jogi karon s esetleg a kereskedelmi akadémián hiányos, mert itt nagyobb nehézségbe ütközik nyilvántartani azokat, akik az egyetemi év folyamán nem tartózkodnak városunkban.

2. Magyar főiskolások hitvallások szerint.

Hitvallás	Jog- hallgató	Orvostan- hallgató	Tanár- jelölt	Zene	Keresk.	Gazd.	Almérnöki iskolás	Összesen
				akadémiai hallgató				
összesen	139	64	119	17	38	12	6	395
	130	57	87	10	28	12	6	320
csak fiú	66	43	91	3	17	10	8	238
	64	35	68	2	16	10	7	202
összesen	21	6	17	2	3	5	2	56
	21	6	15	2	2	5	2	53
csak fiú	226	113	227	22	58	27	16	689
	215	98	170	14	46	27	15	585

1937–38. egyetemi évről, hadd beszéljenek a számok, a leghatékonyabb tanácsadók.

Táblázatainkban közre is adjuk az eredményt. A szó majdnem fölösleges, éppencsak a legszükségesebb megjegyzésekre szorítkozunk.

1. Adataink áttekintésekor elsősorban a Tudományegyetem jogi, bölcsészeti és természettudományi karára beiratkozott magyar hallgatók óriási száma ötlük szemünkbe s a jogi és tanári pályára készülők az összes magyar főiskolások számának éppen kétharmadát teszik ki (463). Ez az arányszám elsősorban az utóbbi 5–6 évben középiskolát végzett ifjúságunk tájékozódását jelzi és jellemzi. (Lásd 1. és 2. táblázatunkat.)

2. Az évfolyamok szerinti elemzés (2. táblázat) sajnos nem mutat javuló irányzatot. A. III. évf. kisebb létszáma annak tulajdonítható, hogy ez az 1935-ben beiratkozottaknak felel meg, amikor a középiskolákban nem volt érettségiző osztály. Mind ez az év, mind a következő 1936-os év arányosan kisebb létszámmal jelentkezik min-

4. Magyar tanárjelöltek

Hitvallás	Román			Magyar			Francia			Német			Latin			Filozófia		
	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül
összesen	3	2	1	12	5	3	15	2	2	11	5	–	13	1	–	3	–	3
	–	–	1	11	5	2	8	2	1	6	3	–	8	1	–	2	–	1
csak fiú	6	5	–	10	3	2	6	3	–	12	5	2	6	1	–	8	–	–
	5	4	–	6	1	1	3	1	–	6	2	–	6	1	–	8	–	–
összesen	2	1	–	1	1	–	4	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	–
	1	1	–	1	1	–	3	1	1	1	1	–	1	–	1	–	–	–
csak fiú	11	8	1	23	9	5	25	6	3	24	11	2	20	2	–	12	–	3
	6	5	1	18	7	3	14	4	2	13	6	–	15	2	–	11	–	1

3. Magyar tanárjelöltek szakok és évfolyamok szerint.

Évfolyam	Román	Magyar	Francia	Német	Latin	Filozófia	Történelem	Földrajz	Számтан	Term. rajz	Fizika	Kémia	Összesen
	szakos												
I	—	3	7	2	6	3	1	1	5	6	8	3	45
II	—	2	1	—	2	3	1	3	2	5	3	2	24
III	1	—	1	2	3	3	1	5	2	—	1	4	23
IV	2	9	10	9	7	3	3	14	1	3	1	—	62
abszol.v.	8	9	6	11	2	—	2	13	9	9	2	2	73
összesen	11	23	25	24	20	12	8	36	19	23	15	11	227
végzett és állás nélkül	1	5	3	2	—	3	4	12	4	7	2	—	43

den szakon, de az 1937-ben beiratkozottak száma újból az általános arányszámmal majdnem teljesen megfelelően ugrik fel. A többlet ismét a jogi és tanári karon mutatkozik. Talán csak az orvosi fakultáson és a gazdasági akadémián állapítható meg az utolsó két évben alig észrevehető emelkedés. Igen szomorú ez a megállapítás, különösképpen akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy a kereskedelmi és gazdasági akadémia hallgatóinak és az almérnöki iskola növendékeinek száma még mindig alig éri el az összes első évesek számának egytizedét. Annál meggondolkoztatóbb ez az arány, minél inkább tekintetbe vesszük azt a tényt, hogy a felvételnél az elmúlt évben egyedül a felkészültség volt az irányadó és a nemzetiségi kérdés alig játszott szerepet. Akármilyen rosszul is essék, de a számok alapján le kell szögeznünk, hogy úgy látszik, csak a jelentkezők felkészültségének hiányán és még inkább a középiskolát végzettek helytelen tájékozódásán múlik, hogy éppen ott, ahol annyira szükséges – az orvosi karon és a gyakorlati pályákra előkészítő kereskedelmi és

szakok és hitvallás szerint.

Történelem			Földrajz			Számтан			Term. rajz			Fizika			Kémia			Összesen		
összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül	összesen	abszolvens	állás nélkül
7	2	3	19	7	10	10	4	3	11	4	4	10	2	1	5	2	—	119	36	30
5	2	2	16	6	10	9	4	1	10	4	3	8	2	1	4	2	—	87	31	22
1	—	1	16	6	2	7	3	1	10	4	3	4	—	1	5	—	—	91	30	12
1	—	—	12	6	—	5	3	1	9	4	2	2	—	1	5	—	—	68	22	5
—	—	—	1	—	—	2	2	—	2	1	—	1	—	—	1	—	—	17	7	1
—	—	—	1	—	—	2	2	—	2	1	—	1	—	—	1	—	—	15	7	1
8	2	4	36	13	12	19	9	4	23	9	7	15	2	2	11	2	—	227	73	43
6	2	2	29	12	10	16	9	2	21	9	5	11	2	2	10	2	—	170	60	28

gazdasági akadémiákon, valamint az almérnöki iskolákban olyan kevés a magyar hallgatók száma. Úgy látszik, hogy kisebbségi sorsunk 20. évében is még mindig nagy a nyárspolgári megélhetést biztosító hivatalnok-pályák felé a vonzódás (igen sokan ugyanis csupán ilyen szempontból nézhetik a tanári pályát is!) és nem riaszt vissza ettől még az elhelyezkedési lehetőség növekvő reménytelensége sem.

3. Ilyen szempontból különösképen figyelemreméltó az az adatsor (3. és 4. táblázat, mely főszakok szerint részletezi a bölcsészeti és tudomány-kar magyar hallgatóit. Még ha el is fogadjuk az „Erdélyi Fiatalok” pályaválasztási számában közölt némi reménnyel kecsegtető nyilatkozatok adatait, amelyek szerint a kisebbségi egyházak iskoláikban alkalmazni tudnának még egy-két tanárt bizonyos szakokon, az előtt, aki a helyzetet valamennyire is nyitott szemmel figyeli, 227 tanárjelöltünk helyzete majdnem reménytelen. Hiszen kisebbségi intézeteinkben, ahol ezek az ifjak elsősorban szándékoznak elhelyezkedni, az állások igen nagy részét már is fiatal erők foglalják el. A felesleget mutatják a már elhelyezkedni nem tudó végzettek évről-évre növekvő száma. (A mi róm. kat. egyházmegyénk tanügyi bizottsága e nyáron 29 kérvényező közül már csak négyet alkalmazott!) A 227 tanárjelöltnek az egyetemen eltöltött éve így jobbra nem jelent egyebet, mint sok felesleges pénzpazarlást és hiába elfecsérelt időt, amelynek árán legfeljebb a kilátástalanság lealacsonyító és elkeserítő érzését vásárolja meg.

4. Igen jó szolgálatot tehet hivatásos vezetőink kezében az a kimutatás is, amely vidékek szerint mutatja be a főiskolák magyar hallgatóit, (5 táblázat). Amint a táblázatból első áttekintésre is szembejön, a magyar főiskolások száma általában megfelel az illető vidék magyar népességi arányszámának. Ilyen szempontból talán csak a Ciuc és Cluj megyéből származó főiskolások száma tetszik kevesnek. Ez a megállapítás azonban csak látszólagos. Az igazi helyzet azonos a többiével. Azt látjuk ugyanis, hogy a főiskolások nagy százaléka városokból kerül ki és elenyészően csekély a népi rétegből főiskolára kerülő ifjak száma. Még inkább igazoltnak látszik ez a megállapítás, ha meggondoljuk, hogy vidék elnevezés alatt többnyire nagyobb községek, mint Mercurea-Nirajului, Covasna, vagy kisebb városok, mint Uioara, Luduş, Brad, Vulcan, stb. jönnek elsősorban számításba. Végeredményként kimondhatjuk, hogy a *tulajdonképpen falusi népi rétegből egyáltalán nem vagy alig észrevehető arányban van magyar hallgató a városunkbeli főiskolákon* és valószínűleg a többi főiskolákon is.

5. Nagyban alátámasztja fenti megállapításunkat a főiskolásoknak szüleik foglalkozása szerinti számbavétele (6. táblázat). Igaz, hogy a rendelkezésre álló adatok hiányossága miatt csak 503 főiskolás adatait dolgozhattuk fel ilyen szempontból, a számarányt azonban mértékül fogadhatjuk el a hiányzók részére is. Ezek szerint az 503 főiskolásból 371 értelmiségi, 53 földműves, 43 iparos, 19 kereskedő és 17 munkásszülő gyermeke. Százalékokban *s az 503 főiskolás 71.4 százaléka az értelmiségi osztályból kerül ki*, csak 10.5 százalék földműves-, 8.5 százalék iparos-, 3.9 százalék kereskedő- és 3,3 százalék munkás-gyermek – akkor, amikor a romániai magyar-

ság túlnyomó többsége a földműves, iparos, munkás és kereskedő rétegből áll s a középosztályi, főleg tisztviselő értelmiségünk számaránya egészen elenyésző és napról-napra kevesbedik. Önkéntelenül felmerül a kérdés: mi az oka annak, hogy éppen a legnagyobb népi rétegből aránylag ilyen kis száza-

5. Magyar főiskolások szülei lakóhelye szerint

Megye	Város	Vidék	Összesen
Cluj	131	14	145
Mureş	38	28	66
Odorheiu	28	24	52
Treiscaune	19	18	37
Ciuc	20	10	30
Turda	16	13	29
Hunedoara	19	9	28
Bihor	15	12	27
Satu Mare	22	4	26
Alba	14	11	25
Braşov	21	2	23
Sălaj	11	10	21
Târnava Mică	17	2	19
Arad	8	9	17
Someş	10	3	13
Timiş	6	5	11
Severin	10	—	10
Năsăud	5	3	8
Târnava Mare	3	4	7
Ókirályság	7	—	7
Făgăraş	2	1	3
Sibiu	1	1	2
Maramureş	1	1	2
összesen	424	184	608
egyh. személy adatok			25
hiányoznak			56
összesen			689

lékban kerül magyar fiú főiskoláinkra; tehetség hiányában maradnak-e vissza a munkásosztály és a falusi nép gyermekei a főiskolákról vagy másutt keresendő az ok? Rendelkezésünkre állanak katolikus papnevelő intézetünk és a helybeli református teológia növendékeinek pontos adatai az elmúlt egyetemi évről s az összehasonlítás alapján, úgy hiszem, nem vakmerőség azt a következtetést levonni, hogy a munkás és falusi népi rétegekben van tehetség és van hivatás is főiskolai és értelmiségi pályákra, de amíg az értelmiségi szülők sokszor mindkettő hiányában is társadalmi helyzetüknél fogva szinte kötelezőnek tartják gyermekeiknél az egyetemi végzettséget és ezt sokszor a kellő anyagi eszközök hiányában is megkísérelik és különféle társadalmi segítség révén lehetővé is teszik, addig a munkás és a falusi népi osztály gyermekei közül igen sok tehetség kallódik el éppen az anyagi eszközök hiányában. Bizonyíték erre, hogy a teológiai főiskolákon, ahol az anyagi kérdés nem jelent akadályt, az igazi hivatásosok nagy százaléka ebből a népi rétegből kerül ki. A számok mindennél hangsúlyosabban beszélnek és a kérdés megoldásra vár, mert fel nem mérhető és számokban ki nem fejezhető a parlagon heverő és elkallódásnak indult népi érték. Egyetlen megoldást a közép- és főiskolásoknak szánt ösztöndíjak és más tanulmányi segélyek mielőbbi rendezé-

sében és rendszerzésében látunk. A meglévő alapokat és a társadalmi úton összeadott segélyeket úgy kell felhasználnunk, hogy azokkal igazán az arra érdemes tehetségek anyagi gondoktól mentes továbbképzését tegyük lehetővé.

A statisztikai felmérés és elemzés azonban csak hasznavehető-

6. Magyar főiskolások szülei foglalkozása szerint

A szülő foglalkozása	503* városunkbeli főiskolás		A helybeli ref. teológia 106 hallgatója		Az Alba-Iulia-i r. kat. papnevelde 46 teológusa	
	absz.szám	%	absz.szám	%	absz.szám	%
Tisztviselő**	208	41·3	14	13·2	9	19·5
Szabad foglalk.	68	11·5	4	3·7	2	4·3
Gazdálkodó***	53	10·5	28	26·4	17	36·9
Iparos	43	8·5	13	12·2	10	21·7
Tanító	40	7·9	11	10·3	2	4·3
Tanár	33	6·5	3	2·8	2	4·3
Kereskedő	19	3·9	6	5·6	1	2·1
Lelkész	17	3·3	17	16·0	–	–
Gyári munkás	17	3·3	10	9·4	3	6·5
Nagykereskedő, gyáros	5	0·9	–	–	–	–
Értelmiségi	371	71·4	49	46·0	15	33·4
Földműves	53	10·5	28	26·4	17	36·9
Iparos, keresk. munkás	79	15·7	29	27·2	14	30·3
Összesen	503	100·0	106	100·0	46	100·0

* Ennél a kimutatásnál csak 503 főiskolás adatait dolgozhattuk fel, mert 101 adatai ebből a szempontból hiányosak és a 25 egyházi személy adatait itt nem vettük tekintetbe.

** Legnagyobb százalékban nyugdíjas tisztviselők és tisztviselők özvegyei.

*** Nagybirtokos kisbirtokos földműves.

okunk és megfontolásra nem készítenek. Az arra hivatottak kötelessége, hogy ezek a számok elsősorban az ifjúság minél szélesebb rétegeiben ismertté váljanak, de különösen, hogy a való adatok tanulságait népünk iskoláztatásának irányításánál arra megfelelő eszközök segítségével felhasználjuk.

Dr. DÁVID LÁSZLÓ

T Á R S A D A L O M K U T A T Á S

NÉHÁNY PÓTLÓ ADAT A TRANSYLVAN MAGYAR TÁRSADALOMKUTATÁS KÉRDÉSÉHEZ

MIKOR a címben megjelölt kérdéshez az anyagot gyűjtöttem, előre tudtam, hogy bármennyire igyekszem is gondosan eljárni e munkámban, a kérdés természeténél fogva lehetetlen, hogy néhány mozzanat el ne kerülje figyelmem. Valóban, alighogy előadásom megjelent¹, néhány olyan adatról szereztem tudomást, mely ha nem is változtatta volna meg lényegesen eredményeimet, mégis első összeállításomban érdekes adatokkal gazdagította volna társadalomkutatásunk szegényes történetét. Éppen ezért most úgy látom, nem felesleges felsorolnom ezeket a figyelmemen kívül maradt adatokat, amelyek társadalomkutatásunk történetének teljesebb ismeretét szolgálják.

Említett tanulmányomban *Ercsei Téglási József* útivázlatával kapcsolatban már megjegyeztem, hogy az ilyen útleírásos társadalomképek nem voltak ritkák e korban. Ez a divat azonban sokkal hamarabb kezdődött, mint magam ott jeleztem. Az első ilyen útirajz részletesebb és korábbi, mint azok, amelyeket eddig felsoroltam. Ezt *gróf Teleki József* (1777–1817) írta még 1799-ben²; a legújabb időkig csak kéziratban volt meg a Brukenthal-Múzeumban. Főrangú írója a székely és szász székek korabeli állapotáról értékes képet rajzol. Az ilyen útleírások száma azonban különösen a 30-as és 40-es években szaporodik meg. Nemcsak a már említett *Ercsei Téglás József*nek kell itt megemlítenünk egy másik tanulmányát³ és a „Kalotaszeg rövid leírása”-val kapcsolatos vitatkozó írását⁴, hanem jó néhány más, ezeknél jelentősebb írásművet is.

---

¹ Hitel 1938. 1–22 és Tudományos Füzetek 97. sz. E helyen kell köszönetet mondanom *Herepei János*nak azért, hogy nemcsak első adatgyűjtésem alkalmával, de a kiegészítés anyagának összegyűjtésekor is nagyon sok értékes adatra hívta fel figyelmem.

² *Úti jegyzések mellyeket az Székelly földjéről tett G. J. T. az 1799 dik esztendőben.* – A kéziratot bevezető sorokkal együtt kiadta *Domokos Pál Péter*. 1937. 8° 63 l.

³ *Utazások nemes Torda vármegye vécsi járásában.* Nemzeti Társalkodó 1836. 97–106., 113–118. és 129–140.

⁴ *Mezei Gracza György* a’ b. hunyadi járás adóírója”, „Kalotaszeg. Kijavítás és pótlék e’ vidék vázolatához” címen közölt terjedelmes és a vidék bensőségeiből is ismeretéről tanúskodó pótlást. Lásd Hon és Külföld 1842. évf. 225–7, 229–244. – E terjedelmes válasz nem maradt viszontválasz nélkül: *Ercsei* „Felelet a

Ezek a hosszabb-rövidebb cikkek néha terjedelmes tanulmányá nőnek; az egykorú napilapokban és főként ezek irodalmi meg tudomány-népszerűsítő melléklapjaiban ilyenekkel unos untalan találkozzunk. Ezek között is ki kell emelnünk *Szigethi Gyula Mihály*-nak, Orbán Balázs városa e nagynevű tanárának egyik székelyszék korabeli állapotáról írt vázlatát⁵, mert ez a kor színvonalán valóságos kis társadalomrajznak számít, bár sok olyan történeti, közigazgatási, közművelődési adat van benne, amely a szoros értelemben vett társadalmi elemet háttérbe szorítja. Beszélhetünk azután az olyan kisebb úti levelekről, amilyen például a *Gálfi Mihályé*⁶, vagy egy *Székelyfi* álnéven írt érdekes faluleírás és társadalomrajz⁷, – több terjedelmesebb útleírást is ismerünk *idősebb Zeyk Jánostól*, amelyben országrészünk különböző vidékeit mutatja be⁸. A hosszabb útirajzok és társadalomképek írói sokszor álnevek alá rejtőzködnek, habár kíváncsiak volnánk a *Vándor*⁹, vagy az *Árokalyi*¹⁰ álnéven írt tanulmány-félék szerzőinek igazi nevére. Az ilyenfajta írásművek, úgy látszik, valósággal egymást hívták életre. Az egyes vidékekre vonatkozó útirajzok¹¹ mellett már néprajzi érdekességű települési egységekről is jelennek meg kisebb ismeretetések¹².

A társadalomkutatás szempontjából érdekes az a kisebb léleketű cikk, amely városunk női társadalmi rétegét vizsgálja társadalmi osztályonként¹³. Természetesen itten megint nem lehet szó társadalmi tanulmányról; csak olyan cikk ez, amely a korabeli társadalmi viszonyokra meg a felfogásra jellemző és így érdeklődésünket mindenképpen megérdemli. Valamivel később, 1843-ban,

---

Kalotaszeg vázolatára írtt kijavító és pótló bírálatra” címen kissé sértődötten válaszol (Vö. i. h. 313–320) a Hon és Külföld 1838. évf.-ban közölt cikkének bírálataira.

⁵ *Nemes Udvarhely-Szék’ Statistikája’ leírása*. Nemzeti Társalkodó, írták az olvasók, a’ lehetőségig rendbe-szedte és Hetenként Kiadta Kíszántói Pethe Ferentz. Kolo’sváron 1831. II. 223–39 és 241–50. – *Utazási Törödékek Idősb Zeyk Jánostól 1838-ban* (Az Al-Duna vidéke). I. h. 1838. II. 33–38., 41–46. és 49–52.

⁶ *Utazási levél-törödékek! Lugostól Temesvárig a’ Bánságban*. Nemzeti Társalkodó (Az Erdélyi Híradó melléklapja). 1836. 311–14.

⁷ *Kis Bécs (Alvincz) Vasárnapi Ujság*. Szerk. Brassai Sámuel. 1839. 129–137.

⁸ Honművész 1832. évf. (id. Szinnyei: *Magyar írók* XIV, 1804). – *Utazási törödékek* (Hunyad m.) Nemzeti Társalkodó 1836. 161–70, 200–8 és 213–5. – *Utazási Törödékek*. I. h. 1837. II. 223–39 és 241–50. – *Utazási Törödékek Idősb Zeyk Jánostól 1838-ban* (Az Al-Duna vidéke). I. h. 1838. II. 33–38., 41–46. és 49–52.

⁹ *Közlemények Erdélyről* (Gyergyó). I. h. 1839. II. 141–45, 151–54 és 159–64. – Ennek írója talán *Benkő Károly* lehetett.

¹⁰ *Reminiscentiák 1837-ről*. I. h. 1839. I. 73–78, 81–86. 88–96, 105–109, 112–15, 121–25, 134–36 és II. 183–9, 191–6, 199–205 és 207–14. – Megjegyzendő, hogy ez álnévből mint szerzőre valamelyik Bethlen grófra következtethetünk, mert abban a községben, melynek nevéből ez álnév alakult, a Bethlenek voltak birtokosok.

¹¹ Fogarasi János: *Utazás a Nagy Küküllő mellett*. I. h. 1836. II. 271–76 és 287–95.

¹² Nagy Ferenc: *Levéltörödékek Toroczkóról*. Nemzeti Társalkodó 1838. 203–8.

¹³ *Kolosvár’ hólgyei*. I. h. 1839. II. 1–4.

magáról a városról jelenik meg egy névtelen cikkíró tollából származó folytatásos ismertetés, mely városunk történetét, természeti adottságait, lakóinak egyházi állapotát, tudományos, nevelő és jótékonyági intézményeit, magát a várost meg a benne levő nevezetesebb épületeket ismerteti¹⁴. Természetesen, ha az egykori folyóiratokat rendszeresen átkutatnók, nagyon sok ilyen társadalomismertető cikkre akadnánk. E munka elvégzése ezutáni feladat.

Azonban nemcsak a mult század első évtizedeiből származó újabb adatokért kell közzétennem e kiegészítő sorokat, hanem azért is, mert hozzánk egészen közeleső időben is nagyon érdekes adatokra bukkantam. Ezek azt mutatják, hogy a falusi társadalmi kérdések iránti érdeklődés már szinte közvetlenül az uralomváltozás után felfedezhető. A református egyházkerület még 1922-ben a lelkészekhez, lévitákhoz és esperesekhez intézve, 560. szám alatt körlevelet bocsát ki az egyházközségek történetének kiegészítése és újabb történetének megírása érdekében¹⁵. A körlevél maga egész kis kérdőívet tartalmaz; ez azonban nemcsak történeti jellegű kérdésekből áll, hanem olyanokból is, amelyek már a társadalmi viszonyok iránti érdeklődés csíráját mutatják. Tudomásom szerint ez szűkebb hazánkban a háború után az első falutanulmányozó kérdőív. Ez a körlevél és *dr. Kristóf Györgynek* hozzákapcsolódó észrevételei¹⁶ mutatják, hogy falvaink helyzetének megismerésére már sokkal hamarabb gondoltak, mint magam előbb állítottam.

De nem lehet ezt az érdeklődést csak egyetlen felekezetre korlátozódnak mondanunk. Más oldalon is már igen hamar felvetődik az a kérdés, hogy a magyar falusi népnek hol a helye kisebbségi életünk munkatervében. E kérdéstről a fiatalon elhunyt *Petres Kálmán* értekezik¹⁷. Ugyanakkor *dr. Gyárfás Elemér* gazdasági helyzetünkről¹⁸ és *dr. Gál Kelemen* egyik legfontosabb kérdésünkről, az iskoláztatásról¹⁹ közöl az uralomváltozás után elsőnek terjedelmes összefoglalást. A társadalomkutatás legfontosabb segéd-tudománya a számhasonlítás (statisztika) is korán megtermi egyik értékes összeállítását *dr. Jakabffy Elemér* országrészünkről írott ilyenemű alapvető munkájában.²⁰ A néhány évvel később megjelent „Erdélyi Magyar Évkönyv”²¹-nek első összeállításomból

¹⁴ *Kolosvár ismertetésére valami*. Toldalék a Mult és Jelenhez. Szerk. Szilágyi Ferenc professor. 1843. 249–267. Lehet, hogy a cikk szerzője maga a szerkesztő volt.

¹⁵ Református Szemle XV. 211–3 – Valóban kíváncsiak lehetünk, hogy ki szerkesztette ezt a kérdőívet.

¹⁶ *A kálvinista falu*. – Szélgjegyzetek az 560–1922. sz. ig. tan. körlevélhez. – I. h. 268–271. – L. ugyancsak tőle a néhány évvel később megjelent „Valási néprajz” című cikket. I. h. XX. (1929), 164–7.

¹⁷ *Az erdélyi magyar falusi nép kisebbségi életünk kulturális programmjában*. Erdélyi Almanach. Szerk. dr. György Lajos. 1925, 177–184. (Ugyanez a Pásztor-tűz Almanachban is.)

¹⁸ *Az erdélyi magyarság gazdasági helyzete*. I. h. 170–6.

¹⁹ *Az erdélyi magyar közoktatásügy küzdelmes hat éve*, I. h. 151–170.

²⁰ *Erdély statisztikája*. A „Magyar Kisebbség” kiadása. 1923. 143 l.

²¹ Szerkesztette *dr. Sulyok István* és *dr. Fritz László*. 1930. 272 l.

való kimaradása is főként számhasonlítási adatai és társadalmi vonatkozású cikkei miatt sajnálatos. Mindkét munka máig is nélkülözhetetlen annak, aki a magyarság itteni társadalmi helyzetében tájékozódni szándékozik.

Az újabb falukutatói divatnak is el kell könyvelnünk még egy irodalmi hajtását Kovács Katona Jenő Ady földje egyik falujának társadalmi, egészségügyi, gazdasági, stb. állapotáról írt rövid vázlatában²².

Kétségtelen, hogy e néhány pótló megjegyzéssel sem tarthatjuk teljesnek a szemlét. Remélem, vállalkozik majd valaki arra, hogy hiányaim a jelzett irányokban és más vonatkozásban is kiegészítve, teljesebb képet rajzoljon a transzylvan magyar társadalomkutatás kérdéséről²³.

Dr. SZABÓ T. ATTILA

Szerkesztők jegyzete: Dr. Szabó T. Attilának „A transzylvan magyar társadalomkutatás” címmel megelőző számunkban közölt tanulmányát bírálja a Független Ujság (1938. V. évf. 18. sz.) s többek között így ír: „...érezzük, hogy Szabó Attila nem tudja eléggé értékelni s helyére tenni a multbeli törekvéseket. Így például ildomtalan a Huszadik Század folyóirat munkásságát „vak egyoldalú és elzárkózó” társadalom-szemléletnek tekinteni és azt a lesújtó kritikát alkalmazni vele szemben, amint Szabó Attila teszi.”

Kötelességünk a F. U. érdemes bírálóját felvilágosítanunk arról, hogy dr. Szabó T. Attila a következőket írta: „A század elejének vak, egyoldalú, elzárkózó társadalomszemléletében először egy nemzetközi, világpolgári szemléletben felnőtt folyóiratnak, a Huszadik Századnak írócsoportja kezdi a hiányzó társadalmi szempontokat kifogásolni.”

(Nb! maga a bíráló mondta „ildomtalan”-nak az elfogultságot.)

²² Egy kallódó szilágysági falu. „Korunk” XII. (1937). 932–9. 1.

²³ Itt használtam fel az alkalmat arra, hogy tanulmányomban egy sajnálatos elírást helyesbítsek. A 14. lap 7. sorában Turnowsky Sándor olvasandó Károly helyett.

M E T A M O R P H O S I S T R A N S Y L V A N I A E

VILÁGNÉZETI TÚLBUZGÓSÁG.

A XX. század morbusa a világnézeti baj, mely ahol felüti a fejét, járványszerű pusztítást végez a szellemi életben és a fennálló vallási, társadalmi, politikai intézmények között. A modern szellem egyre divatosabb eltévelyedése, hogy az embert és a természetet érdeklő problémákat egyetlen áttekinthető rendszerbe foglalják össze, illetve van egy-egy vezéreszme, amelynek minden egyéb elvet és eszmét alárendelnek. Hogy az elveknek és a problémáknak ebben a hierarchikus rendjében mennyi a kényszer és a lappangó ellenmondás, azzal a világnézetek megszállottjai nem igen törődnek, a rend esztétikus, külső kerekése és az egyetemességbe való belepillantás kecsegtető ábrándképe eltompít bennük minden kritikai érzéket. Pedig az élet jelenségei mögött felfedezhető elvek száma nem egy és nem kettő, hanem sok s ezért heroikusan hiú kísérlet egyetlen vezérelvnek alárendelt eszmerendszerek alkotása. Különösen hiú és veszedelmes a sok monista igényű történetfilozófia, melyeknek mindegyike egy-egy betegesen megnagyított és körülrajongott elv működését látja a történelemben s nem akar tudni a történelem immanens sokelvűségéről. Amíg ezek a történetfilozófiák a hozzáértők zárt kö-

reiben maradtak, kártékonyságuk nem derülhetett ki, de mihelyt a demokrácia és az általános művelődés csatornáin mind szélesebb rétegek tették magukévá, kimutatták méregfogaikat. A történetfilozófia megnyergelte a szociális vagy a nemzeti elégedetlenséget s olyan eszeveszett iramban sarkantyúzza, hogy szinte kikerülhetetlennek tetszik a modern civilizáció katasztrofája. A történetfilozófia a meghódított tömegek eszméletében elvesztette filozofikus sallangjait s morális célzata annyira előtérbe került, hogy a morálison túl egyenesen valami új-religiózus kábulatba való bukás fenyeget. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy az emberiség egy új teologikus korszak előtt áll, mely tüzzel-vassal magába fogja olvasztani, azokat a laikus intézményeket és azt a laikus szellemet, amely a renaissance óta uralkodott. Mintahogy a kereszténység és az izlám az ókor végén és a középkor elején magába olvasztotta a görög-római civilizáció laikus kultúrkincsét, épen úgy a kommunizmus és fasizmus, ezek a hatalmas újvallási áramlatok, a modern civilizáció megemésztésére törekszenek. Amikor minduntalan „marxista tudományról” vagy „német tudományról” hallunk perorálni, voltaképpen az történik, hogy egye-

temességére és részrehajhatatlanságára büszke tudományunk az új vaskezü dogmatikák igájába hajtja a fejét és belenyugszik a meretrix ecclesiae szerepébe. Mert amilyen hódolattal viseltetünk azzal a kereszténységgel szemben, mely akár mint katolicizmus, akár mint evangéliumi kereszténység, lankadatlan buzgalommal törekszik a krisztusi eszményre, éppen olyan aggodalommal kísérjük ezeket a sokszor pogány szellemű, de minden esetben vakbuzgó dogmatizmustól fűtött mozgalmakat, melyek nemcsak a társadalom laikus rendjére törnek, de a keresztény egyházak megsemmisítésére is.

A világnézetek elszaporodása korunk beteges jelensége s veszedelmes voltát csak növeli, hogy e világnézetekkel egyáltalán nem lehet egyezkedni. Gyökerében kell tehát elvetni azt a szellemet, azt a módszert, mely újabb és újabb „világnézetet” teremhet. A keresztény ember megelégszik hite parancsaival és titkaival s ösztönösen kerül, hogy hite summáját, divatos termi-

nológiáknak engedelmeskedve, „keresztény világnézetnek” keresztelje el. Nem is tudunk elképzelni a kereszténység számára lealázóbbat, minthogy a kor beteg észjárását utánozva, beálljon Weltanschauungnak; a kereszténységnek a saját terminológiájában és a saját évezredes szellemi módszereivel kell felvennie a harcot.*

Időszerű törekvésnek tűnik küzdeni a világnézeti túlbuzgóság vadhajtásai ellen s ezért őszinte meglepetésünkre szolgál, hogy egy fiatal közírónk, aki egyébként egyházi férfiú s mindenképen érdemes tagja közéletünknek, mindenütt destruktív világnézetekre riadoz s annyira belebonyolódott a világnézeti alapon való konstruktivitásba, hogy még a transylvánizmust is – világnézetnek tartja! *Akár igaz a transylvánizmus, akár nem, egy hajszálnyit sem változtat az embernek embertársához, társadalmához, Istenéhez való viszonyán, következésképpen nem nevezhető világnézetnek, mint a marxizmus, fasizmus, hitlerizmus, amelyek az egyén és a társadalom*

*A szerző gondolatmenetéhez kiegészítésként megjegyezzük, hogy a kereszténység valóban erre törekszik, a „világnézetek” harcában saját terminológiájával és saját szellemi módszereivel küzd az egyetemesség igényével jelentkező, legtöbb esetben megtevésztő és káros emberi magatartások ellen. Tisztázzuk a kérdést. Van kinyilatkoztatott *erkölcsi rend*, megvannak a dogmák és erkölcsi törvények, amelyeket az Egyház, mint örökérvényű normákat ad hívei elé, de nincs kinyilatkoztatott és az Egyháztól kötelezően előírt *kultúrrend*. A történelmi szakaszok egymást váltják s minden szakaszban, az épen akkor élő nemzedék elé tárul jelenben, az egyének és közösségek, a mult és jelen, a természet és történelem ezer ereje, törekvése, szellemi és erkölcsi tájékozódása zajlik és örvénylik. És ebben a vonatkozásban a kinyilatkoztatott törvények és normák közvetlen eligazítást nem nyújtanak. A nagy szempontok és irányelvek adva vannak a keresztény hitrendszerben és erkölcsstanban, de minden nemzedék számára feladat marad, hogy konkrét helyzetében az eligazodást megkeresse, hogy hitének és erkölcsi rendjének alaptételeiből kikövetkeztesse azokat a normákat, amelyeknek alapján a kultúrjelenségeket megítélheti és a kultúrfeladatok megoldását megkezdheti, először általánosságban, de azután részleteiben is. A mi nemzedékünk ugyancsak az elé a feladat elé van állítva, hogy keresse, zseniális látók és hivatott útmutatók irányítása mellett kitisztázza, hogyan kell nézni a keresztény dogma és erkölcs világánál a ma kavargását: a gazdasági és erkölcsi válságot, korunk politikai vajadásait és kísérletezéseit, a fajiság és állam, a nemzetek és nemzetiségek, a népek és népszövetségek, az iskola, a család, a kenyérkereset és életszínvonal, a társadalmi átalakulás problémáit, a tudomány, irodalom és bölcsélet helyét és feladatait. A kereszténység a mindjobban elhatalmasodó zűrzavartól kényszerítve élénk tevékenységbe is kezdett ilyen irányban és sokan ezt a munkát és törekvést nevezték világnézetnek, a megjelölésre alkalmasabb szó hiányában. (Szerk.)

minden viszonyát gyökerében akarják újraönteni. A transzilvánizmus nem egyéb, mint a három transzilván nemzet kulturális egymásrahatásáról szóló történelmi tanítás; mely tökéletesen híjjával van annak a morális egyetemességnek, ami világnézeté – torzíthatná. Még a legelszántabb transzilvánistának sem jutna az eszébe, hogy felfogását mint „Weltanschauung”-ot hirdesse és a „weltanschauliche” világversenybe benevezze, egyszerűen azért, mert *a transzilvánizmus lényegénél fogva nem világot néz, hanem csak egy tájat és azon a tájon belül sincs, ismétlem, semmi egyetemes erkölcsi igénye.* Elkedvetlenítő tévedés ez, amelyet kénytelenek vagyunk az egyébként kitűnő közíró világnézeti engouementjének a rovására írni.

Ha a transzilvánizmus világnézet, mennyivel inkább az az „antitranszilvánizmus” vagy a transzilván realizmus! – gondolja a világnézetek szövevényében eltévedt szerző. Az igazság az, hogyha van egyáltalán „antitranszilvánizmus”, az csak egy egyszerű kritikai szemlélet, mely az erdélyi művelődéstörténet transzilvánista beállítását bírálja, de már kritikai jellegénél fogva is távol van tőle mindenféle dogmatizmus, főképp az oly gyermekes és darabos, amilyent a „világnézet” feltételez. A transzil-

ván realizmus viszont a szellem-történeti irányzatu transzilvánista történelemfelfogással szemben történelmünk realiztikusabb vizsgálatát követeli, alapjai filozofikusok, szociologikusok, de igazán nem világnézetiék. Bizonyíték erre a Vársárhelyi Találkozó, mely kissé ennek a transzilván realizmusnak az emanációja s amely éppen az elzárkózásra készítő, elmeszesedett világnézeti burkok felolvasztása körül tett megfizethetetlen szolgáltatokat szellemi életünknek, akkor, amikor képes volt az egymással szembenálló világnézeti táborokat a reáliák talaján kibékíteni. De a transzilván realizmus nem utolsó sorban esztétikai követelés, mely a transzilvánizmus romantikus expresszionizmusával szemben egy realista irodalom jogai és igényei mellett tör lándzsát. Aki tudja, hogy mi az irodalom és a művészet, az tisztában van azzal, hogy az író és művész milyen keveset törődik a kötött világnézeti marsrutákkal.

Kár mindenütt destruktív világnézetek árnyaival viaskodni s főképp kár világnézetes ügybuzgóságban a transzilvánizmust, minden logika és szellemtudományos tájékozottság ellenére, világnézeté magasztosítani.

SZENCZEILÁSZLÓ

KÖTELEZŐ FALUMUNKA

Érdekes és társadalmunk átalakulása szempontjából döntő jelentőségű törvénytervezetről adnak hírt lapjaink: diákságunknak a jövőben egy évet falusi munkaszolgálatban kell eltöltenie s addig egyetlen főiskolai hallgató sem kaphat oklevelet, amíg nem igazolja, hogy egy évet falusi közművelő-

dési, gazdasági vagy egészségügyi munka ellátásával töltött, orvosok pedig nem nyithatnak addig városban rendelőt, amíg két éven át nem dolgoztak körorvosként falun.

A falu életével alig törődő nemzedékek mulasztásait kell most pótolni és a messze előttünk járó szerencsésebb nemzedék színvonalát

megközelíteni. Történelmi küldetést vállal az a fiatalság, amely ezt a munkát – nem csupán a törvény kötelező ereje miatt, de belső kényszerből, népe iránti szolgálatvállalásból is – elvégzi. Nagyobb látókörű, a maga társadalma és népe problémáit jobban megértő s azokkal mélyebb lelki közösséget vállaló nemzedék fog nevelődni azokból, akik a falu megismerésének ezt az útját megjárják. A jövő vezetője ismerni fogja a társadalmat, amelyet vezetni akar, ismerni fogja népe életszínvonalát és életlehetőségeit, szellemi és anyagi szükségleteinek képét, szociális viszonyainak és művelődési fejlettségének rajzát, örömeit és szenvedéseit, életének hibáit és erényeit. Röpiratok és titkos mozgalmak helyett tehát a fiatalság útja a jövőben a falu és a társadalom megismerésén át fog az intézmények s az ország irányításához vezetni. Olyan politikus, olyan társadalmi vezető kinevelése, aki a társadalom ismerője, orvosa és irányítója – ez a politikán fetüli politikai gondolat, amely a kormányt az új törvénytervezet megalkotásánál vezette. Példamutató és minden figyelemre érdemes elgondolás.

A falusi munkaszolgálat pontosabban meghatározott célját azonban ma még nem ismerjük. A falu nevelése, lelki és fizikai segítése, a faluról való helyes kép kialakítása s a falu kellő helyének és értékének meglátása vagy a falvak helyzetének felmerése lesz-e a főcél, nem tudjuk. Számolni kell mindenestre azzal, hogy a falura évente kikerülő sokezer ifjú nem végezhet olyan jellegű és eredményű munkát, mint a Gusti professzor irányítása alatt működő, nagy szellemi és anyagi felkészültségű „királyi osztagok”. A tiszta jószándék felületességgel és tájékozatlanság-

gal párosulva több frázist és banalitást termelhet, mint komoly eredményt. Az is nagy kérdés, milyen lélekkel fognak ezek a falumunkára kivezényelt diákok a faluhoz közeledni és mit fognak ettől a találkozástól várni, kölcsönhatást és kiegyenlítődést-e vagy pedig előítéleteik és elfogultságuk igazolását?

A munka sikerét elsősorban az fogja eldönteni, tudnak-e majd bizalmat kelteni maguk iránt a faluban? A bizalomnak azonban bizonyára első feltétele, hogy *értsék annak a népnek a nyelvét, beszédét, gondolkodását, szellemét, amelyik között egy évig népnevelő munkát kívánnak végezni, s ez a nép is értse meg őket.* Román diákok a mi falvainkban, magyar fiúk román falvakban tanulás és megismerés szempontjából bizonyára igen hasznosan tölthetnek egy-egy évet, a falura való hatásuk azonban csak egészen felületes és muló lehet. Helyesen mondja tehát Kacsó Sándor: „Gondoskodunk kell arról, hogy a magunk diákjai a mi falvainkba kerüljenek lehetőleg s ott úgy végezzék a rájuk rótt feladatot, ahogyan akkor végezték volna, ha a maguk jószántából, népi öntudatból vállalják.” Tehát „az országra és mireánk egyaránt hasznosan” csak úgy folyhatik ez az új falumunka, ha a „mi falvainkban a mi külön népi szükségleteink és adottságaink és adottságaink útjelzői között” végezhetik azt. Nemcsak a saját népi érdekeink kívánják ezt, hanem magának a helyesen kitervelt falumunkának sikere, s így a törvény alkotói bizonyára épen olyan figyelemmel lesznek erre a gyakorlati szempontra, mint magyarságunk illetékes szervei.

Bármennyire szerencsés megoldást is jelentsen azonban az új

törvény nemcsak egy frissebb közeposztály kialakítása, hanem a falu nevelése és megerősítése szempontjából is tekintettel kell lennie arra, hogy a falura kikerülő fiataliságnak csak egy töredéke lesz szerepével és küldetésével tisztában, s már csak a rövid együttélés miatt sem lehet várni a népnevelés kérdésének megoldását ettől a törvénytől. Még ha fel is tételezzük, hogy a diákok egyrésze hamar meg fogja találni a faluval a lelki kapcsolatot s a népnevelés céljaival és módszereivel is tisztában lesz, akkor sem lehet munkájának tartós eredménye, ha nem sikerül azt valamilyen formában állandósítani. Bizonyára gondoltak erre a törvénytervezet alkotói is és nem kívánnak megállni ennél a – feltétlenül nagyjelentőségű – első lépésnél, melyet az új törvény jelent, hanem más intézkedésekkel is biztosítani kívánják a népnevelés állandóságát. S aligha található erre jobb, célravezetőbb módot, mintha *azokat a szervezeteket,*

amelyek erre a célra alakultak és azokat a személyeket, akiket sorsuk egy életre falura rendelt, hozzásegítik ahhoz, hogy népnevelő munkájukat zavartalanul folytathassák az ország és a társadalom érdekében. Mert milyen ellenmondás volna abban, hogy amíg falvainkban egy éven át a törvény rendelkezéseinek megfelelően folya a diákok népnevelő munkája, ezeknek távozása után a népnevelés feladatait önkéntesen vállaló pap, tanító vagy orvos munkája lehetetlenné volna téve?

Ma falvainkban csaknem mindenmű népnevelő tevékenység kényszerű szünetelésre van ítélve. Hinni akarjuk, hogy a mindnyájunk által örömmel üdvözölt új törvény nemcsak a diákok falumunkáját szervezi meg, hanem elhárítja az akadályokat társadalmi szervezeteink és önkéntes munkavállalóink társadalomkutatásának, népnevelésének és falumunkájának útjából is.

VITA SÁNDOR

BÖZÖDI GYÖRGY TÁRSADALOMKUTATÓ MŰVE

Kedvezőbb szellemi időjárás mellett s szerencsésebb időponton – Bözödi György „Székely bánja” c. munkája* ma talán a közbeszéd és a közírás tárgya lehetne. De mindkét tényező hiányzik, amikor a mű – az egyes részletek megjelenése után – a maga teljességében jelentkezik a nyilvánosság előtt. Az érdeklődés egyidő óta elterelődött sajátos belső kérdéseinkről, tőlünk pillanatnyilag távolálló külső problémák izgatják a közvéleményt s ez szerfölött gyengíti a rólunk és nekünk szóló írás hatóerejét. A ferde szemszög azonban

helyesbíthető, az illuzórikus szempontok számúzhetők, de nem a nyár-eleji füledt időszakban, mikor a szellem élete szikkadt s a szó csak önmagában visszhangzik. Két győzhetetlen akadály ez s elég fájdalmas, hogy az első nagyszabású transylván társadalomkutató műnek ép ekkor, ilyen körülmények között kellett megjelennie.

Az eszmei Metamorphosis Transylvaniae gondozói között azonban ez a sajnálatos szélcsend nem kelthet zavart, nem zátony ez, csak vesztegelés, tehát nem hiába való – ha e tétlen időszakban

* Bözödi György: Székely bánja. Cluj, 1938. Tizenhét fiatal író kiadása.

is vannak olyanok, akik összegezik a megtett út tapasztalatait s terveket szőnek az elkövetkező indulásra, ha még olyan bizonytalan is az időnek járása. Bözödi György munkája ezt a sokak szemében hiábavalónak tetsző törekvést tükrözi. Hajdan – néhány hónapja, de a gyorsan egymástváltó események sodrában mégis nagy időtávolsággá lett s hajdan, amikor gyűjtőútra indult s nekifogott a székely élet jelenvaló és multbeli dokumentumainak vizsgálatához, a legidőszerűbb feladat volt magunk felé fordulni, az önismeret szükségességét fennen hangoztatni s az önismeret nehéz kötelességét vállalni. Időközben a közszellemet megmételtyezte a világpolitika s a közakaratot megbénította a beletörődés és a „sültgalamb-várás” közszelleme. Minderről nem tehet sem Bözödi, sem más, aki még ma is abban a hiedelemben él, hogy lényegében csak rosszabbodott a helyzetünk, mert elernyedt az ész és az akarat egyaránt. A „Székely bánja” előszavában olvassuk: „Reményünket önmagunk erejébe kell vetnünk, nem a mások segítségébe és belső erőt csak úgy nyerünk, ha megtisztítjuk szemléletünket és közelebb visszük a valósághoz.” Sikerült e neki ez? Többé-kevésbé igen. „Elsősorban az új kezdeményezésekre, gazdasági és szellemi összefogási próbálkozásokra szegeztem tekintetemet, amelyekre a közhatalomváltozás óta itt-ott vállalkoztak és amelyek kiemelkedő szigeteket képeznek kisebbségi életünk sivár tengerében” – tűzi ki magának a feladatot.

Bözödi, az író, arra vállalkozott, ami a tudós és a politikus teendőjeként tárva-nyitva állt évtizedek óta. Monográfia-kísérletének ez a mindenekfelett álló érdeme. Nem elégzik meg a látott dolgok leírásával,

a benyomások rögzítésével, nem marad *csak* író: jelenségek okát keresi, célkitűzések lehetőségeit elemzi s ezzel lehaladja nemzedékünk előbb megjelent hasonló természetű írásait, amelyekben vagy a kutatásanyag sivárságát, vagy a megfigyelt társadalmi valóságtól messzeeső elméleti fejtegetések túltengését rosszal-tuk, vagy csak az egyéni élmény közvetítését kaptuk. Bözödi meg-látta a feladatot s bár a mind tá-guló és szélesbülő térségen el-el-téved, de ha visszatalál az ép ál-tala megjelölt, a valóságba mélyi-tett útra, leírásai és fejtegetései mind az olvasónak, mind a gondol-kodónak és cselekvőnek egyaránt felejtethetetlen élményt nyújtanak.

A monográfia követelményeinek felismerése s e követelmények teljesítésére szánt munka és idő azon-ban nem arányosak. Amikor nagy örömünkre szolgál annak megállá-pítása, hogy végre akadt író, ki a társadalomkutatás területén teljes feladatot kívánt megoldani, ugyan-akkor meg kell állapítanunk azt is, hogy e szándék sokban csak zán-dék maradt. „A Székelyföld kapu-já-ban, Raván, s az erdőszent-györgyi úton Bözödi rádöbben a székely társadalmi osztályok problémájára s a következő terjedel-mes fejezetben a székelység „el-felejtett történelme”-ként megírja ezeknek a társadalmi osztályoknak történelmi kialakulását és küzdel-mét. Az a célja, hogy a szabad-nak és egyenjogúnak hirdetett és hitt székely nemzet „bűnös utópiá”-ját a maga értékére szállítsa le s a történelmi tények ügyes és meg-döbbszentő csoportosításával ez sike-rül is neki. Amde elköveti a hibát, amikor ebben az osztály-történe-lemben látja a székelység igazi történelmi multját. További forrás-kutatás, adatsoportosítás bizonyára

hozzásegítette volna meglátni a forradalmi mozgalmak székelysége mögött az alkotó, békés időkben kultúrát-teremtő székelységet is – úgy, ahogy azt a teljes néptörténet megkívánja. De takarékoskodott az idővel és a munkával, akár csak a következő fejezetek során, hol azonban a hiányok az előbbiekből már önként következnek. Csak a gazdasági tények (arányosítás, tagosítás, stb.) érdeklik, mindazok a tények, amelyek az idők folyamán kialakult székelységek alsóbb osztályokat még kilátástalanabb helyzetbe sodorják. A mult elemzése véglegesen egy oldalúvá lesz. De félreértés ne legyen, nem a közölt anyag értékét kisebbítjük, csak a mű e részének hiányosságát akarjuk kiemelni. Bözödi megrajzolja a székelységek mult arcának egy-egy részletét s ezek a részlet-tanulmányok jellemzőek s jószemre vallanak, de siet és befejezetlenül hagyja a művet. S ha csak jelentéktelen vonások hiányoznának!? De ez a székelységek arc torzra lesz a hiányok folytán.

A szemlélet materializmusa (nem tévesztendő össze semmiféle világnézettel!), az anyagi tényekre való szorítkozás a mai helyzet vizsgálataánál is jellemzi Bözödit. Nem azt jelenti ez, hogy a szellemi jelenségek teljesen elkerülnék figyelmét, csak azt, hogy ezeknél is főként az anyagi vonatkozás érdekli; pl. inkább az iskola, mint a neveltlenség vagy neveltség kérdése, a műveltlenség vagy műveltség jegyei. Kivétel itt Bálint Vilmos népnevelő munkájának ismertetése s néhány adalék, amelyet itt-ott említ. Pedig a népi műveltség és a néplélek figyelése, mai változásának rögzítése a jelenlegi romlás alapkérdését tárta volna fel, de más-különbben is a népközösségi tudatnak s a közösség egybentartó erejének, a törvényeket hozó népi köz-

erkölcsnek lazulása éppen úgy megfontolandó, mint a gazdasági helyzet ziláltsága és kilátástalansága. S még valami: ennek a napjainkban mind súlyosabbá váló kérdésnek feltárása rádöbbené a mai állapot legveszesebb következményére és könyvében a multa s a jelenre vonatkozó ítélkezést – arányossá tenné. Ha bár sokhelyt elrejtőzik s kendőzi magát az új ártalom, mégis nyilvánvaló jegyek után megállapíthatná, hogy a mult legnehezebb időszaka ezernyi bűne ellenére sem volt áldatlanabb e jelennél.

Az az érzésünk, mint már mondtuk, hogy Bözödi György sietett és takarékoskodott a munkával, de talán meg is haladta erejét a több ember együttműködését igénylő feladat. Kifáradt. A hargitántúli megyére az anyaszéknel jóval kevesebb, a déli székelységek területre pedig alig maradt ideje és munkakedve, a marosmenti rész pedig egészen kimaradt. A fölhalmozott anyag láttán és értékelése után azonban megértjük, hogy a munkát félbehagyta. A hiányzó területek majd talánnak monográfust, csak egy érthetetlen, hogy miért nem fejezte be legalább azt a részt, melyet közreadott. Néhány új fejezet beiktatása kizárta volna annak lehetőségét, hogy torzónak mondjuk az egyébként igen jelentékeny művet.

Természetesen későbbi részletes tanulmányozás feladata, hogy a „Székelységek bánja” forrásközlését és állításait ellenőrizze, történeti anyagán s megfigyelésein a szükséges javítást eszközölje. Most a munka kizárólag a transylván magyar társadalomkutatás további útja szempontjából foglalkoztat. Amit elmondottunk, az jobbra módszertani és szerkesztési megfigyelés csupán, de nem ok nélküli – főleg az ezután következő művekre vo-

natkozttatva. A további hasonló természetű vállalkozásoknak türelme-sebbeknek kell lenniök – ez Bözödi könyvének egyik tanulsága. Alkalmat ad azonban egy másik alapelv megfogalmazására is. Nevezetesen: szabadítsuk fel magunkat lehetőség szerint a Magyarországon megjelenő társadalomkutató művek hatása alól. Ott talán megengedett a rossz hánytorgatása, s nagy, akár a bírói beavatkozást is igény-bevő viták indítása, ott ennek is *célja* lehet: az elégedetlenség siet-teti a kormányintézkedéseket s a belső, főként társadalmi és gazda-sági reformok megvalósítását. De mi célja lehet ennek nálunk, hol vannak a hatékony eszközök a tár-sadalmi és gazdasági bajok javítá-

sára? Persze nem takargatást és illúzió-képzést kívánunk, csak azt, hogy a társadalomkutató csupán a megdöbbenés kedvéért ne széles-bitse a szigetek közötti tenger mé-reteit, hanem látassa meg, hogy az itt-ott még a mélyben épülő záto-nyok azzal kecsegtetnek, hogy nem-sokára – tőlünk függ, hogy mikor – új szigetek nyújtanak a népi kérdések, feladatok és megoldások felfedezőjének megnyugvást és tám-pontokat. Ez nincs a tudományos valóságkutatás kárára, a politikai valóságkutatásnak viszont nagy szolgálatot tesz. Nem keserűséget okoz s nem a beletörődés érzését kelti, hanem unszoló, az építő köz-szellem alakítója.

VENCZEL JÓZSEF

ARÁNYSZÁM ÉS ÉRTÉK

Az EGE ezévi közgyűlését kö-vető hetekben a napisajtó hasábjain szenvedélyes vita zajlott abból a statisztikai kérdésből kiindulva, hogy vajjon falusi magyarságunk kilencven avagy csak hetven szá-zalékos többség-e. A kívülálló cso-dolkozásra nyílt szemmel olvasta a harag és a gúny szavait, s várva-várta, hogy holnap vagy holnapután kiviláglik: miért a sok betű s a hadállások miért alakulnak. Csaló-dásunkra azonban a vita lezárult azelőtt, hogy a Metamorphosis Tran-sylvaniae egyik fontos kérdésében a helyzettisztázást elvégezte volna. Őszinte fájdalomkra szolgált ez, mert igen alkalmas volt a pillanat rámutatni a falusi és városi, gazda és nem gazda-társadalmunk egy-másmellettiségéből folyó szerfőlött elhanyagolt nemzetpolitikai problé-mák néhányára. Később bár, de még mindig idejében sorra veszünk egy néhányat ezek közül:

1. Mi is volt a vita alapkérdése? Az *arányszám* Dr. G. Banu segítsé-gével megállapítást nyert, hogy a városi magyar lakosság népességünk 29 százalékát jelenti. Banu statisztikájának idézője azonban mintha felejtette volna, hogy a statisztikai szám mindig *értéket* fejez ki, s ezért nem is számolt azzal, hogy a ma-gyarság városon lakó több mint egynegyede társadalmi és gazda-sági értéként eléri-e számbeli nagyságát. A társadalmi értéket a szervezetség, a gazdasági értéket a termelésben való hatékony rész-vétel jelzi. Városi magyarságunk bizony mindkét szempontból el-marasztható. A transylván ma-gyar iparos és kereskedő társada-lom szervezetlenül áll kisebbségi magyarságunk egyik igen fontos stratégiai pontján s a tőkeképzés területein is nélkülozi a megfelelő szociális szerveket. Szerettük volna, ha a vita valamennyi résztvevője,

idáig fejlődve az eszmecsere, – egyformán rá mutatott volna, hogy az EGE mellett elodázhatatlan annak a szervezetnek életrehívása, melyről egyidőben Szabó Béni oy sokat értekezett.

2. Ennek a kérdésnek különös-képpen közgazdasági oldala megszívlelendő. A 29 százalék városi lakosság jelentőségét nem csupán magasabb szellemi színvonala adja meg, de az is, hogy nagyobb a tökeképző ereje, erősebb fogyasztó s így inkább megvan a lehetősége arra, hogy a nemzeti vagyon alakulására és felhasználására befolyást gyakoroljon. Ehhez azonban szükséges, hogy úrrá váljon gazdasági erőforrásai felett s gondoskodjék arról, hogy végzett munkájának gyümölcse nemzeti vagyon maradjon. Nehéz feladat egy olyan társadalomnál, melynek tagozódása nem arányos, gazdasági élete fejletlen, élete egyre szűkebb keretek közé van szorítva. A városi lakosság különféle rétegeinek gazdasági érdekei sokfélék és igen sokszor ellentétesek egymással. Nehezebb itt a közös kapcsolat megtalálni s az érdekvédelmi szerveket kiépíteni. Egyben azonban találkozunk valamennyi társadalmi réteg: mindnyájan fogyasztók. A falu inkább termel s így természetes, hogy az érdekeit szolgáló szervezetek feladata is elsősorban a termelés színvonalának, mennyiségének és minőségének emelése. A város ezzel szemben inkább fogyaszt, akár a maga élmezőjére, akár feldolgozás céljából szerzi be a falu termékeit. A városiak száma Romániában meghaladja a négyszázezetet. Ha egy lélek havi fogyasztását (ruházati cikkek és piacon beszerezhető élelmiszerek leszámításával) ma csak 100 lejre tesszük, ez is már 40 millió lejt jelent havonta, közel

500 milliót évente. Ennek a nem lekicsinyelhető fogyasztásnak szövetkezeti megszervezése jelentős pénzfeleslegeket biztosítana, melyek bizonyára hozzásegítenének néhány közösségi intézményünk fenntartásához. A városi fogyasztó magyarság azonban a termelésnek is bizonyos irányt szabhat, meg is keresheti a kapcsolatot magukkal a termelőkkel. Itt fűződik össze a gazdatársadalom szervezete a városi lakosság kiépítendő szerveivel s így alakulhat ki ezek között egy mindkettőjükre igen hasznos népi együttműködés. Adódik azonban a városi lakosság szervezésével kapcsolatban sok más probléma is, különösen a kisparosság megerősítése szempontjából (például nyersanyag-beszerző és feldolgozó szövetkezetek, stb.) s ezek egyaránt arra intenek, hogy komolyan kutassuk, miként tudnók különböző, de egyformán jelentős társadalmi rétegeink életét eredményesebbé, elmentállóbbá, hasznosabbá tenni.

3. Az arányszám-vitatással kapcsolatosan azonban van egy harmadik megszívlelendő nemzetpolitikai kérdés is s ez: falusi nép-fölöslegünk állandó mozgása s a városzéli magyar proletáriátus számának következetes növekvése. Egyízben már leírták e lapokon, hogy egy új társadalmi réteg kialakulásának vagyunk szemtanúi: a falvak keresetután bolyongó fiait és leányait mágnesként vonzzák a város kenyérbiztosító lehetőségei. Nem jelentéktelen ezokról van szó: tizezrek korrigálják évről-évre az arányszámot. S ki törődik velük: útvonalait ki szervezi, a városzéleken ki telepíti le őket, gyökérverésüket lelkiismerettel ki gondolzza? Pedig nem érdektelen, hogy ezek az új hódítók kinek a számára szerzik meg a városok kültelkeit!

A seregnyi probléma sorából mindössze hármat emeltünk ki, de már ezek is, úgy hisszük, eléggé nyilvánvalóvá teszik, hogy a helyzetalakulás érdekében, az igazi *Metamorphosis Transylvaniae* vonalán vajmi kis elismerésre számíthat a nyers féltékenykedés izgatott és meddő szóhadjárata. A fölösleges kipellengérezés, az ártalmas huzavona helyett üdvösebb volna a hiányok pótlásán gondolkodni, az együttműködés lehetőségeit egyengetni. Mert nemde nevet-

séges Magyar Szövetségről, Gazdasági Tanácsról és Közművelődési Tanácsról beszélgetni akkor, amikor a szövetség lélektani feltételeit sajátmagunk irtogatjuk, a tanács összeülését egyéni szempontoknak rendeljük alá, a nemzeti érdekért magánérdeket feláldozni nem akarunk. Az egyik és a másik oldalon egyaránt érvényes Széchenyi alapelvének igazsága s célravezető nemzetpolitika csak a *zarándoki magamegtagadás* nyomában születhetik. *CSIKI FERENC*

OKOS PÁLYAVÁLASZTÁS

Ilyenkor, minden nyár derekán, hagyományosan kerül napirendre a pályaválasztás kérdése. Megszokott, hogy az újságíró nem hagyja kihasználatlanul az alkalmat s megszokássá lett az efajta írások elolvasása is. Nem mondhatjuk azonban, hogy a sok szó eddig jelentékeny eredménnyel dicsekedhetne. Óvatos, az állásfoglalásoktól irtózó vélemények, meg a nem ritkán tájékozatlan megnyilatkozások nem gyakorolhattak olyan hatást az érdekeltekre, mint aminő szükséges lett volna. A pályaválasztásról beszéltek, a pályaválasztás ellenben változatlanul ügyetlen és célszerűtlen maradt. Cikkeink során dr. Dávid László tesz tanubizonytságot emellett – a tényleges helyzetet elemelve, statisztikai adatok alapján.

A kérdés ma már nem odázható, a hibák nyilvánvalókká lettek, érelyesen kell közbelépni, elkövetkező évjáratok legjobbjainak sorsa felől lelkiismerettel kell gondolkozni. A „vak vezet világtalant”-állapot tűrhetetlen s éppen ezért iskolaügyünk felelőseinek akarva, nem akarva alapos megfontolás tárgyává kell tenniük a középiskolai végzettség célját s középiskolás ifjúságunkat

e cél vagy célok érdekében kell befolyásolniok. Talán nem vitás, hogy a mi ifjúságunk számára a középiskolának *önkénti iskolává* kell formálódnia, nem lehet célja a főiskolára való előkészítés, hanem a szükséges középfokú műveltség önkénti közvetítésében kell hivatását felfedeznie. Az érettségizett vagy abszolváltnyolcadikos továbbra is nem érezheti a bizonytalanságba taszítottnak magát, midőn elhagyja az Alma Mater közösségét, hanem – a nevelés eredményeként – nyolc év alatt céltudattal kell gazdagodnia, olyan céltudattal, mely elméleti tanulmányainak rendező elve s reális pályaválasztásának legfőbb tényezője lehet.

Ez is azonban csak szó. Ámde legutóbb olyan megnyilatkozásokat olvashattunk, amelyek a maguk jelentőségével mentik e beszédet. Egyik nagy napilapunk ugyanis megszólaltat nyolc érettségizett magyar diákot s e pályaválasztási indoklásokban egészen új hang és új életfelfogás jelentkezik, olyan, amelyet általánosítani, közszellemé tenni mindenképpen tanácsos. A kultúrpolitikus bölcsességével ítélkezik egyikük az „úri” pályák-

ről, a másik az értelmiségi réteg viszonylagos túlsúfoltságáról s majdnem mindegyikükre az okos belátás, a célszerű gondolkodás jellemző. Idézzük! „Nem megyek egyetemre. Hazamegyek a falumba és művelem szüleim tíz hold földjét. Szeretem a földet és érték is hozzá. Állandóan olvastam a mezőgazdasági folyóiratokat, ismerem a legújabb mezőgazdasági elveket és a legutóbbi szünidők alatt gyakorlatilag is képeztem magam. Dániában és az északi államokban gyakori az érettségizett földműves. Miért ne lehetne ez nálunk is, hol nagyobb szükség van az intelligens földművesosztályra, mint a túlsúfoltt értelmiségi állások után való tülekedésre.” Egy másik: „Tudom, hogy szomorúságot fogok okozni szüleimnek, de mégsem akarok értelmiségi pályára menni. Pénzünk nincs, a műegyetemet nem tudnám elvégezni. A közügyességem jó, ezzel szemben az úgynevezett „úri” pályára semmi kedvem sincs. Egy-két hetet pihenek, azután beállok valamelyik műszerészműhelybe tanoncnak. Azt hiszem boldogulni fogok,” Egy harmadik: „Szerettem volna, ha megvan az érettségi, de ha nincs meg, az se baj. A nyáron pihenek, aztán beállok valamelyik gyárba tanulónak. A szövőipari szakmát szeretném kitanulni, mert itt, ahogy látom, van még fejlődési lehetőség a dolgozni

akarók számára. És nagy általánosságban állás is kínálkozik.”

E három megnyilatkozás valóban olyan, hogy e síkon a metamorphosis erejét érezzük bennük. De a többiben is mozdul a reális szándék. Csak hárman óhajtanak főiskolára menni. Egyik még a régi csapáson halad: „Tanár szeretnék lenni. Tudom, hogy nagyon sokan vannak ezen a pályán, de úgy gondolom, hogy mégis csak sikerül elhelyezkednem”; a másik azonban már igen helyesen orvos lesz, a harmadik viszont, ki ügyvédnek készül, nem fél pályájától, mert „szerintem, nem a kisebbségi értelmiségi pályák túlsúfoltságával van a baj, hanem a meg nem felelő elemeknek az egyes pályákra való önzölésével”.

Az újságíró bizonyára átfogalmazta e nyilatkozatokat, de a gondolatokat meg nem hamisíthatta. Márpedig itt a gondolatok, a tervek és a helyzetlátás a fontos, ezek pedig példakká teszik a nyilatkozókat. Maguk sem tudták, mire vállalkoztak s önmagukban sokat töprengve életsorukat jól átgondolták s mikor terveiket, sőt határozott szándékukat elmondották, azok helyett beszéltek, kiket az irányításra tapasztalataik és látóköriük képesített. Bárha évekkkel előbb jelentkeznek! Mennyi tragikus élet megmentői lehettek volna...

V.J.

„MÉLTÓKERETEK KÖZÖTT...”

Július 31 évtizedek óta Petőfi ünnepe. A csatatéren, hol költőt 89 évvel ezelőtt utoljára látták, a Petőfi emléket gondozó bizottság minden évben kegyeletes ünnepséget rendez. Ebben az évben mintha a közönség érdeklődése is nagyobb volna s a sajtó is me-

gebben buzdít, hogy minél hatalmasabb zarándok-sereg vonuljon a szent mezőre. Hisszük, hogy nemcsak a fokozottabb hírverés, a bizottság eredményesebb tevékenysége ébresztette fel a nagyobb érdeklődést. Más, mélyebb okai is vannak ennek. S örül a lelkünk,

amikor látjuk, hogy Petőfi szellemének tiszteletében az egész magyarság találkozni tud s az ünnepség ügyét egymással annyszor szembenálló lapjaink és egyesületeink egyforma szeretettel karolják fel.

Ne legyen ünneprontás, ha az ünnepség műsorával kapcsolatban néhány megjegyzést teszünk. Nem akarjuk kisebbiteni az önzetlenül, szeretettel vállalt munka érdemét, mindnyájan csak hálásak lehetünk a szász városka emlék-bizottságának évről-évre való fáradozásaiért. Az egyéneknek köszönetet kell kapniok lelkes munkájukért, de a jelenség mellett nem mehetünk el szóltanul. „Méltó keretek között áldoz a Petőfi-bizottság a halhatatlan költő-génusz emlékének....” olvassuk, a 20 számból álló műsor azonban meghökkent. Jól tudjuk,

nem a rendezőbizottság a hibás ebben, de úgy érezzük, kényelmetlen szegénységi bizonyítvány egy ilyen műsor kultúránk számára. Hiába, nem tudjuk értékeinket megbecsülni és nem tudunk úgy ünnepelni, hogy az hozzájuk és kultúrmunkánkhoz méltó legyen. Pedig úgy érezzük, közönségünk már túl van azon, hogy a magyar sujtással díszített tehetségtelességet fogadja el magyar értéknek és epigonoknak osztogassa a halhatatlanságot. Petőfi emlékét Petőfihez méltóan kell ünnepelnünk. Ebben a törekvésben elsősorban irodalmi társaságainknak, szellemi életünk kimagasló értékeinek kell a rendezőbizottság segítségére sietniök s kialakítaniok azt programot, mely magyarságában és színvonalában egyaránt méltó hódolatot jelent Petőfi szelleme előtt.

A SZERKESZTŐK ÉS KIADÓ KÖZLEMÉNYE:

Lapunk utolsó ívei részben rajtunk kívülálló okokból csak néhány heti késéssel készülhettek el. Előfizetőink szíves elnézését kérjük.

*

Számunk szétküldése alkalmával mély tisztelettel fordulunk előfizetőink és olvasóink örvendetesen szélesülő táborához s gondoskodó megértést kérünk folyóiratunk anyagi kérdéseivel kapcsolatosan is. Az év derekán járunk s még mindig a nagyobb többség hátrálékban van előfizetési díjával. Úgy hisszük, lapunk szellemi része nem hagy kétséget afelől, hogy a Hitel mindenben igyekszik vállalt feladatát teljesíteni. Ennek azonban feltétele: a lap anyagi részének rendezettsége, éppen ezért e számunkhoz postautalványt mellékelünk és tisztelettel kérjük mindazokat, akik előfizetési díjukkal hátrálékban vannak, hogy e postautalvány segítségével s lehetőleg postafordultával kötelezettségüknek eleget tenni szíveskedjenek.

Előfizetések nyugtázása:

1937-es évfolyamra 210 lejt fizettek: Dr. Kéler György, Padányi Gulyás Jenő.

150 lejt fizettek: Dr. Apáthy Gyula, Dr. Czeglédy Miklós, Mercuria-Ciuc-i tanári könyvtár, Kiss Bertalan, Kiss György, Lészay Ferenc, Dr. Mezei Mihály, Nagy Béla, Szerb Antal, Odorheui Kaszinó.

110 lejt fizettek: Biley Ferenc, Jakab Antal, Varga László.

75 lejt fizettek: Bernacsik József, Boisó István, Dr. Bázis Gerő, Dobay István, Dóczy Gábor, György Árpád, Gyüdy István, Dr. Horváth Miklós, Jánossy Zoltán, Kelemen Béla, Dr. Lőrincz József, Mátyás József, Metz István, Magyar László, Sári László, Dr. Sándory Mihály, Dr. Sebesi János, Simén Domokos, Sinka József, Szóts Béla, Dr. Szücs Lajos, Dr. Trombitás József.

Egyéb összegeket fizettek: Dobry János 50, Dr. Jancsó Elemér 50, Makkay Ernő 40, Szakáts Antal 70 lejt.

1938-as évfolyamra 300 lejt fizettek: Füredy Béla, Kabos Éva, Gr. Mikes Mihály, Vidovszky Erzsébet.

210 lejt fizettek: Dr. Balogh Jolán, Földes Margit, Dr. Günther Mihályné, Dr. Ihrig Károly, Padányi Gulyás Jenő.

150 lejt fizettek: Dr. Ambrózy Pál, Dr. Asztalos Sándor, Bakk Péter, Bakodi Antal, Balázs András, Bálint József, Bari Zoltán, Dr. Bartal György, Gr. Bethlen Györgyné, Dr. Biró Vencel, Dr. Boga Alajos, Dr. Büchl Antal, Dr. Dávid László, Domanyáncz Annus, E. G. E., Erdély István, Ferenczy Géza, Fülöp Ferenc, Gönczy László, Dr. Groisz László, Gyarmathy Árpád, Dr. György Lajos, Gál Gyula, Héjja Albert, Heller István, Dr. Jánossy Zoltán, János Andor, Jellmann Gyula, Kálmán Oszkár, Tg.-Săcuse-i Kaszinó, Dr. Kovács András, Dr. Kristóf György, Lázár László, Lyceum Könyvtár, Magyar László, Magy. kir. konzulátus, Mátyás József, Nagy Erzsébet, Dr. Nagy Tibor, Pál Gyula, Dr. Parádi Kálmán, Pellion Ervin, Pilcz Ede, Polyák István, Ráduly Zoltán, Dr. Radnóthfay Sándor, Rass Károly, Reischel Artur, Dr. Rózsa József, Dr. Schilling Dezső, Szentiványi Sándor, Dr. Teveli József, Triebel József, Dr. Troján Károly, Tüdös István, Ugron Győző, Vásárhelyi Boldizsár, Vásárhelyi János, Veress Ernő, Seyfried Ferenc.

75 lejt fizettek: Boisó István, Dóczy Gábor, Dr. Ferencz József, György Árpád, Dr. Horváth Miklós, Parádi Katus, Sály László, Dr. Sándory Mihály, Dr. Sebesi János, Simén Domokos, Dr. Sulyok István, Dr. Szücs Lajos, Dr. Trombitás József.

Egyéb összegeket fizettek: Boné Gyula 105, Buray Béla 70, Dobry János 50, Gabányi János 50, Jakab Antal 40, Kedves András 60, Lammert Sándor 40, Dr. Magyar Kossa Zoltán 360, Nyáguly Antal 50, Radnóti Géza 500, Dr. Simkó Istvánné 30, Studium könyvkereskedés 1464, Szóts Béla 25, Vadász Károly 40, Dr. Varga Lajos 80, Varga László 40 lejt.

Bun de imprimat.